

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Kis Kelemen Bence – Kiss Mátyás

Oroszország 2022-es inváziója Ukrajna ellen a jus ad bellum tükrében

Görbe Boldizsár

Az ukrán atomerőműveket ért támadások az orosz-ukrán konfliktusban

Schubert Bálint

Robbanások a nemzetközi jog vákuumában? A termobárikus robbanószerek legalitásának vizsgálata a humanitárius nemzetközi jog tükrében

Tárkány Edina

A Nemzetközi Büntetőbíróságról és az orosz-ukrán háborúról

Balogh András József

Magyar-olasz nézetkülönbség a kegyeleti együttműködésben, avagy a Monte Grappa hadisírhajráról hiányzik a magyar nemzeti lobogó

10. évfolyam (2022.) 4. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD r. ezredes

Társszerkesztők

Dr. Csiha Gábor alezredes

Dr. Farkas Ádám PhD százados

Dr. Kelemen Roland PhD

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál Ph.D. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 3 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadjog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Tartalom	1
Szerkesztői előszó	2
T A N U L M Á N Y O K.....	5
Kis Kelemen Bence – Kiss Mátyás.....	7
Oroszország 2022-es inváziója Ukrajna ellen a jus ad bellum tükrében	
Görbe Boldizsár.....	49
Az ukrán atomerőműveket ért támadások az orosz- ukrán konfliktusban	
Schubert Bálint.....	83
Robbanások a nemzetközi jog vákuumában? A termobárikus robbanószerek legalitásának vizsgálata a humanitárius nemzetközi jog tükrében	
Tárkány Edina.....	107
A Nemzetközi Büntetőbíróságról és az orosz-ukrán háborúról	
M Ű H E L Y.....	131
Balogh András József.....	133
Magyar-olasz nézetkülönbség a kegyeleti együttműködésben, avagy a Monte Grappa hadisírijairól hiányzik a magyar nemzeti lobogó	
Szerzőink.....	144
Szerzői útmutató	145

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elektronikus periodikája olyan lapszámmal jelentkezik, amely meghatározó részében a Társaság 2022. évi tudományos pályázatán díjazott és publikációra érdemesnek ítélt pályaműveinek az egységesített formai szempontrendszer alapján átdolgozott változatait tartalmazza.

A társasági bejegyzés 25. évfordulója alkalmából 2022. márciusában kiírt pályázat sikeresnek tekinthető, mivel – döntő mértékben az orosz-ukrán háború aktualitása által összekapcsoltan – hét pályamű érkezett be, amelyek tipikusan a nemzetközi hadijog, a katonai büntetőjog és szűkebb körben a védelmi igazgatás releváns problémáit érintették.

A pályázat elbírálása a kiírásnak megfelelően kétkörös értékelést jelentett: az írásbeli bírálatok alapul vételével a Társaság elnöksége ítélte oda a díjakat.

Az eredetileg meghirdetett díjazás mellett a HVK Hadtudományi Alapítvány különdíj-kerete, valamint alapító elnökünk, néhai Kovács Tamás altábornagy úr családjának felajánlása tette lehetővé, hogy a tervezettnél magasabb értékű elismerésben részesüljön a három kiválasztott pályamű. További két tanulmány is a megjelentetésre javasoltak körébe került. Külön örömeinkre szolgált, hogy a díjazottak körében a pécsi és a szegedi jogi kar képviselőjében egyetemi oktatót, hallgatót, önkéntes tartalékos katonát és ügyészségi fogalmazót egyaránt üdvözölhettünk.

A Katonai Jogi és Hadijog Szemle 2022/4. száma nem a díjazás sorrendjében, hanem az orosz-ukrán konfliktus egyes aspektusainak logikai láncolata szerint tartalmaz négy pályaművet, amelyeket egy nemzetközi vonatkozású hadisírgondozási tanulmány egészít ki a műhely rovatban, és amelyet az olvasótáborunk számára gondolatébresztőnek szánt a szerző.

Mindehhez hasznos elmélyülést kívánunk, a szerkesztők.

Budapest, 2023. március .

TANULMÁNYOK

Kis Kelemen Bence – Kiss Mátyás

Oroszország 2022-es inváziója Ukrajna ellen a jus ad bellum tükrében

1. Bevezető gondolatok

2022. február 24. napján Oroszország teljeskörű inváziót indított Ukrajna ellen.¹ A konfliktusra joggal tekinthetünk a II. világháború óta legnagyobb európai fegyveres összeütközésként, amely súlyos és hosszantartó károkat okoz nem csak a szembenálló feleknek, de a térségnek és a teljes világ gazdaságának.² Tanulmányunkban a fenti napon indult fegyveres támadást elemezzük az erőszak alkalmazására vonatkozó nemzetközi jogi szabályok (*jus ad bellum*) lenszén keresztül, kitérve különösen Oroszország szerepére, valamint az Oroszország által választott indokokra a műveletek igazolásául. Vannak és bizonyára még lesznek is olyanok, akik ezt a fegyveres konfliktust is egy újabb szöggként fogják

¹ Ld. például: N/A: Russia has launched full-scale invasion of Ukraine, Kyiv says, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/europe/russia-has-launched-full-scale-invasion-ukraine-kyiv-says-2022-02-24/>

² Elegendő említést tenni arról, hogy a konfliktus kezdetétől a tanulmány írásáig 6.8 millió menekült hagyta el Ukrajna területét, valamint, hogy a Volodimir Zelenszkij ukrán elnök szerint akár milliók is éhezhetnek, ha Oroszország tengeri blokádja folytatódik a Fekete-tengeren. Ld. Menekültek beáramlása Ukrajnából, Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa, <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/> N/A: Zelenszkij: milliókat fenyeget éhezés a Fekete-tengeri orosz blokád miatt, *Portfolio*, <https://www.portfolio.hu/global/20220609/zelenszkij-milliokat-fenyeget-ehezes-a-fekete-tengeri-orosz-blokad-miatt-549681#>

értékelni a teljes nemzetközi jogrend koporsójába,³ azonban tanulmányunkban rámutatunk arra, hogy bár Oroszország katonai akciói egyértelműen sértik az erőszak tilalmát, azok mégsem értékelhetők a nemzetközi jog teljes kudarcaként. A tanulmány elsőként számba veszi Ukrajna nemzetközi jog és geopolitikai helyzetét és a 2022-es invázió előzményeit 2013-ig (II. rész), majd röviden bemutatja az orosz támadás legfőbb jellemzőit, felvillantva az invázió eddigi sikertelenségét (III. rész). Ezt követően kerül sor az orosz katonai akciók jogszerűségének vizsgálatára a *jus ad bellum* szabályainak tükrében (IV. rész), kiegészülve az arra adott állami

³ KISS Lilla Nóra – PALOTAI Mónika: Is Putin's War being another nail in the international legal order's coffin? *Dialogue for Regional Security & Science*, https://security-science.org/2022/04/20/is-putins-war-being-another-nail-in-the-international-legal-orders-coffin/?fbclid=IwAR3PuX9P_7eXdtf89GX_FfvazH-Gpk_w7zsz7WWnL98E-6vnNYHrAVwflsA E jelenség azonban nem újkeletű. Thomas M. Franck például már az 1970-es években „megölte” az erőszak tilalmát, amit aztán 2003-ra „feltámasztott”, hogy az iraki háború kapcsán újra megöljön. Ld. Thomas M. FRANCK Who Killed Article 2(4)? or: Changing Norms Governning the Use of Force by States, *The American Journal of International Law*, 1970/5. 809-837. o; Thomas M. FRANCK: What Happens Now? The United Nations after Iraq, *The American Journal of International Law*, 2003/3. 609. o. Újabban ld. Monica HAKIMI: What Might (Finally) Kill the *Jus ad Bellum*?, *Public Law and Legal Theory Research Paper Series*, 2020/1. 1-20. o. Kajtár Gábor azonban már 2011-ben úgy vélekedett, hogy elhamarkodott lenne az erőszak tilalmának haláláról beszélni, ugyanis a norma és a hozzá kapcsolódó rendszer képes a megújulásra és az eddigi akadályokat is sikerrel vette. Ld. KAJTÁR Gábor: Az általános erőszaktilalom rendszerének értéktartalma és hatékonysága a posztbipoláris rendszerben, In KAJTÁR Gábor – KARDOS Gábor (szerk.): *Nemzetközi jog és Európai jog: Új metszéspontok – Ünnepi tanulmányok Valki László 70. születésnapjára*, Budapest, Saxum – ELTE ÁJK, 2011. 77. o. A magunk részéről ezzel az állásponttal érünk egyet, amelyet a 2022-es orosz invázió kapcsán is bemutatunk.

reakciókkal (V. rész) végül pedig levonjuk következtetéseinket (VI. rész).

Mindenekelőtt kiemelendőnek tartjuk, hogy az elemzés kizárólag az erőszak tilalmának jogi normájára, valamint az alóli esetleges kivételekre terjed ki, így tanulmányunkban nem érintjük a fegyveres konfliktusokban alkalmazandó humanitárius nemzetközi jogot, illetve annak megsértésének lehetséges eseteit az összeütközések során. Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban csupán annyit szükséges kiemelni, hogy egy katonai művelet jogszerűségének megítélése mindkét terület jogi normáinak való megfelelést feltételezi, illetve egy akció *jus ad bellum* legalitása vagy illegalitása nincs hatással azok humanitárius nemzetközi jogi, vagy éppen emberi jogi jogszerűségére.⁴

2. Ukrajna nemzetközi jogi és geopolitikai helyzete és az invázió előzményei

A történelem során először független ukrán államról 1918-ban beszélhettünk. Ekkor jött el az a pillanat az első világháborúból történő orosz kapitulációt követően, amikor létrejött az Ukrán Nemzeti Tanács és kikiáltották az Ukrán Köztársaságot.⁵ Az államalakulat fennállása során folyamatos támadások keresttüzeében állt. Egyfelől az ukránok folyamatosan

⁴ Carsten STHAN: 'Jus ad bellum', 'jus in bello' ... 'jus post bellum'? – Rethinking the Conception of the Law of Armed Force, *The European Journal of International Law*, 2006/5. 924-925. o.; Christopher GREENWOOD: The relationship between ius ad bellum and ius in bello, *Review of International Studies*, 1983/4. 223. o. Vö. Human Rights Committee, General Comment No. 36. 2019. szeptember 3. CCPR/C/GC/36. 70. bek.

⁵ Anne APPLEBAUM: *Vörös Éhínség*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2020. 40-41. o.

harcoltak a kommunista csapatok ellen, másfelől pedig nyugati irányból a lengyelek is rátámadtak az országra. A függetlenség kérészetének bizonyult, ugyanis 1921-re már lényegében ismét nem beszélhettünk önálló Ukrajnáról. 1922-ben létrejött a Szovjetunió, amelynek célja fennállása során végig az volt, hogy az ukrán területek az ország részét képezzék.⁶ Az 1920-as évek elején az ukránosítás politikája volt megfigyelhető. Engedték az ukrán nyelvű iskolákat, szabadabban létezhetett az ukrán irodalom, és a helyi vezető beosztású személyek is nagy számban ukránok közül kerültek ki.⁷ Az ukránok helyzete az 1930-as évekre drámaian megváltozott. Megindult a sztálini terror időszaka, illetve ekkor zajlott le a Holodomor néven elhíresült szörnyű éhínség, amikor milliók haltak éhen az ukrán területeken.⁸ Ukrajna Szovjetunióban való létezése kapcsán ki kell emelni 1954-et, amikor Hruscsov az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságnak ajándékozta a Krím-félszigetet.⁹

A mai Ukrajna 1991-ben nyerte el függetlenségét, miután egy népszavazás során a Szovjetunióból való kilépés mellett döntött. A december 1-én tartott referendumon a lakosság több mint 90% szavazott a függetlenségre.¹⁰ Oroszország és Ukrajna kapcsolatában a következő jelentős esemény 1994-ben a Budapesti Memorandum nevű nemzetközi szerződés aláírása volt. A szerződést a két előbb említett államon kívül az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság írták alá. A felek elkötelezték magukat Ukrajna szuverenitásának tiszteletben tartása mellett, Ukrajna pedig

⁶ Uo. 91-93. o.

⁷ Uo. 109-111. o.

⁸ Uo. 191-192. o.

⁹ KENÉZ Péter: *A Szovjetunió története*, Budapest, Akkord Kiadó, 2008. 316. o.

¹⁰ Uo. 378. o.

arra vállalt kötelezettséget, hogy a hidegháborús időkből az ország területén maradt nukleáris fegyvereket fizikailag átadja Oroszországnak.¹¹ A szerződés kapcsán megjegyzendő, hogy azt nemzetközi megállapodásként beiktatták az ENSZ Titkárságán,¹² a nemzeti szerződésekről szóló 1969. évi bécsi egyezmény 80. cikke alapján. A megállapodás kötelező ereje azonban vitatható, tekintettel arra, hogy az többnyire elköteleződések (*commitment*) megerősítéséről (*reaffirm*) szól, kötelezettségként pedig csak az erőszak tilalmát említve.¹³ 1997-ben két további nemzetközi egyezményt kötöttek a felek. Az egyik tárgya a Fekete-tengeren állomásozó flotta helyzete volt. Az egyezmény szerint a flotta hajóinak 80%-a Oroszországhoz, a maradék 20% pedig Ukrajnához került. Ukrajna beleegyezett továbbá, hogy bérbe adja a Krím-félszigeten található haditengerészeti létesítményeket Oroszországnak 20 évre. 2010-ben ezt az egyezményt egészen 2042-ig meghosszabbították, Ukrajna cserébe nyomott áron juthatott földgázhoz. A megállapodás tartalmazta, hogy az orosz hadsereg jelen lehetett a Krímben, de különböző műveleteket csak meghatározott mértékben hajthattak végre, illetve az orosz katonák nyilvános jelenléte tilos volt.¹⁴ 1997-ben a felek további szerződést is kötöttek, amely ismét

¹¹ Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons adopted on 5 December 1994. UNTS: 3007

¹² <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280401fbb>

¹³ Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons adopted on 5 December 1994. Előbbire példaként ld. 1. és 3-5. megerősítéseket, utóbbira pedig a 2. megerősítést.

¹⁴ Christian MARXSEN: The Crimea Crisis. An International Law Perspective, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2014/1. 371. o.

megerősítette a határok sérthetetlenségét és a felek egymás iránti kölcsönös tiszteletét.¹⁵

A független Ukrajna ezután geopolitikai helyzete okán is jelentőssé vált. Elég itt utalni például arra, hogy Ukrajna ütközőország szerepét tölti be a NATO és Oroszország között. 2008 végén Bukarestben tartotta az ülését az észak-atlanti szervezet, ekkor pedig napirendre került Ukrajna (és Georgia) jövője a NATO-ban. Ukrajna tagságának legfőbb támogatója az Egyesült Államok volt, az európai államok többsége azonban ekkor nem támogatta a Kelet-európai állam felvételét. Angela Merkel, az akkori német kancellár azzal érvelt, hogy egy ilyen lépés növelné a súrlódást Oroszországgal.¹⁶

2013-ban, Viktor Janukovics elnöksége idején Ukrajna fordulóponthoz érkezett. Az ország közel került ahhoz, hogy sikerüljön tető alá hozni egy társulási megállapodást az Európai Unióval, Moszkva azonban ellenezte Ukrajna EU-s közeledését. Janukovics elnök végül nem írta alá a megállapodást, amire válaszul heves tüntetéseket robbantottak ki a nyugatbarát tüntetők, amelynek helyszíne a kijevi Majdan (magyarul: Függetlenség) tér volt, amelyről az eseménysorozat a nevét is kapta.¹⁷

2014 februárjának végén az ukrán parlament megszavazta az elnök eltávolítását és egy ideiglenes kormány

¹⁵ Treaty on Friendship, Cooperation, and Partnership between Ukraine and the Russian Federation adopted on 31 May 1997. UNTS: 3007

¹⁶ Ian TRAYNOR: Nato allies divided over Ukraine and Georgia, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2008/dec/02/ukraine-georgia>

¹⁷ Igor LYUBASHENKO: Euromaidan: *From Student's Protest to Mass Uprising*, In: Klaus BACHMANN - Igor LYUBASHENKO (szerk.): *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, Lausanne, Peter Lang GmbH, 2014. 65. o.

felállítását.¹⁸ Az elnök eltávolítása miatt Kelet-Ukrajnában tüntetések robbantak ki, amelyeket Oroszországból támogattak. 2014. február 26-án orosz anyanyelvű szakadár fegyveresek és egyenruha nélküli orosz erők jelentek meg a Krímben, és fokozatosan átvették az ellenőrzést a félsziget felett.¹⁹ Az orosz erők – akiket az ukrán köznyelv „kis zöld emberkének” nevezett – lényegében pár nap alatt megszállták a Krímet. Március 16-án népszavazásra is sor került, ahol döntöttek az Ukrajnától való elszakadásról. A választásokat nemzetközi megfigyelők nélkül és meglehetősen kaotikus körülmények között bonyolították le. A helyi tisztségviselők szerint 83%-os részvételi arány mellett a választók több mint 96%-a voksolt az Oroszországhoz való csatlakozásra. A csatlakozási szerződést orosz és krími tisztségviselők március 18-án írták alá, Vlagyimir Putyin orosz elnök 3 nappal később ratifikálta azt.²⁰ 2014. március 27-én az ENSZ Közgyűlés elfogadta Ukrajna területi integritásáról szóló 68/262-es számú határozatát, amelyben kimondta, hogy a Krím-félsziget jövőjéről tartott népszavazás érvénytelen, és megerősítették Ukrajna területi integritását.²¹ A Krím elfoglalása Putyin elnöknek nem csak belpolitikai előnyt jelentett, hanem gazdasági szempontból is kétségkívül rendkívül hasznos volt, ugyanis a félsziget környékén már feltárt és további feltételezett gázmezők vannak.²²

¹⁸ MARXSEN: i. m. 369. o.

¹⁹ PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan – 1. rész, *Hadtudomány Folyóirat*, 2017/1-2. 65-66. o.

²⁰ Steven PIFER: Crimea: Six years after illegal annexation, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/17/crimea-six-years-after-illegal-annexation/>

²¹ UNGA. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014. 2014. április 1. A/RES/68/262.

²² PADÁNYI – TOMOLYA: i. m. (2017a) 69. o.

A Krímben zajlott eseményekkel párhuzamosan Kelet-Ukrajnában is akcióba léptek az oroszbarát erők. A szeparatisták 2014 áprilisában és májusában jelentős területeket szereztek meg. Donyeck és Luhanszk megye nagy része az ellenőrzésük alá került, egy rövid ideig Mariupol városa is a szakadárok fennhatósága alá tartozott. Az ukrán reguláris hadsereg nem volt képes megállítani az előre nyomulást.²³ Április hónap legfontosabb fejleménye a szakadár „népköztársaságok” megalakulása volta. Április 7-én Donyeckben a tüntetők elfoglalták a regionális kormányzati központot és kikiáltották a Donyeck-i Népköztársaságot.²⁴ A másik hasonló entitás megalakítására április 27-én került sor, amikor Luhanszk városában, szintén a megyei központ épülete előtt kiáltották ki a Luhanszki Népköztársaságot.²⁵ Május 11-én párhuzamosan a két szakadár területen népszavazást tartottak a függetlenség kérdéséről. Mindkét entításban a választók döntő többsége a függetlenségre voksolt.²⁶

Májust követően az ukrán hadsereg átcsoportosítást hajtott végre és elkezdte felvenni a harcot a szeparatista erőkkel. Az ellentámadás során számos nagyvárost foglaltak vissza, köztük a legfontosabb egyértelműen Mariupol volt. A vereség szélére került szakadárokat Oroszország segítette:

²³ PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan – 2. rész, *Hadtudomány Folyóirat*, 2017/3-4. 29. o.

²⁴ N/A: Ukraine crisis: Protesters declare Donetsk ‘republic’, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26919928>

²⁵ N/A: Separatists Declare ‘People’s Republic of Luhansk’, *Radio Free Europe*, <https://www.rferl.org/a/separatists-declare-luhansk-peoples-republic/25364894.html>

²⁶ N/A: Explainer: How Ukraine’s Referendums Broke The Rules, *Radio Free Europe*, <https://www.rferl.org/a/explainer-how-eastern-ukraine-referendums-broke-the-rules/25382108.html>

önjáró tüzérséggel támogatott gépesített, valamint légideszant csapatok szálltak be a konfliktusba. Az ezt követő időszakban a frontvonalak megmerevedtek.²⁷

2014. március 21-én az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban: EBESZ) Állandó Tanácsa mind az 57 tagállam (köztük Oroszország) egyetértésével úgy határozott, hogy különleges missziót indít Ukrajnába.²⁸ A misszió feladatai közé tartozott az emberi jogok tiszteletben tartásának megfigyelése, információgyűjtés, ténymegállapítás illetve jelentések készítése is. A kontingens Ukrajna szerte végezte tevékenységét. A legfontosabb alapelvekként a pártatlanságot és az átláthatóságot deklarálták.²⁹ A megfigyelők folyamatosan jelentéseket készítettek, az utolsó jelentés 2022. február 7-én készült, pár nappal a háború kitörése előtt. A jelentések az EBESZ weboldalán is elérhetők.³⁰ Az EBESZ misszió jelentőségét többek között az adja, hogy nagy szerepe volt az úgynevezett Minszki Megállapodások létrehozásában. A Minszk II. megállapodás (amely a Minszk I. megállapodás kiegészítése volt) 2015. február 12-én született meg. A megállapodás szerint február 15-től „azonnali és átfogó” tűzszünet lép életbe Donyeck és Luhanszk megye egyes területein. Az egyik legfontosabb tartalmi elem továbbá az, hogy a nehézfegyvereket mindkét félnek egyenlő távolságra kell visszavonnia a frontvonalától. A megállapodás értelmében biztosítani kell a feleknek az EBESZ számára a folyamatok

²⁷ PADÁNYI – TOMOLYA: i. m. (2017b) 30-31. o.

²⁸ Decision No. 1117 Deployment of An OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. 2014. március 21. PC.DEC/1117.

²⁹ Uo.

³⁰ Documents library, OSCE, [https://www.osce.org/resources/documents?filters=im_taxonomy_vid_1:\(896\)](https://www.osce.org/resources/documents?filters=im_taxonomy_vid_1:(896))

nyomon követését és ellenőrzését. Az egyezmény rögzíti, hogy párbeszéd kell induljon Donyeck és Luhanszk megye jövőbeli státuszáról, illetve 2015 végéig el kell indítani egy alkotmányos folyamatot Ukrajnában, amelynek középpontjában a két megye „decentralizációja” áll.³¹

A konfliktus 2015-től lényegében befagyott. A harcok főként csak a frontvonalra korlátozódtak, a konfliktus azonban nem záródott le.³² 2014-től 2022-ig nagyjából 14.000 ember vesztette életét a harcokban, amelyek ez idő alatt lövészárkok háborúvá váltak, és amelyekben több mint 70.000 katona nézett farkasszemet egymással egy 420 kilométeres frontszakaszon. A harcokban a térség gazdasága tönkrement, milliók kényszerültek elhagyni otthonaikat, és a világ egyik leginkább elaknásításított térségévé vált az övezet.³³

3. A 2022-es orosz invázió

2021 februárjában, a nemrégiben megválasztott Volodimir Zelenszkij ukrán elnök keményen fellépett az oroszbarát Viktor Medvedchuk ellen. Medvedchuk televízióit a kijevi kormány bezáratta, mert azt feltételezték, hogy a csatornák orosz dezinformációt terjesztenek, és az ukrán nemzeti érdekeket sértik. Az akció az Egyesült Államok kijevi nagykövetségének támogatásával történt.³⁴ Két héttel később az ukrán kormány

³¹ Package of measures for the Implementation of the Minsk Agreements. 2015. február 12.

³² PADÁNYI – TOMOLYA: i. m. (2017b) 31. o.

³³ N/A: Conflict in Ukraine’s Donbas: A Visual Explainer, *Crisis Group*, <https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer>

³⁴ Roman OLEARCHYK: Ukraine shuts TV channels it accuses of spreading ‘Russian disinformation’, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/176c0332-b927-465d-9eac-3b2d7eb9706a>

még tovább ment: lefoglalták Medvedchuk családjának vagyonát, amelyben a legfontosabb vagyontárgy egy kőolajvezeték volt, amelyből Medvedchuk lánya is gazdagodott. Medvedchuk lányának keresztapja Putyin orosz elnök. A válasz nem késett sokat: orosz katonák érkeztek az ukrán határra hadgyakorlat címszó alatt. Ebből a 3.000 fős kontingensből nőtte ki magát az a több mint 100.000 fős hadsereg, amely később megtámadta Ukrajnát.³⁵ 2021 márciusában és áprilisában Oroszország egyre nagyobb ütemben kezdett csapatokat telepíteni a határra. Áprilisban egyes nyugati hírszerzési jelentések szerint a csapatok száma elérhette a 100.000 főt. Szergej Sojgu orosz védelmi miniszter szerint az orosz csapatok jelenléte és gyakorlata válasz volt a NATO Defender 21 hadgyakorlatára. Májusra az orosz csapatok egy része visszatért állomáshelyeikre, az első 2021-es orosz fegyverkezés lezárult.³⁶ 2021 novemberére ismét nőtt a feszültség. Oroszország ismét csapatokat rendelt a határhoz, és a nyugati hírszerzés ekkor már figyelmeztetni kezdett arra, hogy Oroszország valóban megtámadhatja Ukrajnát.³⁷ Zelenszkij ukrán elnök szerint novemberre ismét közel 100.000 főre nőtt az orosz csapatok száma a határ mentén.³⁸ 2021.

³⁵ Simon Shuster: The Untold Story of the Ukraine Crisis, *Time*, <https://time.com/6144109/russia-ukraine-vladimir-putin-viktor-medvedchuk/>

³⁶ Matthew P. FUNAIOLE – Joseph S. BERMUNDEZ JR.: Unpacking the Russian Troop Buildup along Ukraine’s Border, *Centre for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/unpacking-russian-troop-buildup-along-ukraines-border>

³⁷ Holly ELLYATT: The world is worried Putin is about to invade Ukraine, *CNBC*, <https://www.cnbc.com/2021/11/17/the-world-is-worried-putin-is-about-to-invade-ukraine-heres-why.html>

³⁸ N/A: Ukraine says Russia has nearly 100.000 troops near its border, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-russia-has-nearly-100000-troops-near-its-border-2021-11-13/>

december 17-én Putyin nyilvánosan követelte, hogy a NATO vonuljon ki a kelet-európai térségből, és térjen vissza az 1997 előtti határok közé, továbbá azt, hogy adjanak biztonsági garanciákat arra nézve, hogy nem telepítenek fegyvereket és csapatokat Oroszország közelébe. Ezzel párhuzamosan tagadta, hogy Oroszország Ukrajna megtámadására készülne.³⁹ 2022 januárjának második felében még forróbbá vált a helyzet, ugyanis Oroszország csapatokat küldött Belarusz területére, ahol a két ország közös hadgyakorlatot tartott. Elemzők aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy Oroszország a szomszédos ország területét használhatja fel arra, hogy északi irányból is Ukrajnára támadjon.⁴⁰ Február közepére a nyugati országok arra figyelmeztettek, hogy Oroszország hamis zászlós műveleteket hajthat végre, hogy ürügyet kovácsoljon Ukrajna lerohanására, és úgy gondolták, hogy „nagyon magas” az esélye a háború kitörésének.⁴¹ A háború előtti napokban megnövekedett a szakadárak és az ukrán katonák közötti fegyveres összecsapások száma, továbbá a két szakadár „népköztársaságból” elrendelték a civilek evakuálását Oroszország irányába.⁴²

³⁹ Henry MEYER – Ilya ARKHIPOV: Russia demands NATO pullback in Security Talks With U.S, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-17/russia-demands-nato-return-to-1997-in-security-treaty-proposals>

⁴⁰ Ellen MITCHELL: Russia sends troops to Belarus for war games, *The Hill*, <https://thehill.com/policy/defense/590270-russia-sends-troops-to-belarus-for-war-games/>

⁴¹ Daniel BOFFEY – Julian BORGER – Dan SABBAGH: Joe Biden says risk of Russian invasion of Ukraine ‘very high’, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/17/joe-biden-says-risk-of-russian-invasion-of-ukraine-very-high>

⁴² N/A: Ukraine conflict: Rebels declare general mobilisation as fighting grows, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60443504>

A TASS hírügynökség szerint február 21-én a Donyecki Népköztársaság vezetője, Denis Pushilin, és a Luhanszki Népköztársaság vezetője Leonid Pasechnik, közösen kérték Putyin elnököt, hogy ismerje el önálló államként a két népköztársaságot.⁴³ Putyin elnök még aznap bejelentette, hogy eleget tesz a kérésnek. Televíziós beszédében pedig azt is elmondta, hogy Ukrajna Oroszország történetének szerves része, Kelet-Ukrajna pedig ősi orosz föld.⁴⁴ Az elnök rögtön utasította is az orosz hadsereget, hogy lépjen be a szakadár területre és kezdje meg „békefenntartó” tevékenységét.⁴⁵ A támadás előtti nap, február 23-án a Kreml szóvivője bejelentette, hogy a szakadár köztársaságok vezetői katonai segítséget kértek Oroszországtól.⁴⁶

2022. február 24-én Oroszország teljeskörű katonai inváziót indított Ukrajna ellen. Az orosz hadsereg három irányból támadta meg nyugati szomszédját: északi irányból Belaruszon keresztül, keletről Oroszország irányából és délről

⁴³ N/A: Donetsk and Lugansk leaders ask Putin to recognise republics' independence, TASS, https://tass.com/world/1407325?utm_source=en.wikipedia.org&utm_medium=referral&utm_campaign=en.wikipedia.org&utm_referrer=en.wikipedia.org

⁴⁴ N/A: Putin recognises Ukrainian separatist regions as independent nations, *France 24*, <https://www.france24.com/en/europe/20220221-putin-recognises-ukraine-rebel-regions-as-independent>

⁴⁵ Adnrew ROTH – Julian BORGES: Putin orders troops into eastern Ukraine on 'peacekeeping duties', *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/21/ukraine-putin-decide-recognition-breakaway-states-today>

⁴⁶ N/A: Russia says Donbas separatists ask Putin for military support, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/russia-says-donbas-separatists-ask-putin-for-military-support/a-60893224>

a korábban annektált Krím irányából.⁴⁷ A háború katonai állásának hosszabb elemzésétől ehelyütt eltekintünk, tekintettel arra, hogy annak mostani állása nem releváns a felvetett nemzetközi jogi kérdések megítéléséhez. Annyi azonban kijelenthető, hogy az orosz támadás nem hozta meg a tőle várt sikereket. A sikertelenségek hatására az oroszok módosították a korábbi elképzeléseiken, és áprilisban elvonultak Kijev alól. A harcok jelen cikk írásakor Kelet-Ukrajnában zajlanak a legnagyobb intenzitással, Oroszország fő célja jelenleg a Donbász régió „felszabadítása”.⁴⁸

4. Az orosz támadás nemzetközi jogi megítélése a jus ad bellum lenszén keresztül

A 2022. február 24. napján indult orosz invázió nemzetközi jogi megítélése tekintetében a kiindulópontot az Oroszország által megfogalmazott jogi meggyőződés adja. Ez a Nemzetközi Bíróság Nicaragua ügyben hozott ítéletéből következik, amelyben a testület kimondta, hogy az államoknak kizárólag olyan jogi vélemény vagy meggyőződés tudható be, amelyet saját maguk fogalmaztak meg.⁴⁹ Ennek megfelelően az alábbiakban görcső alá vesszük Oroszország a támadás megkezdésének napján az ENSZ Biztonsági Tanácsának

⁴⁷ A háború első napjának eseményei a CNN élő hírfolyamában: N/A: February 24, 2022 Russia-Ukraine news, CNN, <https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-24-22-intl/index.html>

⁴⁸ N/A: Ukraine war in maps: Tracking the Russian invasion, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>

⁴⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14. (a továbbiakban: Nicaragua-ügy) para. 266.

küldött levelét (a továbbiakban: 51. cikk szerinti levél)⁵⁰, amelyben az állam megfogalmazta jogi meggyőződését a támadással kapcsolatban.

Az 51. cikk szerinti levél nem csupán céljai, de formája tekintetében is rendhagyó volt, ugyanis az nem egy hagyományos értelemben vett „levél” formáját öltötte, amelyben az állam bejelentette majd megindokolta katonai műveletét, hanem Putyin elnök az invázió napján reggel 6 órakor a Kremlben tartott beszédének írásos változata volt.

Putyin elnök elsőként sérelmezte a NATO keleti irányú terjeszkedését és rámutatott a „Nyugat” különböző nemzetközi jogi jogsértéseire az elmúlt évekből, mint pl. Belgrád és Líbia bombázása, valamint Irak megszállása és a szíriai katonai akciók.⁵¹ Bár egy nemrégiben publikált tanulmány ezeket a sorokat úgy értékeli, mint amelyek a NATO Oroszországra jelentett fenyegetése elleni önvédelem bejelentése,⁵² a magunk részéről ugyanakkor ezeket inkább politikai tartalmú nyilatkozatoknak tekintjük, ugyanis Oroszország valójában Ukrajna ellen jelentett be önvédelmi cselekményt és ezt is foganatosította, azonban egyetlen NATO tagállammal szemben sem lépett fel katonailag a tanulmány megírásának időpontjáig.

A fentiek mellett azonban az 51. cikk szerinti levél valódi jogi meggyőződést is tartalmaz Oroszország Ukrajna elleni inváziójára, amely alapvetően az ENSZ Alapokmány 51. cikk szerinti önvédelem természetes jogára alapítja a

⁵⁰ Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General. 2022. február 24. S/2022/154. (a továbbiakban: 51. cikk szerinti levél)

⁵¹ 51. cikk szerinti levél 2-3. o.

⁵² James A. GREEN – Christian HENDERSON – Tom RUYS: Russia’s attack on Ukraine and the *jus ad bellum*, *Journal on the Use of Force and International Law*, 2022/1. 8-13. o.

„különleges katonai művelet” (*special military operation*) jogszerűségét. Az önvédelem jogán belül Oroszország hivatkozik egyfelől saját állampolgárainak védelmére – egy feltételezett népirtással szemben –, valamint egy megelőző típusú önvédelemre, amelyet az Ukrajna területéről érkező fenyegetés indokol, továbbá a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok kollektív önvédelmére.⁵³ A fentiekén felül a népirtásra való hivatkozás tipikusan egy humanitárius intervenció jogalap, továbbá a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok segítségkérése kapcsán a meghívásra történő beavatkozás (*intervention by invitation*) kérdése is felmerülhet. Lentebb ezeket a jogalapokat vizsgáljuk meg egyesével.

Mielőtt az egyes önvédelmi helyzetek jogszerűsége vizsgálható, célszerű néhány gondolatban felvázolni e kérdések keretrendszerét. Elsőként rögzítendő, hogy a modern nemzetközi jog egyik legalapvetőbb normája az erőszak tilalma.⁵⁴ E szabály szerződéses normaként megtalálható az ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésében, valamint a Nemzetközi Bíróság szerint szokásjogi normának is tekinthető.⁵⁵ A Nemzetközi Jogi Bizottság pedig úgy véli, hogy ez a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályainak (*ius cogens*) egyike.⁵⁶ Az erőszak tilalma tartalmát tekintve az államok közötti, határon átnyúló fegyveres erőszak

⁵³ 51. cikk szerinti levél 5-7. o.

⁵⁴ Bruhács János ezt úgy fogalmazza meg, hogy ez tekintheti a mai nemzetközi jog „kvintesszenciájának” Ld. BRUHÁCS János: *Jus Contra Bellum – Glosszák az erőszak nemzetközi jogi tilalmához*, In BLUTMAN László (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, SZTE ÁJK, 2014. 73. o.

⁵⁵ Nicaragua-ügy 188. bek.

⁵⁶ Fourth report on peremptory norms of general international law (*ius cogens*) by Dire Tladi, Special Rapporteur. 2019. január 31. A/CN.4/727. 68. bek.

alkalmazására vonatkozik, amely kiegészül az ennek alkalmazásával való fenyegetés tilalmával is.⁵⁷

Az erőszak tilalma alól léteznek kivételek. A szakirodalom általános értelemben két kivételt ismer, ezek az önvédelem természetes joga, valamint a Biztonsági Tanács ENSZ Alapokmány VII. fejezete szerinti erőszak alkalmazására feljogosító határozata.⁵⁸ Ezen felül léteznek olyan helyzetek, amelyekre vagy nem terjed ki az erőszak tilalmának hatóköre, vagy pedig további önálló kivételként léteznek. Bruhács János szerint ilyennek tekinthető például az államon belüli erőszak kérdése is,⁵⁹ valamint a szakirodalom ilyenként tartja számon a területi állam beleegyezését is.⁶⁰ Végül, de nem utolsó sorban említhető a humanitárius intervenció is, mint vitatott „kivétel” az erőszak tilalma alól.⁶¹

Tekintve, hogy az invázió háttérében álló orosz jogi meggyőződés alapvetően egy 51. cikk szerinti, tehát az önvédelem jogára hivatkozó levélben szerepel, így röviden célszerű felvázolni e norma jellegét és tartalmát. Az önvédelem joga az erőszak tilalmához hasonlóan szerződéses, szokásjogi

⁵⁷ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (a továbbiakban: ENSZ Alapokmány) 2. cikk (4) bekezdés, Kihirdette: 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról; Stuart CASEY-MASLEN: *Jus ad Bellum – The Law on Inter-State Use of Force*, Oxford, Hart Publishing, 2020. 20-22. o.

⁵⁸ Noam LUBELL: *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, Oxford, Oxford University Press, 2011. 26. o.

⁵⁹ BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I. – Általános rész*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011. 241. o.

⁶⁰ CASEY-MASLEN: i. m. 39. o.

⁶¹ Elméletben számos formában igazolható lehetne a humanitárius intervenció, de ezek többsége nem tartható. Ld. SÜLYÖK Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Budapest, Gondolat, 2004. 175-218. o.

és *jus cogens* jellegű,⁶² amely fegyveres támadás esetében az ENSZ Biztonsági Tanácsának értesítése mellett, a szervezet által megtett lépések meghozataláig lehetővé teszi a védelmi célú fegyveres erőszak alkalmazását,⁶³ a szükségesség és arányosság követelményeinek betartása mellett.⁶⁴

Végül, de nem utolsó sorban utalni kell arra, hogy nemzetközi jogi értelemben milyen jelentősége van annak, hogy Oroszország különleges katonai műveletként hivatkozott az invázióra, nem pedig “háborúként”. Nemzetközi jogi szempontból a konkrét művelet elnevezése semmilyen jelentőséggel nem rendelkezik. Egyrészt *jus ad bellum* szempontból a nemzetközi jog az erőszak alkalmazását és az azzal való fenyegetést⁶⁵ tekinti jogellenesnek, amelynek vizsgálata szempontjából közömbös, hogy az erőszakot alkalmazó állam miként címkézi fel saját tevékenységét. Érdemes továbbá azt is kiemelni, hogy a humanitárius nemzetközi jog, azaz a fegyveres konfliktusok joga alkalmazhatósága szempontjából sincs jelentősége a kérdésnek,

⁶² ENSZ Alapokmány 51. cikk. Nicaragua-ügy 176. bek.; KAJTÁR Gábor: Az önvédelem jogának *jus cogens* természete, In: Béli Gábor – Kis Kelemen Bence – Mohay Ágoston – Szalayné Sándor Erzsébet (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*, Pécs, Publikon Kiadó, 2018. 125. o.; Tom Ruys: *'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter – Evolutions in Customary Law and Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 28. o.

⁶³ ENSZ Alapokmány 51. cikk

⁶⁴ Christine Gray: *International Law and the Use of Force. 3rd Edition*, Oxford, Oxford University Press, 2008. 150. o. KAJTÁR Gábor: Az erőszak tilalma, In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, <https://ijoten.hu/szocikk/az-eroszak-tilalma> 51. bek.

⁶⁵ ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bek.

ugyanis az 1949. évi Genfi Egyezmények⁶⁶ közös 2. cikke úgy rendelkezik, hogy a szerződés szabályait alkalmazni kell tekintet nélkül arra, hogy – egyebek mellett – a hadiállapot fennforgását valamelyik fél elismeri-e avagy sem. Hoffmann Tamás ezzel a problematikával kapcsolatban kiemeli, hogy az Oroszország által használt terminológia elsősorban orosz alkotmányjogi szempontból jelentős, ugyanis ilyen esetben általános mozgósítás nem rendelhető el, és csak szerződéses katonák bevetésére kerülhet sor.⁶⁷ Ez a helyzet mára már megváltozott, hiszen Oroszország a részleges mozgósítás mellett döntött 2022 szeptemberében.⁶⁸

4.1. Állampolgárok védelme

Oroszország az invázió első napján elküldött 51. cikk szerinti levelében ugyan nem jelenik meg *expressis verbis* az állampolgárok védelme (*protection of nationals*) mint önvédelmi jogalap, azonban a levél több helyen utal erre a mögöttes, meghúzódó tényállásra. Putyin elnök beszédében arra utal, hogy Donbászban népiirtás zajlik milliókkal szemben, akik csak Oroszországra hagyatkozhatnak.⁶⁹ A levél az önvédelem alkalmazásának céljaként pedig első helyen jelölte

⁶⁶ 1949. évi genfi egyezmények közös 2. cikke, Kihirdette: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről.

⁶⁷ HOFFMANN Tamás: Háború vagy béke? Az államközi erőszak alkalmazásának nemzetközi jogi kérdései az orosz-ukrán konfliktusban, *Közjogi Szemle* 2022/3. 2. o.

⁶⁸ ACS Bence: Bejelentette Putyin: részleges mozgósítás lett Oroszországban, *Portfolio*, <https://www.portfolio.hu/global/20220921/bejelentette-putyin-reszleges-mozgositas-lesz-oroszorszagban-568059#>

⁶⁹ 51. cikk szerinti levél 5. o.

meg a népirtással és a durva bánásmóddal szembeni fellépést, az emberek védelmét.⁷⁰

Az állampolgárok védelme, mint önvédelmi jogalap természetesen a szakirodalomban is megjelenik, azonban korántsem tekinthetjük egyértelműen felhívhatónak. Yoram Dinstein például úgy foglal állást, hogy diplomáciai küldöttek, látogatásban lévő méltóságok elleni erőszak alkalmazás egyértelműen okot adhat önvédelmi cselekményre, csakúgy mint a magánszemélyek elleni támadás, ha arra a nemzeti kapcsolathoz való tartozás miatt kerül sor.⁷¹ Mások ezt csak államfővel, vagy volt államfővel szembeni támadások esetében állapítják meg.⁷² Mások, mint pl. Kajtár Gábor kiemelik, hogy bár az államok hajlamosak nem elítélni az állampolgárok elleni támadásra választ adó cselekményeket, de ezt a nemzetközi jogászok és az állami gyakorlat többsége elutasítja.⁷³ Mindez igaz a diplomáciai missziók elleni támadásokra is.⁷⁴

A kérdés vizsgálatakor elsőként arra érdemes rámutatni, hogy az állampolgárok elleni támadás nem szerepel az ENSZ Közgyűlése által elfogadott 3314 (XXIX). sz. határozatában, amely definiálja az agressziót, továbbá példalózó felsorolást ad annak lehetséges elkövetési magatartásairól.⁷⁵ A Nemzetközi Bíróság pedig a Nicaragua ügyben – összemosva az agresszió

⁷⁰ Uo. 6. o.

⁷¹ Yoram DINSTEIN: *War, Aggression and Self-Defence*, 6th edition. Cambridge, Cambridge University Press, 2017. 219-220. o.

⁷² CASEY-MASLEN: i. m. 59-60. o.

⁷³ KAJTÁR: i. m. (2018b) 57. bek.

⁷⁴ KAJTÁR Gábor – BALÁZS Gergő: Beyond Tehran and Nairobi: Can Attacks against Embassies Serve as a Basis for the Invocation of Self-defence?, *European Journal of International Law*, 2021/3. 887-888. o.

⁷⁵ 3314 (XXIX). Definition of Aggression. Adopted on 14 December 1974. A/RES/3314.

és a fegyveres támadás fogalmait – a fegyveres támadást az erőszakalkalmazás legsúlyosabb (*most grave*) formájaként aposztrofálta.⁷⁶ Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy az államok fegyveres támadásként tekintsenek állampolgáraik ellen irányuló erőszakos cselekményekre.

Tom Ruys a nemzetközi szokásjog átfogó elemzésével 2010-ben kimutatta, hogy annak ellenére, hogy bizonyos államok, úgy mint az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Izrael és Franciaország támogatják az állampolgárok védelmére alapuló önvédelmi cselekményeket, ez azonban az államok többségének támogatása nélkül nem elegendő ahhoz, hogy szokásjogi alapon megállapítsuk egy ilyen típusú önvédelmi jog létezését.⁷⁷

A fentiek alapján tehát megállapítható, hogy Oroszország önvédelmi tevékenysége az állampolgárok védelme alapján ilyen szokásjogi önvédelmi jogalap hiányában nem igazolható. Különösen kiemelést érdemel az a körülmény, hogy a Szovjetunió – Oroszország jogelődje – számos esetben tiltakozott az ilyen akciók ellen, mint pl. az Egyesült Államok 1965-os panamai katonai műveletei, és a teheráni túszügy kapcsán, valamint generálisan az agressziós közgyűlési határozat elfogadásakor is.⁷⁸ Bár az is megjegyzendő, hogy Oroszország később, pl. Georgia elleni katonai akciói esetén

⁷⁶ Nicaragua-ügy 191. és 193. bek.; Marko MILANOVIC: Special Rules of Attribution of Conduct in International Law, *International Law Studies*, 2020/1. 332. o. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy Kajtár szerint a fegyveres támadás és az agresszió egymással rész-egész viszonyban áll, ahol a fegyveres támadás súlyosabb erőszak alkalmazás. Ld. KAJTÁR Gábor: *A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban*, Budapest, Eötvös Kiadó, 2015. 75. o. A magunk részéről osztjuk ezt a nézetet.

⁷⁷ RUYS: i. m. 240. és 243. o.

⁷⁸ Uo. 221; 225-226. és 233. o.

2008-ban,⁷⁹ valamint a Krím elcsatolásakor is hivatkozott – egyebek mellett – erre a jogalapra is.⁸⁰

Oroszország inváziója ezen a jogalapon azonban még akkor sem lenne elfogadható, ha létezne ilyen szokásjogi norma, ugyanis az mind a szakirodalomban, mind az állami gyakorlatban egyértelműen elfogadott, hogy az elhúzódó, széleskörű katonai műveletek – pontosan mint amilyen az Ukrajna elleni, azóta is tartó fegyveres támadás – nem indítható állampolgárok elleni vélt vagy valós támadások miatt.⁸¹ Megjegyzendő továbbá, hogy Oroszország pár év alatt mintegy 720 ezer útlevelet adott ki Kelet-Ukrajnában élő orosz ajkú lakosság számára – ahogy ezt tette egyébként Georgia és a Krím esetében is – ezzel voltaképpen létrehozva azt az állampolgári réteget, akinek a védelmére hivatkozik majd a későbbiekben,⁸² így egyfajta ürügyet kreálva a beavatkozáshoz. Hoffmann Tamás ezzel kapcsolatban azt a további megjegyzést is teszi, hogy álláspontja szerint Oroszország fenti magatartása visszaélészerű joggyakorlásnak is minősül.⁸³ Ezzel kapcsolatban azonban szükséges egy kritikai észrevételt megfogalmazni, mégpedig, hogy a nemzetközi jog általánosan elfogadott tétele az, hogy az állam maga dönti el, hogy kit tekint állampolgárának,⁸⁴ a nemzetközi jog pedig nem fogadja el fenntartások nélkül a joggal való visszaélés tilalmának

⁷⁹ Uo. 232. o.

⁸⁰ MARXSEN: i. m. 372. o.

⁸¹ RUYTS: i. m. 244. o.; GRAY: i. m. 159. o.

⁸² GREEN – HENDERSON – RUYTS: i. m. 15-16. o.

⁸³ HOFFMANN: i. m. 5. o.

⁸⁴ BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog II. – Különös rész*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011. 153. o.

általános nemzetközi jogi norma jellegét.⁸⁵ Mindazonáltal azt is ki kell emelni, hogy az állampolgárság effektivitása⁸⁶ e 720 ezer fő esetében legalább is megkérdőjelezhető. Ekkor a Nemzetközi Bíróság joggyakorlata alapján más államtól nem várható el, hogy elismerje a valódi és tényleges állam-egyen közötti kapcsolatra nem épülő állampolgárságot.⁸⁷ Fontos azonban azt is kiemelni, hogy ez nem pozitív kötelezettséget jelent az állam számára valódi állampolgárság nyújtására, hanem pusztán azt, hogy ennek hiányában más állam nem lesz köteles elismerni az ennek meg nem felelő állampolgárságot.⁸⁸ Bár e szabály nemzetközi szokásjogi jellege mind az egy állampolgársággal, mind pedig a kettős állampolgársággal rendelkező személyek esetében vitatható,⁸⁹ mégis tovább erősíti azt a megállapítást, hogy tényleges és valódi kapcsolat hiányában is adható állampolgárság, az nem minősül joggal való visszaélésnek.⁹⁰

⁸⁵ Alexandre KISS: Abuse of Rights, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2006. 10. bek.

⁸⁶ A Nemzetközi Bíróság az ún. Nottebohm-ügyben a diplomáciai védelem megadása tárgyában rendelkezett az állampolgárság hatékonyságának követelményéről, mégpedig úgy, hogy azt különböző szempontok alapján lehetséges megítélni, ilyen példának okáért a személy lakóhelye, érdekeltségeinek középpontja, családi kapcsolatai, a közéletben való részvétele, valamint egy állam iránti elköteleződése, illetve gyermekeinek ilyen nevelése, ld. Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports 1955, p. 4. (a továbbiakban: Nottebohm-ügy) 22. o. E kötődési faktorok némelyike természetesen jelen lehet a Kelet-Ukrajnában élő orosz lakosság körében.

⁸⁷ Megjegyzendő, hogy mindezt a diplomáciai védelem kapcsán mondta ki a testület. Ld. Nottebohm-ügy 23. o. és GANCZER Mónika: *Állampolgárság és államutódlás*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2013. 67. o.

⁸⁸ GANCZER: i. m. 68-69. o.

⁸⁹ Uo. 75-76. és 78-80. o.

⁹⁰ Mindezt azonban árnyalja az, hogy az ítélet meghozatalának időpontjában nem volt megállapítható az effektivitás követelménye nemzetközi

Ezen felül természetesen a szükségesség és arányosság elvei is sérültek volna a kérdéses invázió során, ha az önvédelem jogát egyáltalán alkalmazni lehetne a fenti esetben.⁹¹

Eddig mindvégig azzal a feltételezéssel éltünk, hogy Oroszország hivatkozásai tényszerűség tekintetében pontosak, azonban azt is meg kell jegyezni, hogy bár bizonyítható, hogy a 2014-es konfliktus kezdete óta széles körben sérültek emberi jogok Kelet-Ukrajnában, azonban az, hogy ez következetesen orosz állampolgárokkal szemben zajlott volna, továbbra is kérdéses.⁹²

Végül, de nem utolsó sorban ki kell emelni, hogy az állampolgárok védelmének van egy megelőző önvédelmi aspektusa is, amit azonban a 4. 2. pontban tárgyalunk részletesen.

4.2. Megelőző önvédelem

A megelőző önvédelem kérdéskörét egy nagyon rövid fogalmi áttekintéssel szükséges kezdeni, ugyanis a szakirodalomban egyfajta fogalmi zűrzavarral találkozhatunk, nincs egységesen használt változata ezeknek a kifejezéseknek.⁹³ A magunk részéről azt az álláspontot tartjuk helyesnek, hogy különbség tehető reaktív és megelőző önvédelem között, ahol utóbbi egy

szokásjogi szabályként, így a Nemzetközi Bíróság döntését befolyásolhatta akár a fenti joggal való visszaélés tilalma is, amely azonban nem jelent meg az ítéletben, ld. Uo. 68-71. és 83. o.

⁹¹ Uo. 16. o.

⁹² Uo. 15. o.

⁹³ Ld. pl. Craig MARTIN: Challenging and Refining the „Unwilling or Unable” Doctrine, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2019/2. 415-416. o.; LUBELL: i. m. 55. o.

még be nem következett, előbbi pedig egy már bekövetkezett fegyveres támadásra reagál.⁹⁴

Oroszország az 51. cikk szerinti levelében nem kizárólag az állampolgárok védelmére, hanem egyfajta megelőző önvédelmi cselekményre is hivatkozott. Putyin elnök beszédében hangsúlyozta, hogy az önvédelmi cselekményt ellenük irányuló fenyegetésekkel, továbbá a jelenleginél súlyosabb (jövőbeli) csapásokkal szemben alkalmazzák.⁹⁵ A megelőző önvédelemre való utalás több helyen is megjelenik a szövegben, például amikor Oroszország biztonságát érintő, a mai Ukrajna területéről érkező fenyegetésekről, nukleáris fegyverek megszerzésére irányuló tevékenységről, valamint arról a történelmi körülményről értekeznek, hogy a II. világháború idején nem léptek fel időben a náci Németország jelentette fenyegetésekkel szemben. Putyin elnök megjegyezte: „[m]ásodjára nem követünk el ilyen hibát.”⁹⁶

Az orosz invázió *jus ad bellum* megítéléséhez elsőként feltétlenül rögzíteni szükséges azt a tényt, hogy az ENSZ Alapokmány 51. cikke egy már bekövetkezett fegyveres támadásról rendelkezik.⁹⁷ A szerződés elfogadást megelőző tárgyalások és előkészítő dokumentumok pedig egyértelműen azt támasztják alá, hogy a szerződő felek eredetileg ki kívánták zárni a még be nem következett támadásokkal szembeni önvédelem lehetőségét.⁹⁸ Ebből adódóan tehát a szerződéses norma értelmében megelőző önvédelemre hivatkozni álláspontunk szerint nem lehetséges. Ez természetesen nem

⁹⁴ RUYS: i. m. 253. o.

⁹⁵ 51. cikk szerinti levél 7. o.

⁹⁶ Uo. 4-5. és 7. o. Az idézet a 4. oldalon található, saját fordítás.

⁹⁷ Ezt támasztja alá a szerződés angol és francia nyelvű változata is. Ld. ENSZ Alapokmány 51. cikk

⁹⁸ KAJTÁR: i. m. (2015) 98. o.

zárja ki azt, hogy az önvédelem joga az Alapokmány elfogadása óta olyan átalakuláson ment keresztül, amely már elfogadja a megelőző önvédelem lehetőségét.

Ennek megítéléséhez elsőként arra érdemes utalni, hogy a nemzetközi jog egyértelműen kizárja a látens, tehát potenciális fenyegetésekkel szembeni, úgynevezett preventív önvédelem lehetőségét.⁹⁹ Természetesen azzal, hogy az elmúlt években is számos állam hajtott végre ilyen jellegű önvédelmi cselekményeket példának okáért célzott likvidálásokon keresztül,¹⁰⁰ ilyen volt például Kászem Szolejmani iráni tábornok célzott likvidálása is.¹⁰¹

A preventív önvédelemmel szemben létezik az ún. preemptív önvédelem is, amely küszöbön álló fenyegetésekre hivatott választ adni.¹⁰² Egyes szerzők úgy gondolják, hogy mivel 1945, tehát az ENSZ Alapokmányának elfogadása előtt lehetőség volt a megelőző önvédelemre hivatkozni, így ez a helyzet lényegében ma is irányadó.¹⁰³ Mások ezt az érvelést nem tartják elfogadhatónak.¹⁰⁴ A magunk részéről ez utóbbi

⁹⁹ KAJTÁR: i. m. (2018b) 54. bek. A Nemzetközi Bíróság esetjoga is ebbe az irányba indult el. Ld. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168. 143; 146-147. bek.

¹⁰⁰ Ilyenként említhető az Egyesült Államok célzott likvidálási programja. Ld. KIS KELEMEN Bence: *Célzott likvidálás a nemzetközi jogban, különös tekintettel a fegyveres, pilóta nélküli repülőgépek alkalmazására*, Doktori Értekezés, Pécs, PTE ÁJK, 2021. 90-91. o.

¹⁰¹ A preventív jelleg Mike Pompeo akkori amerikai külügyminiszter nyilatkozatából következik. Ld. KIS KELEMEN Bence – KISS MÁTYÁS: *Kászem Szolejmani célzott likvidálása: esettanulmány a jus ad bellum lencséjén keresztül*, *Állam- és Jogtudomány*, 2021/4. 40-41. o.

¹⁰² KAJTÁR: i. m. (2018b) 53-54. bek.

¹⁰³ TIBORI-SZABÓ Kinga: *Anticipatory Action in Self-Defence – Essence and Limits under International Law*, The Hague, Springer, 2011. 283-286. o.

¹⁰⁴ RUYS: i. m. 19. o.; DINSTEIN: i. m. 223. o.

felfogással értünk egyet abból az okból kifolyólag, hogy az Alapokmány *lex posterioriként* felülírta a korábbi szokásjogot és ezzel az arra épülő gyakorlatot is.¹⁰⁵ Az Alapokmány elfogadása óta eltelt időszakban pedig a nemzetközi jogban olyan változás nem következett be, amely a megelőző önvédelem bármely formáját beemelte volna a hatályos szabályok közé.¹⁰⁶ Kiemelést érdemel az is, hogy az 1967-ben lezajlott ún. „hatnapos háború” idején maga Izrael sem hivatkozott megelőző önvédelemre, más kérdés, hogy utóbb viszont ezt a forgatókönyvet fogadta el.¹⁰⁷ Nem lehet azonban elmentni emellett sem, hogy a nemzetközi jogászok egy jelentős része elfogadja a küszöbön álló fenyegetésekkel szembeni önvédelem lehetőségét.¹⁰⁸

A fentiekből tehát az a megállapítás tehető a 2022-es orosz invázió kapcsán, hogy Oroszország megfelelő jogalap hiányában nem hivatkozhatott volna a megelőző önvédelem egyetlen formájára sem. Az 51. cikk szerinti levél sehol sem említ olyan konkrét, küszöbön álló fenyegetéseket, amelyekre önvédelmi cselekménnyel lenne szükség válaszolni, így a magunk részéről a helyzetet egy preventív önvédelmi cselekményként fogjuk fel, amely vitán felül jogellenesnek tekinthető. Ezen felül, még ha el is fogadjuk a preemptív önvédelem lehetőségét, Oroszország semmilyen formában nem bizonyította, hogy Ukrajna küszöbön álló támadást készülne

¹⁰⁵ RUYS: i. m. 259. o.

¹⁰⁶ Ld. pl. TIBORI SZABÓ: i. m. 283-284. o.

¹⁰⁷ John QUIGLEY: *The Six Day War—1967*, In: Tom RUYS – Oliver CORTEN (szerk.): *The Use of Force in International Law. A Case-Based Approach*, Oxford, OUP, 2018. 131-132. és 134-135. o.

¹⁰⁸ Ld. pl. KAJTÁR: i. m. (2018b) 54-55. bek.

indítani ellene,¹⁰⁹ amely bizonyítás a Nemzetközi Bíróság esetjoga értelmében a sértett állam kötelezettsége lenne.¹¹⁰

4.3. Kollektív önvédelem a szakadár népköztársaságok mellett

Oroszország 51. cikk szerinti levele tartalmaz egy rendkívül érdekes és számos problémát kiváltó hivatkozási alapot is, nevezetesen azt, hogy Oroszország a különleges katonai műveleteit a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságokkal kötött barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződések alapján valósítja meg, ugyanis a szakadár népköztársaságok kérték Oroszország segítségét.¹¹¹ Mindez egy kollektív önvédelmi helyzetet vizionál.

Elsőként rendkívül fontos megjegyezni, hogy az ENSZ Alapokmány 51. cikke nem kizárólag az egyéni önvédelem kérdéskörével foglalkozik, hanem lehetővé teszi az államok számára a kollektív önvédelem alkalmazását is. A Nicaragua ügyben a Nemzetközi Bíróság megállapította a kollektív önvédelem alkalmazhatóságának legalapvetőbb feltételeit, nevezetesen, hogy fegyveres támadás érje a sértett államot, aki ezt ki kell, hogy jelentse¹¹² és természetesen segítséget kell kérjen más államtól.¹¹³

A fentiekből egy nagyon fontos követelmény származik, nevezetesen a segítséget kérő entitás állami státusza. Ennek megfelelően tehát arra a kérdésre szükséges választ

¹⁰⁹ GREEN – HENDERSON – Ruys: i. m. 14. o.

¹¹⁰ Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 2003, p. 161. para 61.

¹¹¹ 51. cikk szerinti levél 6. o.

¹¹² Nicaragua-ügy 195. bek.

¹¹³ CASEY-MASLEN: i. m. 75. o.

adni, hogy tekinthetünk-e államként a szakadár népköztársaságokra.

Ahogy a II. részben arról részletesen is szóltunk, a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok 2014 óta *de facto* független entitásként léteznek. A népköztársaságok létrejötte pedig nagyban függött a külső orosz segítségnyújtástól. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az elmúlt 8 évben Ukrajna bármilyen formában is lemondott volna e két szakadár entitás területére vonatkozó területi igényéről és ennek egy fegyveres összeütközés keretei között kívánt érvényt szerezni.¹¹⁴

Az államiság nemzetközi jogi értelemben történő megállapítását alapvetően az ún. Montevideói Egyezmény szabályaira alapozva szokás meghatározni, mégpedig olyan formában, hogy az állam a nemzetközi jog egy olyan alanya, amely állandó lakossággal, meghatározott területtel, kormánnyal és más államokkal való kapcsolattartás képességével rendelkezik.¹¹⁵ Látszólag a szakadár népköztársaságok teljesítik is ezeket a követelményeket, ugyanis meghatározott területtel rendelkeznek, viszonylagosan állandó lakosságuk van, kormánnyal is rendelkeznek és Oroszországgal még nemzetközi szerződést is kötöttek, így tehát kapcsolatba léptek más állammal. A kérdés azonban természetesen nem dönthető el ilyen egyszerűen, ugyanis a vonatkozó területre, illetve lakosságra egy másik, nemzetközileg teljes körűen elismert államnak, nevezetesen Ukrajnának is igénye mutatkozik.

A kérdést a kiválás (*secession*) intézményén keresztül szükséges vizsgálni. Kiválás esetében egy állam a szuverén vagy területi állam – amelytől az elszakadás megtörténik –

¹¹⁴ II. rész.

¹¹⁵ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, adopted at Montevideo, 26 December 1933. 1. cikk

hozzájárulása nélkül, erőszakkal vagy azzal való fenyegetéssel alakul meg.¹¹⁶ James Crawford az állami gyakorlat részletes elemzése során kiemelte, hogy 1945 előtt az állami lét megállapításának nem volt feltétele a területi állam beleegyezése, de megkövetelte azt, hogy utóbbinak ne legyen lehetősége hatalmának visszaállítására, tehát a hatékony függetlenség elérést.¹¹⁷ Ezzel szemben 1945 óta egyetlen egy állam sem lett az ENSZ tagja – és tett szert ezáltal kvázi univerzális elismertségre – anélkül, hogy a szuverén elismerte volna az elszakadó entitás államiságát.¹¹⁸ A szakadár népköztársaságokéval összehasonlítható helyzetben jött létre Banglades, Pakisztánból való kiválással, amely előbb kikiáltotta függetlenségét, majd India megtámadta Pakisztánt. Banglades számottevő nemzetközi elismertsége Pakisztán 1971-es katonai vereségéig váratott magára, azonban az állam ENSZ felvételére csak Pakisztán általi elismerése után került sor 1974-ben.¹¹⁹ Crawford szerint azonban Banglades helyzete egyedülálló volt, ugyanis ún. „önrendelkezési egységnek” volt tekinthető, amely így rendelkezik a népek önrendelkezési jogával, tehát jogszerűen kiválhat a területi államból. E minősítést a szerző arra alapozta, hogy Bangladesben egyfelől népirtás zajlott, amelyet Pakisztán követett el, másfelől a terület földrajzilag és etnikailag is elkülönült Pakisztántól.¹²⁰

Ezzel szemben a nemzetközi közösség – Törökországot leszámítva –, a mai napig nem fogadta el az Észak-ciprusi

¹¹⁶ James CRAWFORD: *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006. 375. o.

¹¹⁷ Uo. 379. 382. o.

¹¹⁸ Uo. 390. o.

¹¹⁹ Uo. 141. és 393. o.

¹²⁰ Uo. 145. o.

Török Köztársaság állami státuszát amelyet török katonai alakulatok konszolidáltak 1974-ben egy ciprusi kormánypuccsot követően a Ciprust garantáló nemzetközi szerződések dacára.¹²¹ Ugyanez igaz a csecsenföldi fegyveres összeütközésekre is, amelyek esetében a nemzetközi közösség az emberi jogi jogsértések és a több éves függetlenség ellenére orosz belügyként kezelte a helyzetet.¹²²

Az irányadó állami gyakorlat és a szakirodalom alapján tehát azt mondhatjuk, hogy a jogorvosló elszakadás¹²³ (*remedical secession*) egy olyan jog, amelyet elnyomás vált ki, de ez csak lehetőséget ad a nemzetközi közösség tagjai számára, hogy elismerjék az adott államot, az kötelezettségként azonban nem jelentkezik.¹²⁴

Hasonló problémakörrel foglalkozott a Nemzetközi Bíróság a Koszovó tanácsadó véleményében, amelyben kimondta, hogy a XVIII., XIX. és XX. században az általános nemzetközi jog nem tartalmazott tilalmat a függetlenség egyoldalú kikiáltására sem a gyarmati kontextusban, sem pedig azon kívül,¹²⁵ kivéve, ha az sérti a nemzetközi jog valamely feltétlen alkalmazást igénylő szabályát (*jus cogens*).¹²⁶ A Bíróság azonban kiemelte, hogy a Közgyűlés által feltett

¹²¹ Uo. 144-145. o.

¹²² Uo. 408-410. o.

¹²³ A magyar kifejezést ld. TÓTH Norbert: A népek önrendelkezési joga. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, <https://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezesi-joga> 33. bek.

¹²⁴ Jure VIDMAR: Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice, *St Anthony's International Review*, 2010/2. 40-42. és 50. o.

¹²⁵ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, p. 403. 79. bek.

¹²⁶ Uo. 81. bek.

kérdés megválaszolásához nem szükséges kitérnie az önrendelkezési jog, valamint a jogorvosló elszakadás kérdéseire.¹²⁷ Ez alapján példának okáért 2014-ben a Krím függetlenségének kikiáltása, a hozzá kapcsolódó népszavazás, majd Oroszországhoz való csatlakozás jogellenes volt, mivel az az erőszak tilalmába ütközött.¹²⁸ Ez az értékelés álláspontunk szerint kiterjeszthető a szakadár népköztársaságokra is.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy bár a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok 2014 óta *de facto* független államként működnek, amelyek egyfajta etnikai különállással jellemezhetőek Ukrajna többségi lakosságától, illetve kétségtelen, hogy az elmúlt években széles körben sérültek a térségben az emberi jogok, azonban a területi állam egyfelől nem ismerte el ezek függetlenségét és folyamatos fegyveres konfliktusban áll velük a területek feletti ellenőrzés visszaszerzése érdekében, másfelől nem különülnek el földrajzilag a területi államtól, továbbá a külső orosz beavatkozás ellentétben áll Ukrajna területi integritását biztosító szerződésekkel, mint a már említett 1994-es Budapesti Memorandum, vagy az ezt követő 1997-es megállapodás. Ennek alapján tehát a szakadár népköztársaságok álláspontunk szerint nem rendelkeznek Bangladeshez hasonló, „önrendelkezési egység” státusszal. Ezt a tételt erősíti véleményünk szerint az a tény is, hogy ezek az államok az erőszak tilalmának Oroszország általi megsértésével jöttek létre, amely viszont egy el nem ismerési kötelezettséget teremt a nemzetközi közösség részéről, amelyet a Nemzetközi Jogi Bizottság is megerősített az

¹²⁷ Uo. 83. bek.

¹²⁸ MARXSEN: i. m. 384. o.

államfelelősségről szóló végleges tervezetben.¹²⁹ A témával foglalkozó más szerzők hasonló következtetésre jutottak, azt állítva, hogy egy folyamatban lévő fegyveres összeütközés során egy új állam elismerése nemzetközi jogi jogsértést valósít meg.¹³⁰ Fontos továbbá azt is megjegyezni, hogy a tanulmány írásakor továbbra is csak Oroszország ismeri el államként a szakadár népköztársaságokat.

Kiegészítésképpen jegyezzük meg, hogy az Ukrajna területén tartott népszavazások¹³¹ a függetlenség kikiáltásáról természetesen nem csak nemzetközi jogi értelemben, hanem belső, ukrán jog alapján is jogellenesnek tekinthetők, ugyanis Ukrajna Alkotmánya értelmében Ukrajna területének megváltoztatása kizárólag egy össz-ukrán népszavazás során lehetséges,¹³² ez pedig nem valósult és valószínűleg sem.

¹²⁹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. Adopted on 12 December 2001. A/RES/56/83. (a továbbiakban: ARSIWA kommentár) 41. cikk 2. bek.

¹³⁰ GREEN – HENDERSON – RUYS: i. m. 18. o.

¹³¹ MARXSEN: i. m. 380. o. 2014-es donyecki és luhanszki népszavazások: N/A: Ukraine rebels hold referendums in Donetsk and Luhansk, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146>; Orosz tervek szerint a frissen elfoglalt Herszon megyében is népszavazással döntenének az Oroszországhoz való csatlakozásról. N/A: Kherson: How is Russia imposing its rule in occupied Ukraine?, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-61338617>; Felröppentek a hírek, hogy a szintén 2022-ben elfoglalt Mariupolban is népszavazást tartanának az oroszok: Daniel BOFFEY: Moscow set to call referendum on Mariupol joining Russia, Ukraine Says, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/14/moscow-referendum-mariupol-joining-russia-ukraine-war>

¹³² Ukrajna Alkotmánya. 1996. június 28. 73. cikk Ld. még a Krim tekintetében MARXSEN: i. m. 381. o.

Összegezve a fentieket megállapítható, hogy a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok nem államok, következésképpen Oroszország nem hivatkozhat az általuk kért segítségre, mint kollektív önvédelmi jogalapra inváziója igazolásául.

4.4. Humanitárius intervenció

Fentebb már kiemeltük, hogy Oroszország 51. cikk szerinti levelében népirtásra hivatkozott, amely a kelet-ukrajnai területeken zajlik.¹³³ E hivatkozási alap bár egy önvédelmi cselekmény bejelentésében szerepel, de alkalmas lehet arra is, hogy ún. „humanitárius intervencióként” értelmezzük. Tekintettel arra, hogy erre *expressis verbis* hivatkozás nem történik Oroszország részéről, így e kérdéskört csak röviden tárgyaljuk.

Sulyok Gábor szerint a humanitárius intervenció átfogó fogalma nem határozható meg, beszélhetünk azonban olyan fogalmi elemekről, amelyek együttesen fennállva mindenképpen humanitárius intervenciót teremtenek. Fontos kiemelni, hogy a humanitárius intervenció nem jogcím, tehát nem önálló kivétel az erőszak tilalma alól, sokkal inkább egy minőség, amely az erőszak alkalmazásához társul. Humanitárius intervenció esetében egy állam vagy nemzetközi szervezet egy másik állam területén, annak hozzájárulása nélkül az emberi jogok súlyos, tömeges és szándékos megsértése okán, ezek megállítása vagy megelőzése céljából alkalmaz erőszakot.¹³⁴ Véleményünk szerint ezen túl célszerű különbséget tenni a humanitárius intervenció egyoldalú és kollektív formái között. Míg egyoldalú humanitárius

¹³³ 51. cikk szerinti levél 5. o.

¹³⁴ SULLYOK: i. m. 64-68. o.

intervenció esetében az állam egyoldalúan dönt az erőszakalkalmazás mellett, amely mint ilyen *per definitionem* jogellenes, addig kollektív humanitárius intervenció esetében az ENSZ Biztonsági Tanácsa a VII. fejezet alkalmazásával felhatalmazást adhat humanitárius intervenció megvalósítására, amely így *jus ad bellum* értelemben jogszerű lehet.¹³⁵

Tekintettel arra, hogy Oroszország invázióját megelőzően nem került sor az erőszak alkalmazását lehetővé tevő biztonsági tanácsi határozat elfogadására, így az semmiképpen sem tekinthető kollektív humanitárius intervenciónak. Az egyoldalú beavatkozások pedig alapvetően jogellenességgel társulnak. Látszólag hasonló következtetésre jutott a Nemzetközi Bíróság is egy Ukrajna által kezdeményezett eljárásban is, ugyanis kiemelte, hogy „kétséges, hogy az Egyezmény [a népirtás büntetének megelőzése és megbüntetéséről szóló szerződés]¹³⁶ a célja és tárgya fényében felhatalmazza a Szerződő Felet az egyoldalú erőszakalkalmazásra egy másik állam területén belül egy állítólagos népirtás megelőzése vagy megbüntetésére céljából.”¹³⁷

¹³⁵ KIS KELEMEN Bence: Humanitárius intervenció? Az Egyesült Államok 2017-2018-as szíriai légitámadásainak *jus ad bellum* elemzése, In: KIS KELEMEN Bence – MOHAY Ágoston – PÁNOVICS Attila (szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János 80. születésnapja tiszteletére*, Pécs, PTE ÁJK, 2019. 137-138. o.

¹³⁶ A népirtás büntetének megelőzése és megbüntetésére tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1955. évi 16. törvényerejű rendelet

¹³⁷ Saját fordítás. Ld. Allegations of Genocide Under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. (Ukraine v. Russian Federation) Order. 2022. március 16. (a továbbiakban: Ideiglenes intézkedés) 59. bek.

Ezen felül azt is feltétlenül meg kell jegyezni, hogy ebben az esetben sincsen bizonyíték arra, hogy népirtás lenne folyamatban Ukrajnában.¹³⁸ Ezt is megerősíteni látszik a Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedést elrendelő végzése, amely szerint jelenleg nincs a Bíróság birtokában olyan bizonyíték, amely arra utalna, hogy Ukrajna területén népirtás zajlana.¹³⁹

4.5. Meghívásra történő beavatkozás

Végül, de nem utolsó sorban az orosz 51. cikk szerinti levélnek a szakadár népköztársaságok segítségkérésére vonatkozó része¹⁴⁰ ez utóbbiak állami státuszának hiányában értelmezhető úgy is, mint beleegyezés az erőszak alkalmazásába. Oroszország részben hasonló módon igyekezett igazolni a Krím megszállását 2014-ben is, amikor Viktor Janukovics alkotmányellenes keretek között leváltott egykori ukrán elnök felhatalmazására hivatkoztak.¹⁴¹ Ettől függetlenül természetesen itt is kiemelendő, hogy Oroszország *expressis verbis* erre a jogalapra nem hivatkozott, így csak röviden elemezzük a kérdést.

Általánosan elfogadott az a nézet a nemzetközi jogban, hogy az olyan erőszakalkalmazás, amelyhez a területi állam hozzájárulását adta, nem sérti az erőszak tilalmát.¹⁴² Az ENSZ Alapokmány kommentárja szerint a beleegyezéssel végrehajtott katonai akciók esetében nem valósul meg az

¹³⁸ GREEN – HENDERSON – RUYS: i. m. 26. o.

¹³⁹ Ideiglenes intézkedés 59. bek.

¹⁴⁰ 51. cikk szerinti levél 6. o.

¹⁴¹ MARXSEN: i. m. 374-375. o.

¹⁴² CASEY-MASLEN: i. m. 39. o.

erőszak tilalmának „nemzetközi érintkezéseik kapcsán” feltétel, így ezekre maga a tilalom sem vonatkozik.¹⁴³

A jogszerű hozzájárulás megadásának természetesen vannak feltételei is, így azt mindenképpen előzetesen, vagy az érintett művelet közben szükséges megadni.¹⁴⁴ Nagyon fontos az is, hogy a hozzájárulás kitől származik, az ugyanis egyértelműnek tűnik, hogy a beleegyezés a központi kormányzatból, annak is a legfelső szintjéről kell érkezzen.¹⁴⁵ Ezzel párhuzamosan a nemzetközi jogban tiltott az ellenzéki csoportok közvetlen vagy közvetett katonai támogatása.¹⁴⁶ Ezt a tételt a Nemzetközi Bíróság a Nicaragua ügyben meg is erősítette.¹⁴⁷ E főszabály alól egyetlen kivételt fogad el a nemzetközi jogtudomány és állami gyakorlat, ez pedig a nemzeti felszabadítási mozgalmak támogatása a gyarmati- vagy idegen uralom, illetve az apartheid rendszerek elleni küzdelmükben.¹⁴⁸

Tekintettel arra, hogy a fentiekben már megállapítottuk, hogy a szakadár népköztársaságok nem tekinthetők „önrendelkezési egységnek”, így ebből fakadóan támogatható nemzetközi felszabadítási mozgalom státuszuk sem állapítható meg. Mindez tehát azt jelenti, hogy Oroszország nem csak,

¹⁴³ Oliver DÖRR – Albrecht RANDELZHOFFER: Ch.I. Purposes and Principles, Article 2 (4), In: Bruno SIMMA – Daniel-Erasmus KAHN – Georg NOLTE – Andreas PAULUS – Nikolai WESSENDORF (szerk.) *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2012. 33. bek.

¹⁴⁴ ARSIWA kommentár 73. o.

¹⁴⁵ KAJTÁR Gábor: The Use of Force Against ISIL in Iraq and Syria—A Legal Battlefield, *Wisconsin International Law Journal*, 2017/1. 558. o.; CASEY-MASLEN: i. m. 41. o.

¹⁴⁶ Erika DE WET: *Military Assistance on Request and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2020. 24. o.

¹⁴⁷ Nicaragua-ügy 209. bek.

¹⁴⁸ DE WET: i. m. 24-26. o.

hogy nem hivatkozhat a szakadár csoportok meghívására erőszakalkalmazása legitimálására, a szakadár csoportok támogatásával még a nemzetközi jog non-intervenciós elvét is megsértette.

5. A nemzetközi közösség reakciója az orosz invázióra

2022. március 2-án az ENSZ Közgyűlése ülést tartott, amelynek témája az orosz-ukrán konfliktus volt. A Közgyűlésen elsöprő többséggel fogadták el az Oroszországot elítélő határozatot. Az ENSZ 193 tagjából 141 ország támogatta a határozatot 5 ellenszavazat és 35 tartózkodás mellett. A közgyűlés elnöke, Abdullah Shahid, csak nagy nehézségek árán tudta felolvasni a szavazás végeredményét, ugyanis a nagykövetek állva tapsolták a szavazás végeredményét.¹⁴⁹ Ehhez hasonló érzelmileg túlfűtött ülést talán csak a szeptember 11-ei terrortámadást követően tartottak, érdekesség, hogy ekkor az orosz képviselő fogalmazott talán a legerősebben a támadás kapcsán.¹⁵⁰

A határozatban az ENSZ tagállamai megerősítik elkötelezettségüket Ukrajna szuverenitása, függetlensége, egysége, és területi integritása mellett. A „leghatározottabban” elítélik az Orosz Föderáció Ukrajna elleni agresszióját. Felszólítják Oroszországot, hogy haladéktalanul hagyjanak fel az erőszak alkalmazásával, tartózkodjanak a továbbá az erőszakkal való fenyegetéstől és az erőszak alkalmazásától. Követelik, hogy az orosz csapatok vonuljanak ki Ukrajna

¹⁴⁹ N/A: General Assembly resolution demands end to Russian offensive in Ukraine, *UN News*, <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113152>

¹⁵⁰ KAJTÁR Gábor: Self-Defence Against Non-State Actos – Methodological Challenges, *Annales Universitates Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eotvos Nominatae: Sectio Iuridica*, 2013/1. 323-324. o.

területéről, és térjenek vissza a nemzetközileg elismert határokon túlra.¹⁵¹

A határozatban szerepel továbbá a felszólítás, hogy Oroszország vonja vissza a szakadár népköztársaságokat elismerő határozatát, amelynek meghozatalát az ENSZ tagállamai sajnálatosnak neveznek. Felszólítják Oroszországot a minszki megállapodások betartására, és elítélik a humanitárius nemzetközi jogot sértő cselekményeket. Érdekesség, hogy Belarusz részvételét a határozat „sajnálatosnak” nevezi. Egyebekben pedig sürgeti a feleket a helyzet békés rendezésére, diplomáciai eszközök igénybevételére.¹⁵²

Korábban utaltunk már az ENSZ által 2014. március 27-én elfogadott közgyűlési határozatra, amely a Krímben történt eseményekhez kapcsolódik. Ez a határozat a későbbihez képest lényegesen rövidebb. A Közgyűlés ebben a dokumentumban is megerősíti Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét. Felhív „valamennyi államot”, hogy tartózkodjanak Ukrajna területi integritását megzavaró cselekményektől. Sürgeti a feleket, hogy közvetlen politikai párbeszéd útján törekedjenek a helyzet békés rendezésére. A határozatban hangsúlyozzák, hogy a tagállamok érvénytelennek tekintik a pár nappal korábban megtartott krími népszavazást, amelyről azt állítják, hogy nem képezheti alapját a Krím státusza megváltoztatásának. Felszólítják továbbá az államokat és a nemzetközi szervezeteket, hogy ne ismerjék el a Krím-félsziget orosz fennhatóságát.¹⁵³ A határozat

¹⁵¹ Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022. 2022. március 18. A/RES/ES-11/1.

¹⁵² Uo.

¹⁵³ A/RES/68/262

meghozatalát 100 állam támogatta, 11 ellenszavazat és 58 tartózkodás mellett.¹⁵⁴

Ahogy láthatjuk, a 2022-es inváziót elítélő határozat esetében jóval nagyobb volt az egyetértés, mint a 2014-es krími határozat kapcsán. Kevesebb ellenszavazat és kevesebb tartózkodás mellett fogadták el az államok a későbbi határozatot. Érdekesség, hogy az első – krími – határozat nem is nevesíti Oroszországot. A későbbi határozat ezzel szemben jóval élesebb, keményebb, és kifejezetten az orosz agressziót állítja a középpontba.

Az ENSZ főszervei közül nem csak a Közgyűlésben, hanem a Biztonsági Tanácsban is zajlottak az események. Rögtön a 2022-es háború kitörését követően összeült a Biztonsági Tanács, amely szintén egy, az orosz inváziót elítélő nyilatkozatot szeretett volna elfogadni. A határozat tartalmazott volna egy Ukrajna integritása, szuverenitása és egysége melletti kiállást, továbbá az orosz akció elítélését.¹⁵⁵ A Biztonsági Tanács tagjai közül azonban Oroszország vétőjoggal rendelkezik, így „természetesen” ebben a helyzetben élt is a vétőjogával, így a határozat nem került elfogadásra.¹⁵⁶

6. Következtetések

A fentiek alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy Oroszország 2022 februárjában megkezdett inváziója Ukrajna ellen egyértelműen sérti a nemzetközi jog egy feltétlen alkalmazást igénylő szabályát, nevezetesen az erőszak tilalmát,

¹⁵⁴ 80th plenary meeting. Thursday, 27 March 2014. Official Records. A/68/PV.80

¹⁵⁵ UNSC. Draft resolution. 2022. február 25. S/2022/155.

¹⁵⁶ 8979th meeting. Friday, 25 February 2022. Provisional. S/PV.8979

ugyanis támadása nem igazolható sem az egyéni önvédelem állampolgárok védelmére, vagy megelőző önvédelemre alapozó koncepciójával, sem pedig a szakadár népköztársaságok melletti kollektív önvédelemmel. Bár Oroszország konkrétan nem hivatkozott ezekre, de vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy az invázió nem igazolható a humanitárius intervenció egyoldalú és kollektív változatával sem, sőt a meghívásra történő beavatkozás feltételei sem állnak fenn. Mindebből tehát az következik, hogy az orosz támadás erőszak alkalmazásának, agresszióknak, sőt fegyveres támadásnak is minősül, amelynek kapcsán Ukrajnát megilleti az önvédelem természetes joga. Érdekességként kiemelhető az is, hogy Oroszország az agresszió szinte valamennyi ismert elkövetési magatartását megvalósította Ukrajna elleni inváziója során.¹⁵⁷ Sőt, az elemzett tényállás alapján az is megállapítható, hogy Oroszország mellett Belarusz is agressziót követett el Ukrajna ellen, akkor amikor átengedte területét Oroszország számára, hogy onnan indítson támadásokat Ukrajna ellen.¹⁵⁸

Az inváziót követő állami gyakorlatból az az egyértelmű következtetés vonható le, hogy a nemzetközi közösség elítéli az orosz agressziót és egyértelműen nem fogadja el az Oroszország által előterjesztett érveket különleges katonai művelete igazolásául. Természetesen az elítélés mértékéhez részben az is hozzájárulhat, hogy az orosz invázió egyértelműen túlmutat bármilyen szükségességi és arányossági mércén, ezt látszik alátámasztani az, hogy szignifikánsan több állam ítélte el Oroszország magatartását 2022-ben, mint 2014-ben, amikor hasonló érvek mentén, de lokalizáltabb és csekélyebb mértékű erőszakalkalmazásra került sor.

¹⁵⁷ A/RES/3314. Vö. GREEN – HENDERSON – RUYS: i. m. 6. o.

¹⁵⁸ A/RES/3314. 3. cikk (f) pont

Ahogy azonban a bevezetőben is kiemeltük, mindez nem jelenti azt, hogy a nemzetközi jog, különösen a *jus ad bellum* rendszere teljesen működésképtelen lenne, ugyanis bár az orosz agresszió egyértelműen jogellenes, az mégis kiemelendő, hogy Oroszország továbbra is legitímálta saját katonai akcióit, mégpedig az erőszak tilalmának keretrendszerén belül, még akkor is, ha elfogadhatatlanul kiterjesztő értelmezéseket tett magáévá.

Görbe Boldizsár

Az ukrán atomerőműveket ért támadások az orosz-ukrán konfliktusban

1. Előszó

Hosszú idő után ismét háború dúl Európában, amely a második világháború óta kialakult nemzetközi szabályrendszernek egy próbája. Az orosz-ukrán konfliktus első pillanatától kezdve láthatóvá váltak a nemzetközi jogi szabályok, így a humanitárius jogi szabályok és a hadijogi szabályok megsértése.

Dolgozatom témájaként a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények kérdését választottam. Az orosz-ukrán konfliktus első napján az orosz erők már támadást intéztek és elfoglalták a csernobili atomerőművet, majd rövid időre rá Európa és Ukrajna legnagyobb atomerőművét.

Tekintettel arra, hogy nukleáris energiáról esik szó és Európa tudatában mélyen beleéget a már említett csernobili atomkatasztrófa (1986), rendkívül feszült a helyzet. A Nemzetközi Atomenergetikai Ügynökség (továbbiakban: NAÜ) ajánlásokkal és szakmai állásfoglalásokkal igyekszik megőrizni Ukrajna és Európa atombiztonságát.

A témát azért találtam érdekesnek, mert a szabályozásnak ez az első próbája megalkotása óta. A Genfi Egyezményeket (1949) kiegészítő I. Jegyzőkönyvben rendelkeznek a veszélyes erőket tartalmazó berendezések és üzemek különös védelméről. Az emberiség számára mindig tragédia egy háború, azonban a jog számára ez egy érvényesülési próba, vagyis megtapasztalható, hogy a lefektetett jogszabályi rendelkezés miként érvényesül a gyakorlatban,

illetve milyen hibái, milyen tovább fejlesztési lehetőségek mutatkoznak.

Dolgozatomat egy, az orosz-ukrán eseményeket bemutató áttekintéssel kezdem, amelyben kifejezetten a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények helyzetére fókuszálok, így elsősorban a két atomerőműre, a csernobilira és a zaporizzsjaira.

Dolgozatom második nagy részében, alapvető nemzetközi jogi, hadijogi szabályokat mutatok be az ismertetés szintjén. E szabályok bemutatása nem átfogó, azonban törekedtem azon lényeges szegmensek kiemelésére, amelyek dolgozatom érdemi részénél fontosnak tartok.

Az utolsó két résznek, első felében az orosz csapatok tevékenységét szubszumálok az előzőekben kifejtett nemzetközi jogi szabályok alapján. Azonban e fejezetnél igyekszem nem a döntőbíró szerepét játszani, hiszen egyrészt ahhoz, hogy mindkét részes fél háborúban tanúsított magatartását objektíven ítéljük meg, ahhoz átfogó – a politikai és háborús propagandától letisztított – vizsgálatra lenne szükség; másrészt dolgozatom fő témája nem a felek háborús magatartásának hibátlan megállapítása. Az utolsó részben igyekszem azokat a konklúziókat összegezni, amelyeket a jövőben érdemes lenne beépíteni a nemzetközi szabályozásba.

2. Bevezetés

2022. február 24-én hajnalban az Orosz Föderáció elnöke, Vlagyimir Putyin katonai műveletek végrehajtását rendelte el és támadást indított Ukrajna ellen. A támadás kezdete óta érzékelhető több szempontból is, hogy a hadijog – így a humanitárius jog – szabályai nem mindig kerülnek betartásra. Ennek látható és érzékelhető jele áll a civil lakosság és a polgári

létesítmények támadásában, valamint a humanitárius jog alapelveinek figyelmen kívül hagyásában.

A humanitárius jog, ezen belül is a Genfi Egyezmény II. kiegészítő jegyzőkönyve (1977) rendelkezik az úgy nevezett veszélyes erőket tartalmazó létesítmények támadásának tilalmáról vagy annak lehetőségeiről.

Az orosz csapatok az Ukrajna elleni harci cselekményei két atomerőművel és egy kutatólétesítményt is értek. Ezek a harci cselekmények a nukleáris biztonságot is veszélyeztették.

Dolgozatom jelen fejezetében az orosz-ukrán konfliktusnak azon cselekményeit tekintem át, amely a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények ellen irányult. A cselekmények a csernobili valamint a zaporizzsjai atomerőművet és a harkivi kutatólétesítményt érték.

2.1. A csernobili atomerőmű

A csernobili atomerőmű az 1986-ban bekövetkezett nukleáris katasztrófa nyomán került be a történelembe. A katasztrófa bekövetkezésének oka emberi mulasztás volt. Az atomerőművet ezt követően elkezdték leállítani, amelynek utolsó működő blokkját a 2000-es évek elején kapcsolták le. A figyelem középpontjába akkor került ismét a csernobili atomerőmű, amikor a baleset után emelt szarkofág nem megfelelően töltötte be védelmi funkcióját és így szükségessé vált egy új, tartósabb szarkofág emelése az épületrész fölé. A katasztrófa okozta természetkárosítás és annak minden negatív következménye beégett a világ és Európa lakosságának tudatába és bizonyos állítható, hogy jelenleg is szorongással tölti el.

Az orosz-ukrán konfliktus első napján, vagyis 2022. február 24-én az orosz csapatok, amelyek Fehéroroszország irányából törtek be Ukrajna területére Csernobil felé közeledtek. Ekkor egyértelmű volt, hogy az orosz csapatok el akarják

foglalni Csernobilt. Mihajlo Podolja az ukrán elnök tanácsadója jelentette be, hogy az ukrán nemzetőrség védi a létesítmény és harcra kelt az orosz csapatok ellen.¹ Az orosz csapatok kisebb fegyveres összecsapás után elfoglalták a leállított csernobili atomerőművet, ahol a tiltott zónába is beléptek, ahol az ukránok később elveszítették az afeletti ellenőrzést.

Az atomerőmű elfoglalását követően több probléma is felmerült. Az első között szerepelt a radioaktív sugárzási szint megemelkedése, amelyet a nehéz katonai járművek behatolása során keletkezett porfelverődés okozott.²

A másik probléma Csernobil áramellátásának a megszakadása volt. A NAÜ-nek küldött jelentés szerint a csernobili atomerőművel lekapcsolták az elektromos hálózatról, így a külső áramellátását elvesztették.³ Noha kétségtelen, hogy ez a sugárbiztonságot veszélyezteti, azonban a kialakult helyzetet nem értékelték úgy, hogy ez kritikust hatást gyakorolna az atomerőműre, hiszen áramellátás pótlására generátorok állnak rendelkezésre, másrésről az erőműben lévő hűtővizet hőelvonás biztosítja az ott lévő nukleáris anyagok biztonságos kezelését.⁴ A távvezetékekről sérülés miatt

¹ Nemzetközi Atomenergetikai Ügynökség (NAÜ) 2022. február 25. közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine-25-feb-2022>)

² Uo.

³ NAÜ 16. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-16-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

⁴ NAÜ 8. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-8-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>) NAÜ 15. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-15-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

választották egyébként le az atomerőművet, amelynek javítását megkezdték⁵ és az áramellátás március 13-ra helyreállt.⁶

A harmadik probléma a jelenlévő ukrán kezelő személyzet helyzete. Az atomerőműben az utolsó váltás az elfoglalást megelőző napon volt⁷. Az orosz csapatok benyomulását követően az első váltásra 2022. március 20-án került sor, ekkor az ukrán kezelő személyzet mintegy felét váltották le és egy rotáció történt.⁸ A személyzet helyzetét fokozott figyelemmel kísérte a NAÜ és folyamatosan kérte a NAÜ elnöke a rotációt, a személyzet cseréjét a megfelelő nukleáris biztonság, az erőmű biztonságos kezelése érdekében. A személyzetre nem csupán az orosz csapatok jelenléte helyezett nagy nyomást, hanem a korlátozott mértékben rendelkezésre álló élelmiszer, víz és gyógyszer is.⁹ A személyzet helyzetét az is nehezítette, hogy az első rotáció után nem történt további váltás, valamint az ukrainai Szlavutics városát az orosz erők elkezdték támadni.¹⁰ A város Csernobil közelében található, és itt élnek a Csernobilben dolgozók. Ez a helyzet szintén

⁵ NAÜ 18. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-18-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

⁶ NAÜ 20. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-20-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

⁷ NAÜ 13. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-13-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

⁸ NAÜ 27. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-27-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

⁹ NAÜ 15. számú közleménye

¹⁰ NAÜ 31. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-31-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

kihatással volt a csernobili dolgozókra. A várost egyébként később az orosz erők elfoglalták.¹¹

Csernobilben március 8-án felfüggesztették a nukleáris anyagok kezelését, tekintettel arra, hogy a területen radioaktív hulladékkezelő létesítmények találhatóak.

Kapcsolattartás nehézkes volt, a megszállás és az áramellátás akadozása miatt egy ideig e-mailen tartották a kapcsolatot, majd utóbb minden kommunikáció, valamint a biztosítéki felügyeleti rendszer adatátvittele is megszakadt.¹²

Később az oroszok írásban átadták Csernobilt, és két katonai konvoj Fehéroroszország fele kivonult, feladták az ukrainai Szlavutics városát is, azonban az atomerőműben még maradtak oroszok katonák, de egyértelmű volt, hogy nem akarják fenntartani az objektum megszállását, kivonásuk később be is következett.¹³

Az orosz erők az ott tartózkodásuk alatt fosztogattak, így a Központi Analitikai Laborból valamennyi felszerelést elvittek, de ez a létesítmény az atomerő megszerzésre irányuló harcokban meg is sérült.¹⁴

¹¹ NAÜ 33. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-33-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

¹² NAÜ 15. számú közleménye; NAÜ 17. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-17-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

¹³ NAÜ 38. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-38-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>); NAÜ 40. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-40-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

¹⁴ NAÜ 48. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-48-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>) NAÜ 31. számú közleménye; NAÜ 32. számú közleménye

A kivonulás után megkezdték a helyzet feltérképezését a volt atomerőműben, ahová a NAÜ is kivonult, valamint az atomerőmű fizikai védelmét is fokozatosan visszaállították, az Ukrán Gárda visszavette az objektum őrzésvédelmét.¹⁵

2.2. Zaporizzsjai¹⁶ Atomerőmű

Ukrajna és egyben Európa legnagyobb atomerőművére a figyelem akkor irányult, amikor az orosz csapatok az ukrainai Enerhodar városában – ami az atomerőműhöz vezető úton fekvő város – áttörték az ukrán védelmet és néhány kilométerre megközelítették zaporizzsjai atomerőművet.¹⁷

A következő értesülések már 2022. március 4-e hajnaláról érkeztek, amikor is az orosz csapatok elkezdtek löni az atomerőművet, aminek eredményeként egy oktató épületben tűz ütött ki.¹⁸ Ezt követően átvették a legnagyobb erőmű felett az irányítást az orosz erők. Innentől az erőművet az ukrán személyzet üzemeltette, de orosz parancsnokság alatt; és minden tevékenységükhöz az orosz parancsnok előzetes jóváhagyása szükséges.¹⁹ A katonai támadás után megállapítható volt, hogy a zaporizzsjai atomerőművet érintő 4 elektromos vezetékből kettő megsérült, valamint megkezdték az erőmű megvizsgálását, a sérült kiképző központ helyreállítását, állapotának felmérését,

(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-32-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

¹⁵ NAÜ 48. számú közleménye

¹⁶ Oroszul: Zaporozsje

¹⁷ NAÜ 9. számú közleménye

(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-9-iaea-director-general-statement-on-the-situation-in-ukraine>)

¹⁸ NAÜ 10. számú közleménye

(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-10-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine0>)

¹⁹ NAÜ 13. számú közleménye

valamint az atomerőmű területére belőtt, de fel nem robbant löszerek felkutatását.²⁰ Ukrajna álláspontja szerint Zaporizzsjával az oroszoknak az a célja, hogy a ROSZATOM átvegye az atomerőmű felett az ellenőrzést, hiszen orosz szakértők érkeztek az erőműbe, de a feladatokat továbbra is az ukrán személyzet látja el.²¹ Az orosz fél részéről Alekszej Lihacsev erősítette meg Rafael Grossinak hogy orosz szakértől vannak a zaporizzsjai atomerőműben.²² Az erőmű személyzete nagy nyomás alatt van.²³

A NAÜ tudomást szerzett arról, hogy orosz erők hadianyag-robbantásokat hajtottak végre a zaporizzsjai atomerőmű területén.²⁴

2.3. Harkivi²⁵ Kutatólétesítmény

Harkiv városában megrongálódott egy orvosi és ipari felhasználású radioaktív izotópok előállítását végző kutatólétesítmény, de az ott lévő nukleáris anyag szubkritikus állapotban van és kis mennyiségű.²⁶ Nem sokkal később egy ismételt támadás, ágyúzás következtében megsérült újból a létesítmény és annak áramellátása; a személyzet fenntartja a

²⁰ NAÜ 17. számú közleménye; NAÜ 18. számú közleménye

²¹ NAÜ 19. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-19-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

²² Uo.

²³ NAÜ 42. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-42-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

²⁴ NAÜ 20. számú közleménye

²⁵ Oroszul: Harkov

²⁶ NAÜ 14. számú közleménye
(<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-14-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

működőképességét, és a sugárzás háttérszinten belül van. A támadást követő épület átvizsgálás során fel nem robbant lőszereket is találtak. Későbbi újabb támadásban a kísérleti csarnok is megsérült, de nukleáris anyag nem került ki.²⁷ Később azonban beszámoltak arról, hogy további támadások következtében a kutatóreaktor megsérült.²⁸

Az előző részben ismertetett konkrét események után vizsgáljuk meg a nemzetközi jog háborúra és fegyveres erőszakra vonatkozó szabályait, azon belül is azokat, amely témám, a veszélyes erőket tartalmazó létesítmény elleni támadás szempontjából fontosnak tartok. E rendelkezések ismertetése alapvetően nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a későbbiekben a konkrét – eddig ismert és előzőleg ismertetett – eseményekre szubszumáljuk a nemzetközi jog szabályait. E fejezetben belül foglalkozni kívánok azzal a kérdéssel, hogy mikor jogszerű és jogtalan a háború.

3. Szemelvények a hadijog és humanitárius jog szabályozásából

3.1. Jogtalan vagy jogszerű a háború?

A háború minden esetben az emberiség tragédiája. Az I. világháború után, mely az első olyan nagy háború volt, ahol az

²⁷ NAÜ 32. számú közleménye; NAÜ 34. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-34-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>); NAÜ 35. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-35-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

²⁸ NAÜ 42. számú közleménye; NAÜ 83. számú közleménye (<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-83-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>)

embertelenség, a kegyetlenség brutális arcát mutatta meg, a nemzetközi jogászok közössége igyekezett a háborút és a konfliktusokat, ha nem is betiltani, de egyre inkább visszaszorítani. Erre kitűnő példa *Frank B. Kellogg* amerikai külügyminiszter és *Aristide Briand* francia külügyminiszter nevével fémjelzett *Kellogg-Briand Paktum* 1928-ból. Ebben alapvetően a „magas szerződő felek” lemondtak a háború indítás jogáról, valamint rögzítették, hogy a közöttük esetlegesen felmerülő vitás kérdéseket békés úton rendezik.²⁹ Ebből láthatjuk, hogy a nemzetközi közösség a háborút, mint a nemzetközi konfliktus megoldását elvetette, sőt tilalmazta.

Az 1920-as években megfigyelhető volt a háború, az agresszió visszaszorítására való törekvés. Ez megjelenik például a Népszövetség feladatai között is a fegyverkorlátozásban, a „háború veszélyének elhárításában”.³⁰ Szintén a Népszövetség tevékenységének eredménye volt, hogy az agresszív háborút nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánították.³¹ Azonban ez a törekvés megghiúsult az 1939-ben kirobbant második világháborúval. Hitler, hogy a Lengyelország elleni támadását jogszerűnek állítsa be, Lengyelországot agresszorként tüntette fel a gleiwitzi és más német határmenti incidensek nyomán.

A II. világháborúban találkozhatunk először az úgynevezett preventív háborúval is. A preventív háború jogellenes, tekintettel arra, hogy egy állam úgy alkalmaz fegyveres támadást egy másik állam ellen, hogy ténylegesen nem került fenyegetett helyzetbe, a fenyegetettség még látens,

²⁹ Kellogg-Briand Paktum (1928)
(https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp)

³⁰ IRK Albert: *A Nemzetek Szövetsége*, Budapest, Danubia Kiadó, 1926, 85-93. o.

³¹ HOFFMANN Tamás: *Nemzetközi büntetőjog*, In: KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kiadó, 2018, 581. o.

valamint a támadás csak későbbre várható.³² Ebből a fogalomból az következik, hogy preventív háborúra hivatkozva lényegében bármilyen vízióra alapozva háborút lehetne indítani egy másik állam ellen anélkül, hogy az valami konkrét tevékenységben megnyilvánulna. Éppen ezért ebben az esetben a valódi agresszort, vagyis aki a preventív háborút indítja, nem illeti meg az önvédelem joga, tevékenysége nem lesz jogszerű.

A jogellenes háborútól megkülönböztetendő az előbb említett preemptív, azaz jogszerű önvédelem. Ebben az esetben valóban számolható a támadással, azonnali a fenyegetés, valós, más eszközzel nem hárítható el, és az alkalmazott védelmi intézkedések arányosak a fenyegetéssel.³³

Ezek alapján elmondható, hogy a nemzetközi jog a fegyveres konfliktusok vonatkozásában csupán a jogszerű önvédelmet tekinti legitimnek. Vagyis az az állam, amely preventív vagy agresszív háborút indít, a nemzetközi jogi szabályok értelmében bűnös, tevékenysége nem jogszerű.

Azonban továbbra sem az a cél, hogy az egyes nemzetek a közöttük kialakult vitás kérdéseket háborúval rendezzék. A nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében 1945. június 26-án 51 alapító tagállam képviselői aláírták az Egyesült Nemzetek Szövetségének (továbbiakban: ENSZ) Alapokmányát³⁴ San Franciscóban. Az idők során az ENSZ folyamatosan bővül, és jelenleg 193 ország a tagja.

Az Alapokmány az ENSZ céljaként rögzíti a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, a békét veszélyeztető báminő

³² VALKI László: *Az erőszak és az önvédelem vitatott kérdései*, In: KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kiadó, 2018, 820.p.

³³ *uo.*

³⁴ Kihirdette: az 1956. évi I törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról

tevékenység megakadályozását, valamint a felmerült viták igazságos és békés úton történő rendezését.³⁵ Ezzel a szabályozással in concreto nem mondják ki a háború tilalmát, de a háború, mint cselekmény értékelhető az ENSZ Alapokmány megsértésének, ugyanis, az a részes állam, aki a felmerült vitáját más állammal nem békés úton, hanem háborúval rendezzi, megszegi az egyezmény lényeges rendelkezéseit.

Az Alapokmány szintén kinyilvánítja az államok függetlenségét, önrendelkezési jogát és szuverenitását.³⁶ Elvi éllel rögzíti az ENSZ Alapokmány 2. cikk 4. bekezdése, hogy a részes államoknak tartózkodniuk kell, minden olyan *erőszakkal való fenyegetéstől, vagy erőszak alkalmazásától*, amely más állam területi épségét, politikai függetlenségét veszélyezteti. A szabályozással kapcsolatban elmondható az, hogy e cikk egyértelműen a fegyveres erőszak – és e fogalomba beletartozik a háború is – kizárása mellett szállt síkra. Azonban megjegyzendő az is, hogy e tilalom, csupán a jogellenes fegyveres erőszakra vonatkozik, értelemszerűen az önvédelem joga, valamint a kollektív biztonság rendszere nem.

3.2. Háború szabályok nélkül?

Inter arma silent leges, vagyis háború alatt hallgatnak a törvények. Vajon igaz-e ez a megállapítás? Igaznak kell-e lennie? Elképzelhető-e háború szabályok nélkül? Mivégre kell szabályozni a háborút?

A nemzetközi jog céljai között ott van a nemzetközi béke és biztonság, stabilitás fenntartása. Elsődleges cél - mint az az előzőekben kifejtésre került - a béke fenntartása. Azonban tisztában kell lenni azzal is, hogy az egyes államok

³⁵ ENSZ Alapokmány 1. cikk 1. bekezdés; 2. Cikk. 3. bekezdés

³⁶ ENSZ Alapokmány 1. cikk 2. bekezdés

pozicionálása, magatartása háborút idéz elő. A nemzetközi jog erre is reagál és igyekszik a háborút, a harci tevékenységeket korlátok közé szorítani, a háború káros következményeit a lehetőségekhez képest minimálisra csökkenteni. Ez a törekvés nem újszerű - gondolni kell az ókortól kezdődően kialakuló harci szabályokra, fegyverkorlátozásokra, - de intézményesített formában a XX. században jelentek meg a hadijogi szabályok nem hiánytalan, de egységes szabályai.

A hadijog keretein belül beszélhetünk az úgynevezett hágai jogról és genfi jogról. A két terület mára szoros fúzióban él, azonban témám szempontjából a genfi jog, azaz a humanitárius jelentősebb, kiemelt szereppel bír, így a fókusz a humanitárius jogra helyezem a hangsúlyt a továbbiakban.

3.3. A genfi jog forrásai

A háború, a harcok és a fegyveres összeütközés szükségszerűen nem csupán a szemben álló felek harcosainak és katonai objektumaiban okoz kárt, hanem együtt jár a polgári lakosság és polgári objektumok sérelmével is. Azonban ezt felismervén, olyan szabályozás kialakítására törekedtek, amely a háború szükségtelen káros hatásait csökkenti és amely korlátozza a támadható személyek és objektumok körét.

A háború áldozatainak védelmére dolgozták ki és fogadták el 1949. augusztus 12-én Genfben a humanitárius jog alapokmányait, az úgy nevezett genfi egyezményt.³⁷ E körben 4 egyezmény került elfogadásra, ezek a következők

I. A hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról

³⁷ Kihirdette: az 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

- II. A tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javításáról
- III. A hadifoglyokkal való bánásmódról
- IV. A polgári lakosság háború idején

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága 1971-ben kormányzakértői konferenciát hívott össze humanitárius jogi kérdéskör megvitatására. Az előkészített anyagot 1972-ben terjesztették elő, amelyből alapvetően a humanitárius jog előremutató fejlődése volt kiolvasható. Ennek nyomán új eredmények születtek, amely eredményeket az 1974-be összehívott genfi diplomáciai konferencia megvitatott és elfogadásra került az 1949 évi genfi jog két kiegészítő jegyzőkönyve³⁸, ezeket nevezzük a genfi egyezmény 1977-es kiegészítő jegyzőkönyveinek.³⁹ Ezt követően sor került még 2005-ben a III. kiegészítő Jegyzőkönyv elfogadására is, amely új megkülönböztető jelvényt iktatott szabályozásba.⁴⁰

3.4. A humanitárius jog alapelvei

A humanitárius jog vonatkozásában a háború áldozatainak és a háború által okozott károk csökkentése érdekében fontos, hogy valamennyi harcoló fél betartsa ezeket az alapelveket.

³⁸ ALMÁSI Ferenc: *A hadijogról*, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1990, 52. o.

³⁹ Kihirdette: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

⁴⁰ Kihirdette: 2006. évi LXXVIII. törvény az 1949. augusztus 12-én aláírt Genfi Egyezménynek egy további megkülönböztető jelvény elfogadásáról szóló, Genfben, 2006. június 19-én aláírt kiegészítő Jegyzőkönyvének (III. Jegyzőkönyv) kihirdetéséről

3.4.1. Emberiesség elve

A legkorábbi formája az úgynevezett Martens-klauzulában található meg, de ez az elv lényegében kodifikálva lett a genfi egyezmény 1977-es I. jegyzőkönyvében, az emberiesség elveként. Ez nem mond ki mást, mint hogy a nem szabályozott esetekben a polgári személyek és a harcosok nemzetközi jognak a kialakult szokásaiból, az emberiesség törvényéből és az emberiség lelkiismeretének követelményeiből folyó általános elveinek hatálya alatt állnak.⁴¹ Vagyis a harcoló feleknek minden olyan magatartása, harci cselekménye, amely ugyan a nemzetközi hadijogban nincs szabályozva, és e cselekményük nem felel meg a nemzetközi szokásjognak, valamint ez emberiesség követelményeinek, nem tekinthető jogszerűnek, az sérti a humanitárius jogot, vagyis nem maradhat büntetés nélkül.

3.4.2. A katonai szükség elve

Egyszerűbben csak szükségesség elvének aposztrofálható, amelynek lényege, hogy a szükségesség által nem indokolt cselekmény nem tekinthető jogszerűnek.⁴² Ezen alapelv értelmében csupán a katonailag szükséges cselekmények tekinthetők jogszerűnek, vagyis, csupán olyan harccselekményeket alkalmazhatnak, amelyek katonailag feltétlenül szükséges, így a szükségtelen támadás, szükségtelen, veszélytelen civil célpontok „katonai szükségességre” hivatkozással való támadása nem lesz jogszerű.

⁴¹ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) I. cikk 1 bekezdés

⁴² HOFFMANN Tamás: *A nemzetközi humanitárius jog kialakulása*, In: KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kiadó, 2018, 841.p.

3.4.3. A különbségtétel vagy megkülönböztetés elve

Ezen alapelv az mondja ki, hogy különbséget kell tenni egyfelől polgári személyek és harcoló személyek között, másfelől polgári javak és katonai célpontok között.⁴³ Ennek megnyilvánulása egyrésztől, hogy a harcoló feleknek meg kell különböztetniük magukat a civil lakosságtól pl.: egyenruha viselésével, másik megnyilvánulási formája, hogy a védelmet biztosító jeleket el kell helyezni a megfelelő civil objektumokon, így pl. a veszélyes erőket tartalmazó létesítményekre egy tengelyen fekvő három élénk narancssárga kör megkülönböztetést.⁴⁴

3.4.4. Arányosság elve

Ezen elv vonatkozásában az állapítható meg, hogy a katonai támadással okozott sérelemnek az elérni kívánt katonai céllal arányban kell állnia, ami ezt meghaladja, vagy aránytalanul nagy sérelemmel érhető el nem tekinthető és nem egyeztethető össze a humanitárius joggal.

3.5. Katonai vagy polgári célpontok?

A harcok során a feleknek a polgári lakosság és polgári javak tiszteletben tartása és védelme érdekében mindkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és harcosok, valamint katonai célpontok és polgári javak között, és ebből adódóan jogszerűen

⁴³ ALMÁSI: i. m. 56. o.

⁴⁴ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 56. cikk 7. bekezdés

csak katonai célpontok támadhatók és csak katonai célpontok ellen lehet harci tevékenységet folytatni.⁴⁵

A Genfi Egyezmény I. Jegyzőkönyve kifejezetten rendelkezik a polgári javak védelméről, és elvi élel tilalmazza, hogy a polgári javak megtorlás, vagy támadás céljául szolgáljanak.⁴⁶ Szükséges azonban annak a meghatározása is, hogy mi minősül polgári javaknak. Az I. Jegyzőkönyvben e vonatkozásban csupán a katonai célpontok fogalmát határozza meg pozitív fogalomként, mely szerint *„katonai célpontok, amelyek jellegüknél, elhelyezésüknél, céljuknál vagy rendeltetésüknél fogva hatékonyan elősegítik a katonai műveletet, és amelynek teljes, vagy részleges megsemmisítése, elfoglalása, vagy semlegesítése az akkori körülmények között meghatározott katonai előnyt jelent”*.⁴⁷ Ebből adódóan – argumentum a contrario – polgári javaknak tekinthető mindazon objektum, dolgok, amelyek nem minősülnek katonai célpontnak.

Előfordulhatnak olyan épületek, amelyek katonai vagy polgári jellege kétséges, erre az esetre az I. Jegyzőkönyv egy vélelmet állít fel, amely értelmében kétség esetén polgári rendeltetésűnek kell tekinteni.⁴⁸

⁴⁵ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 48. cikk.

⁴⁶ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 52. cikk. 1. bekezdés

⁴⁷ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 52. cikk. 2. bekezdés

⁴⁸ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 52. cikk 3. bekezdés

Ezek alapján tehát főszabály szerint egy lakóház polgári létesítménynek minősül és jogszerűen támadni nem lehet. Ellenben, ha katonai alakulatok szállják meg a lakóházat és abban különböző tüzelési pontokat állítanak fel, híradóállomást létesítenek, elveszíti polgári jellegét és katonai célponttá válik, és a támadás szempontjából nem fog polgári létesítménynek minősülni.

Az I. Jegyzőkönyv bizonyos létesítményeket, polgári javakat különös védelemben részesít, így többek között a kulturális javakat és kegyhelyeket⁴⁹, illetve a veszélyes erőket tartalmazó létesítményeket.⁵⁰

4. A veszélyes erőket tartalmazó létesítmények védelme

4.1. A szabályozás előzménye

A különböző korokban megfigyelhető, hogy a harcoló felek céljai között szerepelt az, hogy a lehető legrövidebb időn belül kényszerítsék visszavonulásra, megadásra az ellenséges csapatokat, vagy rájuk megsemmisítő csapást mérjenek. Ezt gyakorta különböző természeti erők felszabadításával igyekeztek elérni, így a svájciak az 1315-ös morgarteni csatában sziklákat és fatörzseket zúdítottak le az ellenséges osztrák seregre, vagy 1938-ban a kínaiak felrobbantották a Sárga-folyó

^{49 49} Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 53. cikk

^{50 50} Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) 56. cikk.

gátját, hogy megállítsák a japán csapatokat, avagy 1943-ban az Eder és Möhne gátjainak tönkretétele.⁵¹

Ezek a megmozdulások, mint látható, nem csupán a támadók oldaláról következtek be, hogy a megtámadott fél minél hamarabbi kapitulációját elérjék, hanem maga a védekező állam, a saját veszélyes erőket tartalmazó berendezéseit – többségében gátakat – is megrongálta a támadás visszaverése, az ellenséges csapatok megsemmisítése érdekében. Ezekkel a megmozdulásokkal olyan helyzeteket hoztak létre, amelyek nem csupán a harcban résztvevőket veszélyeztette, hanem a civil lakosságot, a polgári javakat is.

A genfi egyezmények továbbfejlesztésére irányuló tárgyalások során felmerült a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények védelmének humanitárius jogi szabályozása. Javaslatként merült fel, hogy béke idején az államok állapodjanak meg a kizárólag békés célokat szolgáló létesítmények védelméről, háború idején pedig külön állapodjanak meg olyan létesítmények vonatkozásában, amelyek semmiféle katonai műveletekkel kapcsolatba nem kerültek.⁵² Új vonásként és veszélyforrásként a gátak, töltések mellett itt került megfogalmazásra az atomerőművek kérdése is.⁵³

A megoldást az 1972-es kormányzszakértői konferencia hozta meg. Itt elvetették azt – az egyébként rendkívül naiv –

⁵¹ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987) (<https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=B071F91A3BD55FD7C12563CD00434E3E>)

⁵² LAMM Vanda: *A nukleáris létesítmények fegyveres támadásoktól való védelme a humanitárius nemzetközi jog alapján*, In: LAMM Vanda (szerk.): *Nukleáris jog a 21. század első évtizedeiben*, Budapest, Complex, 2013 163. o.

⁵³ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

ötletet, amely értelmében a feleknek háború idején kellene megállapodniuk egyes veszélyes erőket tartalmazó létesítmények katonai vagy civil jellegükről. Ez háborús helyzetben, háborús feszültség között nem lehetséges. A Nemzetközi Vöröskereszt tervezete kivétel nélkül tiltotta volna a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények támadását, megsemmisítését.⁵⁴ Azonban végül egy konszenzusos megállapodással fogadták el azt a szabályozást, amely jelenleg az I. jegyzőkönyv 56. cikkében található.

4.2. A veszélyes erők védelme a hatályos szabályozásban

A Genfi Egyezmény I. Jegyzőkönyvének 56. cikke mintegy 7 bekezdésben szabályozza a veszélyes erőket tartalmazó berendezések, üzemek védelméről szóló szabályozást, ahol a fő cél a polgári lakosság védelme. E berendezéseket ért báminemű támadás olyan negatív hatással jár mind a környezetre, mind a polgári lakosságra és javakra, amelyek döntően meghaladják a katonai szükségesség, az arányosság és az emberiség elvét. Az I. Jegyzőkönyv így szabályozza a kérdést.

„1. A veszélyes erőket tartalmazó üzemek, vagy berendezések, nevezetesen gátak, töltések és áramszolgáltató atomerőművek ellen akkor sem szabad támadást intézni, ha azok katonai célpontot képeznek; amennyiben a támadás veszélyes erőket szabadíthat fel, és ennek következtében súlyos veszteségeket okozhat a polgári lakosság körében. Az ilyen művek, vagy berendezések mellett, illetve közelében levő más katonai célpontok ellen sem szabad támadást intézni, ha a támadás az érintett művekből, vagy berendezésekből veszélyes

⁵⁴ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

erőket szabadíthat fel, és ennek következtében súlyos veszteségeket okozhat a polgári lakosság körében.

2. a támadás ellen az 1. bekezdésben előírt különleges védelem megszűnik;

a) gát, vagy töltés esetében csak akkor, ha azt nem rendeltetésének megfelelően és katonai műveletek rendszeres, jelentős és közvetlen támogatására használják, és ha a támadás a támogatás megszüntetésének egyetlen lehetséges módja;

b) áramszolgáltató atomerőmű esetében csak akkor, ha az katonai műveletek rendszeres, jelentős és közvetlen támogatására szolgáltató elektromos energiát, ha a támadás a támogatás megszüntetésének egyetlen lehetséges módja;

c) ilyen művek, vagy berendezések mellett, illetve közelében levő egyéb katonai célpontok esetében csak akkor, ha azokat katonai műveletek rendszeres, jelentős és közvetlen támogatására használják, és ha a támadás a támogatás megszüntetésének egyetlen lehetséges módja.

3. A polgári lakosságot és a polgári személyeket ilyenkor is minden esetben megilleti mindaz a védelem, melyet részükre a nemzetközi jog biztosít, az 57. Cikkben előírt óvintézkedésekkel történő védelmet is ideértve. A védelem megszűnése és az 1. bekezdésben említett létesítmények, illetve katonai célpontok megtámadása esetén minden ésszerű óvintézkedést meg kell tenni a veszélyes erők elszabadulásának megakadályozására.

4. Tilos az 1. bekezdésben említett bármely létesítmény, vagy katonai célpont ellen megtorló támadást intézni.

5. Az összeütköző Felek törekedni fognak arra, hogy az 1. bekezdésben említett létesítmények közelében ne helyezzenek el katonai célpontokat. Megengedett azonban az olyan berendezések létesítése, amelyek kizárólagos célja a védett művek és berendezések támadástól való védelme és ezeket sem szabad megtámadni, feltéve, hogy az ellenségeskedések során

azokat a védett létesítmények elleni támadás visszaveréséhez szükséges védelmi műveletekre használják és fegyverzetük csak a védett létesítmények ellen irányuló ellenséges műveletek elhárítására alkalmas fegyverekre korlátozódik.

6. Ajánlatos, hogy a Magas Szerződő Felek és az összeütköző Felek további megállapodásokat kössenek egymással a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények fokozott védelme érdekében.

7. A jelen Cikk által védett létesítmények azonosításának megkönnyítése céljából az összeütköző Felek a jelen Jegyzőkönyv I. Mellékletének 16. Cikkében meghatározott - egy tengelyen fekvő három élénk narancssárga színű körből álló - különleges jellel láthatják el azokat. Az ilyen jelzés hiánya semmiképpen sem mentesíti az összeütköző Feleket a jelen Cikk alapján rájuk háruló kötelezettségek alól.”

A következőkben egyes jelentősebb szabályozási kérdéseket kiemelve elemzem a hatályos szabályozást.

4.2.1. A veszélyes erőket tartalmazó berendezések és ezek általános és speciális védelme

Az I. Jegyzőkönyv az 56. cikk 1 bekezdésében a veszélyes erőket tartalmazó berendezések, üzemek körét határozza meg. A szabályozás e berendezések, üzemek körét alapvetően három létesítményben határozza meg, ezek a *gátak, a töltések és az áramszolgáltató atomerőművek*. A szabályozás megalkotásánál egyes résztvevőkben felmerült a kérdés, hogy más veszélyes erőket tartalmazó létesítményekkel kellene a védett létesítmények katalógusát kiegészíteni, így az olajtermelő létesítmények, valamint az olajtározók, de ezek a törekvések nem jártak sikerrel.⁵⁵ A nemzetközi humanitárius jog e

⁵⁵ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

veszélyes erőket tartalmazó létesítmények vonatkozásában a természeti környezet védelmére vonatkozó rendelkezést hívja fel, amelynek értelmében törekedni kell a környezet széleskörű, hosszantartó és súlyos károktól való megvédésére.⁵⁶

Amit e szabályozáson belül ki kell hangsúlyozni, hogy áramszolgáltató atomerőművekre vonatkozik csupán, vagyis e körben nem értelmezhető pl.: az épülő félben lévő atomerőmű, vagy a kutatóreaktor, vagy a használaton kívüli atomerőmű.

A szabályozás e berendezések támadását megtiltja. Általános védelem is megilleti ezeket a létesítményeket, hiszen polgári létesítménynek minősülnek. E tekintetben az I. Jegyzőkönyv 52. cikk 1. bekezdése ad iránymutatás, amely kimondja, hogy a polgári javak nem szolgálhatnak támadás, vagy megtorlás célpontjául.

Azonban, ha az ilyen berendezések katonai célpontnak minősülnének, az 56. cikk 1. bekezdése különös védelemben részesíti ezeket, és megtiltja a támadást. Tekintettel arra a körülményre, hogy e berendezések megtámadása következtében veszélyes erők szabadulhatnak el és ez súlyos károkat okozhatna a polgári lakosság körében. Kétség sem fér hozzá, hogy e berendezések, báminemű megrongálásának tömegpusztító hatása is lehet, emellett szintúgy sérti a természeti környezet védelmére vonatkozó szabályokat, hiszen a környezetben irreverzibilis károkat okozhatnak.

Az 56. cikk 1. bekezdésének második fordulata tiltja azokban az esetekben is a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények támadását, amikor e létesítmények közelében katonai objektumokat telepítenek. E tilalom alapja is azonos az előzőekben ismeretetekkel, hiszen adott esetben egy gátrendszerbe épített vízierőmű egy fegyveres konfliktus során

⁵⁶ ALMÁSI: i. m. 138. o.

katonai célponttá válna, és ezáltal támadható lenne, a támadás következtében veszélyes erőket szabadítana fel.⁵⁷

4.2.2. A különös védelem megszűnése

Az 56. cikk 2. bekezdése azt az esetet rögzíti, amikor megszűnik e berendezések különleges védelme. Ezt alapvetően három csoportra bontva szabályozza. E szabályozás vonatkozásában azok a körülmények lényegesek, amelyre alapozva megszünteti a speciális védelmet, ezek a következőkben összegezhetők.

4.2.3. Nem rendeltetésszerű használat

Ezt az esetet a gátak és töltések esetében rögzíti az I. Jegyzőkönyv. Alapvetően egyszerű nyelvtani értelmezéssel ez azt az esetet jelenti, amikor a harcban álló felek a gátat vagy a töltést a valódi céljától – víztömeg tárolás – eltérő, jellemzően katonai célra használják. A védelem minden esetben akkor szűnik meg nem rendeltetésszerű használat esetében, ha az katonai célokat szolgál, ellenkező esetben a nem támadható meg.⁵⁸

4.2.4. Katonai műveletek rendszeres, jelentős és közvetlen támogatása

Az I. Jegyzőkönyv 56. cikk 2. bekezdés a) és b) pontjában egyaránt szerepel, hogy megszűnik a veszélyes erőket tartalmazó berendezések és üzemek különleges védelme, ha azokat katonai műveletek rendszeres, jelentős és közvetlen támogatására használják.

⁵⁷ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

⁵⁸ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

A katonai művelet kifejezés alatt a fegyveres erők harci céllal kifejtett mozgását, manőverét és akcióit kell érteni.⁵⁹

A legfontosabb kérdés a különleges védelem megszüntetése vonatkozásában álláspontom szerint a rendszeres, jelentős és közvetlen fogalmak pontos és a humanitárius jog alapelveivel konform értelmezés. E vonatkozásban tehát fontos, pontosan meghatározni e fogalmak jelentés tartalmát.

Rendszeres alatt az olyan tevékenység, vagy igénybevétel értendő, amely nem egyszeri, nem véletlenszerű, hanem folytonos, periodikus.⁶⁰

Közvetlennek kell tekinteni azt az esetet, amikor a cselekménye és a hatása közötti kapcsolat szoros, azonnal, vagyis olyan támogatásról van szó, amely a katonai műveleteknek kedvez, és nem pusztán közbenső célra szolgál.⁶¹

A legnehezebb a jelentős fogalom meghatározása, e tekintetben a támogatás nem lehet elhanyagolható, jelentéktelen, hanem annak döntő befolyással kell lennie a cselekményekre.⁶² E vonatkozásban tehát bagatell, vagy vízionált cselekményekre hivatkozással nem lehet veszélyes erőket tartalmazó üzemeket és berendezéseket megtámadni, tekintve, hogy nem valósul meg a jelentős és a közvetlen feltétel.

4.2.5. Egyetlen lehetséges mód a támadás

A szabályozás utolsó fogalmi elemként és megkötésként rögzíti a veszélyes erőket tartalmazó berendezések megtámadásának vonatkozásába, hogy ez a támogatás megszüntetésének egyetlen lehetséges módja. Ez a rendelkezés kimondja, hogy a veszélyes

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Uo.

erőket tartalmazó berendezések, csak ultima ratio támadható meg.

Az arányosság elvéből adódóan, ha a katonai támogatás elhárításának van enyhébb módja, azt kell választani meggyőződésem szerint. Erre kitűnő példa lehet az villamosenergiát termelő atomerőművek, hiszen ebben az esetben a katonai célokat szolgáló áram továbbítás a kivezető vezetékek megrongálásával sikeresen blokkolható.⁶³

4.2.6. Katonai célpontok elhelyezése és a fizikai védelem

Az I. Jegyzőkönyv 56. cikk 5. bekezdése a felekre kötelezettségként rója, hogy a veszélyes erőket tartalmazó berendezések és üzemek közelébe katonai célpontokat ne helyezzenek el. Azonban megengedett e berendezések védelméhez szükséges, fizikai védelmet biztosító eszközök elhelyezése, és a támadás, szabotázscelemekények visszaveréséhez szükséges védelem megszervezése.

A védelemhez hozzátartoznak a különböző őr és védelmi személyzet is, amely háború, fegyveres konfliktus idején (is) szükségszerűen fegyverrel látják el a szolgálatot. Fontos kérdés volt, hogy a védelmet ellátók milyen fegyverrel legyenek felszerelve, végül abban állapodtak meg, hogy olyan fegyverzettel kell rendelkezniük, amelyek csak a védett művek és létesítmények elleni támadás visszaverésére alkalmas, így e körben könnyű egyéni fegyverekkel felszerelt katonai őrséggel és léghárító tüzéséggel számoltak.⁶⁴

⁶³ Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 (1987)

⁶⁴ Uo.

5. Az orosz-ukrán konfliktus értékelése az I. Jegyzőkönyv 56 cikke alapján

Az Oroszország által megindított támadás már önmagában sérti az ENSZ Alapokmányának, korábban ismertetett 2. cikk 3-4. bekezdésben foglaltakat, vagyis, hogy a részes államok vitáikat békés úton rendezik, illetve, hogy más államok politikai és területi függetlenségét tiszteletben tartják és tartózkodnak ezek erőszakkal való fenyegetésétől, vagy erőszak alkalmazásától.

A nemzetközi jogi szabályok további megsértését jelentette az orosz fél részéről az atomerőművek ellen intézett támadások. Egyből a háború első napján Fehéroroszország felől érkező csapatok az egykori Csernobili atomerőmű ellen indultak, amelyet még aznap kisebb harcok árán elfoglaltak.

A csernobili atomerőmű elleni katonai tevékenységet az I. Jegyzőkönyv 56. cikk alapján megítélni nem lehet. Ugyanis az 56. cikk 1. bekezdése, valamint 2. bekezdése is „*áramszolgáltató atomerőműről*” beszél. Mint arról korábban szót ejtettem, a 2000-es évek elején leállították a csernobili atomerőmű utolsó működő reaktorát, így az elektromos áramtermelés e berendezésben befejeződött. A különös védelem nem illette meg. Ugyanakkor az I. Jegyzőkönyv 52. cikk 1. bekezdése értelmében a polgári javak nem szolgálhatnak támadás, vagy megtorlás célpontjául. Maga a csernobili atomerőmű e minőségében polgári létesítménynek tekinthető, hiszen az I. Jegyzőkönyv 52. cikk 2. bekezdésében meghatározottak, - vagyis, hogy egy létesítmény mikor tekinthető katonai célpontnak, - a rendelkezésre álló adatok alapján nem állapítható meg. Emellett a természeti környezet védelmének szabályát is sérti, hiszen az utóbbi időkben nukleáris hulladéklerakónak kezdték használni, és tervezés alatt áll ekként való átalakítása.

A zaporizzsijai atomerőmű támadása és elfoglalása azonban már egyértelműen sérti az I. Jegyzőkönyv 56. cikkében foglaltakat. A támadott atomerőmű Európa és Ukrajna legnagyobb, 6 reaktoros atomerőműje. Álláspontom szerint a zaporizzsijai atomerőműre az 56. cikk 1. bekezdésében foglalt különös védelem alkalmazandó. Az erőmű biztonsági kameráinak felvételéről egyértelműen látható, hogy az érkező orosz csapatok tüzet nyitnak, és ezáltal veszélyeztetik az atomerőmű biztonságát. Az orosz csapatok tevékenysége ezen túlmenően sérti a különbségtétel elvét, hiszen a humanitárius jog általános szabálya szerint az atomerőmű polgári létesítmény, ezért nem támadható, másrészt az I. Jegyzőkönyv 56. cikk 1. bekezdése értelmében különös védelemben részesül, mint veszélyes erőket tartalmazó üzem. Az orosz csapatoknak a különbségtétel elve alapján fel kellett volna ismerniük azt, hogy az objektum nem támadható.

Az is megállapítható a biztonsági kamerák felvételeiről, hogy az orosz csapatok különösebb célzás nélkül lőtték a létesítmény, így nem csak az eltalált és kiegészített oktatási létesítmények irányába lőttek, hanem közvetlen a reaktorok irányába is.⁶⁵ A későbbi bejárások alkalmával így találtak lövedékeket a reaktorok közelében is.

Egy atomerőmű vonatkozásában a támadás alapjául az sem szolgálhat jogalapként, hogy az atomerőművet védők fegyverrel voltak felszerelve, hiszen az I. Jegyzőkönyv 56. cikk 5. bekezdése értelmében a fizikai védelmet ellátók a támadás visszaverésére alkalmas fegyverrel lehetnek felszerelve.

⁶⁵ Geoff BRUMFIEL – Meredith RIZZO – Tien LE – Alyson HURT: Video analysis reveals Russian attack on Ukrainian nuclear plant veered near disaster (<https://www.npr.org/2022/03/11/1085427380/ukraine-nuclear-power-plant-zaporizhzhia>)

A nemzetközi jog további sérelmét eredményezi álláspontom szerint a mind a csernobili, mind a zaporizzsjai atomerőműben dolgozó személyekkel való bánásmód. A személyzettel való bánásmód az atomerőmű biztonságos működésére közvetve kihatással van. A kezelő személyzetben alapvetően olyan szaktudással, és alapos helyismerettel rendelkező emberek vannak, akik az atomerőmű biztonságos működtetésére képesek. Éppen ezért adhatott okot az aggodalomra – főként a csernobili atomerőműnél – a műszakváltás megszervezésének a hiánya, az ételmisszer, gyógyszer és pihenés hiánya. Ezek a tényezők eleve hátrányosan befolyásolják a kezelőszemélyzet munkáját, de ezt a helyzetet súlyosbítja az idegen fegyveres erő jelenléte az atomerőműben, valamint a bevezetett és cseppet sem életszerű elvárások. Ilyen életszerűtlen elvárásnak tekinthető, hogy a zaporizzsjai atomerőműben minden egyes lépést, munkafolyamatot a jelenlévő orosz erők parancsnokával egyeztetni kellett.

Az atomerőművek megtámadásával nem csupán az I. Jegyzőkönyv 56. cikkében foglalt védelmet sértették meg, hanem a természeti környezet védelméről szóló 55. cikkben foglaltakat is. A csernobili atomkatasztrófa, majd később a fukusimai erőmű katasztrófája világított rá arra, hogy az atomerőművek rendkívül veszélyesek a környezetre. A kiszabaduló radioaktív anyagok a környezetbe irreverzibilis károkat okozhatnak. Ennek példaként volt tapasztalható, hogy a csernobili atomerőműnél a radioaktív sugárzás szintjében kisebb mértékű emelkedés volt tapasztalható a katonai mozgások okán, hiszen a tiltott zónába történő behatolással az ott lerakódott radioaktív port a járművek felverték. Ennek globális hatása nincs, azonban az ott lévő kezelőszemélyzetet indokolatlan sugárzásnak teheti ki, valamint a katonák szervezetét is érheti az átlagostól nagyobb sugárterhelés.

Környezetvédelme szempontjából az atomerőműveket és a kutatólétesítmények támadása bírnak nagyobb jelentőséggel. Az atomerőművek szerkezeti felépítéséből adódóan egy repülőgép rázuhanása ellen védelmet nyújtanak, azonban katonai támadások ellen nincsenek felkészítve, így az atomerőműveket ért kisebb csapás esetében jószerivel károsanyag kibocsátása elkerülhető, nagyobb tűzérsegi támadás esetében lokális következményekkel lehet számolni.⁶⁶ A kutatólétesítmények elleni csapások vonatkozásában el lehet mondani, hogy noha kisebb mennyiségű nukleáris anyag van jelen, de egy támadásnak szintén lehetnek lokális hatásai.

Ezekből a tényekből látható, hogy az orosz erők az Ukrajna ellen folytatott harci cselekményei során az atomerőművek különös védelmére vonatkozó szabályokat, valamint önmagát a humanitárius jogi szabályokat nem tartották be. Ennek legtisztább példája a zaporizzsjai atomerőmű elleni támadás, ahol az orosz erők válogatás és megkülönböztetés nélkül lőttek.

6. A veszélyes erőket tartalmazó létesítmények szabályozása továbbfejlesztésének lehetséges irányai

6.1. A nukleáris létesítmények teljes védelme

A jelenlegi szabályozás csupán az „áramszolgáltató atomerőművekre” terjed ki. E körből a szabályozás kihagyja a kutatólétesítményeket, az épülőfélben lévő létesítményeket⁶⁷, valamint a már leszerelt létesítményeket, és nukleáris hulladéktárolókat. Osztom Lamm Vanda álláspontját abban,

⁶⁶ Aszódi Attila: Orosz katonai erők Csernobilban – lehetséges hatások (https://aszodiattila.blog.hu/2022/02/25/orosz_katonai_erok_csernobilban)

⁶⁷ LAMM: i. m. 167-170. o.

hogy a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények fogalmát mindenképpen bővíteni kell, hiszen az áramszolgáltató atomerőműveken kívül, más nukleáris anyagot tartalmazó létesítmények támadása eredményezheti a polgári lakosság életének, egészségének biztonságának veszélyeztetését, valamint a környezet károsítást.

Így a csernobili atomerőmű vonatkozásában is ésszerű lenne álláspontom szerint a védelem kiterjesztése, hiszen az ott hűtött állapotban lévő nukleáris anyagokat ért támadás, avagy a felrobbant 4. reaktort ért erősebb támadás okán bekövetkező káros hatások a polgári személyeket különösen veszélyeztetik.

Érdemes továbbá a fogalom bővítésen túl azt is számításba venni, hogy a nukleáris létesítmények háború, fegyveres konfliktus idején teljes védelmet élvezzenek, vagyis semmilyen körülmények között ne lehessen megtámadni ezeket. A veszélyes erőket tartalmazó létesítmények védelméről szóló rendelkezés elemzésénél kiemelésre került a támadás ultima ratio jellege. A nukleáris létesítmények katonai feladatok támogatásához nyújtott mivolta közvetlen támadás nélkül, más módokon is megszüntethető, így a vezetékeke megrongálásával.

Nem tartom elegendőnek e létesítmények egyszerű polgári létesítményként való védelmét. Rendeltetésük és a bennük lévő nukleáris anyagok megkövetelik a kiemelt és speciális védelmet. Meg kell akadályozni a nemzetközi jog szabályozásával, hogy a nukleáris létesítményekkel, anyagokkal, valamint azok emberre és környezetre gyakorolt káros hatásával bármelyik harcoló fél visszaéljen. E biztonsági szint elérésére nem elegendő álláspontom szerint a nemzetek, államok közötti kétoldalú megállapodást, ezt globális szinten kell szabályozni.

6.2. A nukleáris létesítmények fizikai védelmének kérdése

A nemzetközi közösség felismerte, hogy a nukleáris anyagokat nem csupán békés célokra használják, hanem terrorista, valamint harci, katonai célokra is. A katonai célú felhasználás vonatkozásában a szabályozás megtörtént a nukleáris fegyverek korlátozásával – így pl. az úgynevezett Atomsorompó szerződéssel⁶⁸, - illetve a hadijogi, humanitárius jogi szabályokkal.

A nemzetközi közösség a nukleáris létesítmények és anyagok védelme, valamint a nukleáris terrorcselekmények visszaszorítására 1980. június 17-én Bécsben írta alá A nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezményt és majd Bécsben 2005. július 8-án kelt módosítást⁶⁹, valamint 2005. szeptember 14-én New Yorkban a Nemzetközi egyezmény a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló dokumentumot.⁷⁰

Alapvetően kimagasló és átfogó rendelkezéseket tartalmaznak ezek a nemzetközi szerződések mind a nukleáris létesítmények fizikai védelmére, mind a nukleáris anyagok védelmére. Azonban valamennyi szabály tartalmazza az ún. katonai kizárási klauzulát, amely azt jelenti, hogy az állam

⁶⁸ Kihirdette: 1970. évi 12. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXII. ülészakán, 1968. június 12-én elhatározott, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződés kihirdetéséről

⁶⁹ Kihirdette: 1987. évi 8. törvényerejű rendelet a nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezmény kihirdetéséről; a módosítást kihirdette: 2008. évi LXII. törvény a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) keretében 1979-ben elfogadott, és az 1987. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló Egyezménynek a NAÜ által szervezett diplomáciai konferencia keretében, 2005. július 8-án aláírt módosítása kihirdetéséről

⁷⁰ Kihirdette: 2007. évi XX. törvény a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről

fegyveres erejének tevékenységét egyrészt a humanitárius jog szabályozza, így az alkalmazandó rá, másrészt az állam bizonyos tevékenységei nem minősülnek terrorcselekménynek.⁷¹

A humanitárius jog veszélyes erőket tartalmazó létesítmények védelmére vonatkozó rendelkezéseket szükséges és érdemes lenne kibővíteni a nukleáris anyagot védelméről szóló egyezmény egyes rendelkezéseivel. Így például az egyes nukleáris létesítményekkel és anyagokkal kapcsolatos bűncselekmények kiterjesztése a fegyveres erők tevékenységére.

E körben ismét a zaporizzsjai atomerőműre utalnék vissza. A nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezmény kiegészítő 2005-ben aláírt egyezménye a 9. pontjában meghatározza azokat a szándékos cselekményeket, amelyek kvázi nukleáris bűncselekményeknek minősülnek. Így tilalmazza a nukleáris létesítmény ellen intézett minden olyan szándékos támadást, amelynek eredménye halál, súlyos testi sérülés, lényeges anyagi, vagy környezeti kár, sugárzás, vagy radioaktív kibocsátás. Tiltja továbbá az ilyen cselekményekkel való fenyegetést is. E rendelkezés kiterjesztése akkor volna hatásos és célszerű álláspontom szerint, ha a nukleáris létesítmények teljes védelmet kapnának, vagyis, hogy azokat semmilyen körülmények között ne lehessen megtámadni.

A zaporizzsjai atomerőmű vonatkozásában egyértelműen megállapítható lenne az előbbieken idézett támadás. A támadás következtében súlyos anyagi károk keletkeztek az atomerőmű területén lévő oktatási épületben, valamint személyi sérülés is előállt.

⁷¹ LAMM Vanda: *A nukleáris területet érintő terrorcselekmények visszaszorítására irányuló nemzetközi erőfeszítések*, In: BATKÓ Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2019. 74. o.

7. Befejezés

A dolgozatomban ismertetettek alapján az a konklúzió vonható le egyértelműen, hogy a veszélyes erőket tartalmazó létesítmények üzemek vonatkozásában a nemzetközi jogi szabályokat át kell gondolni, felül kell vizsgálni.

Az orosz csapatok által véghez vitt katonai műveletek az atomerőművek ellen egyértelműen és magyarázatot nem tűrően a humanitárius jog megsértéseként értékelhetőek. A szabályozás hibája, hogy csak és kizárólag az áramtermelő, vagyis működő atomerőműveket részesíti speciális védelem. A nukleáris biztonság szempontjából azonban e kör kiterjesztése indokolt, tekintettel arra, hogy egy leállított, vagy leszerelés alatt álló atomerőművet ért támadás is képes lenne lokális katasztrófát okozni. A nukleáris anyagok felhasználása, tárolása pedig nem merül ki az atomerőművek körében.

Az orosz-ukrán konfliktus során súlyos támadást szenvedett a harkivi kutatóreaktor, amely, ugyan csekély mértékben tartalmaz nukleáris anyagot, de lokális hatása lehetséges, hogy lenne. Ugyanez a probléma a nukleáris hulladéklerakókkal is, amelyekre nem reagál a nemzetközi jog.

Fontos feladat tehát a jövőben egyrészt ezeknek a felülvizsgálata, másrészt a nukleáris létesítmények fizikai védelmének integrálása a humanitárius jogi szabályokban, avagy épp fordítva a katonai kizárási klauzula feloldása.

Fontosnak látom továbbá a NAÜ elnöke által megfogalmazott 7 biztonsági pillér⁷² mentén, egy átfogó, nukleáris biztonságot garantáló szabályrendszer kialakítását, amely háború idején is biztosítja az atomerőművek helyzetét és stabilitását.

⁷² <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-director-general-grossis-initiative-to-travel-to-ukraine>

Schubert Bálint

Robbanások a nemzetközi jog vákuumában? A termobárikus robbanószerek legalitásának vizsgálata a humanitárius nemzetközi jog tükrében

1. Bevezetés

2022. február 24. napjának a hajnali óráiban a 2014 óta tartó – addig csak a szakadár donbászi területekre kiterjedő – viszonylag alacsony intenzitású orosz-ukrán ellentét az oroszok által megindított, Ukrajna területét célzó, általuk csak „különleges katonai hadműveletnek” nevezett offenzíva hatására magasabb fokozatba kapcsolt.¹ Európában a II. világháború óta nem látott katonai konfliktus kezdődött, amely jelen tanulmány írásának idején – 2022 májusának elején – is folyamatban van, végkimenetele pedig az idő homályába vész. A 21. századra általános igazsággá vált, hogy a modern katonai konfliktusokról szóló hírek már nem elsősorban a televízióban, az újságokban, vagy a rádióban jelennek meg először, hanem az internetre, a különböző közösségi oldalak felületeire kerülnek fel az összecsapásokról, bombázásokról szóló képek, videók, írásos beszámolók formájában.² Az orosz-ukrán háború³ első napjaiban hatalmas mennyiségű kép és videó talált

¹ N/A: Ukraine conflict: Russian forces attack from three sides. BBC News (<https://www.bbc.com/news/world-europe-60503037>).

² Vittoria SACCO – Diana BOSSIO: Using social media in the news reportage of War & Conflict: Opportunities and Challenges, *The Journal of Media Innovations*, 2015/1. 60-61. o.

³ Kérdésként merülhet fel, hogy egyáltalán háborúként kategorizálhatjuk-e az orosz-ukrán konfliktust. A nemzetközi jogban a háború („war”) mint fogalom napjainkban már nem használatos, helyette a fegyveres konfliktus

utat az internetre, amelyek orosz és ukrán katonákat, harckocsikat, repülőket és fegyvereket ábrázoltak, amelyek megsemmisített célpontokat, épületeket és más objektumokat hagytak maguk mögött. A feltöltött anyagokon szereplő, olykor katonai csúcstechnológiának számító eszközök közül is kiemelkedett a TOS-1A „*Solntsepyok*”⁴ fegyverrendszer, amely egy korábban kevés rivaldafényt kapó ugyanakkor rendkívül halálos fegyver, a termobárikus (vagy vákuum) bombák alkalmazására képes harci eszköz.

A „*Solntsepyok*” fegyverrendszer által indított termobárikus⁵ muníciók alkalmazásáról szóló első hírekre nem kellett sokat várni, Oksana Markarova, Ukrajna egyesült államokbeli nagykövete már február 28. napján kijelentette, hogy Oroszország vákuumbombák segítségével mért csapást az

(„*armed conflict*”) fogalma jelenik meg. A nemzetközi humanitárius jog kétféle fegyveres konfliktust ismer, ezek a nemzetközi („international” és a nem nemzetközi („non-international”) fegyveres konfliktusok. A két fogalomra eltérő szabályozás irányadó. A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény 2. cikke szerint „[...] *jelen Egyezmény alkalmazást nyer a két vagy több Magas Szerződő Fél között bekövetkező megüzent háború vagy minden más fegyveres összeütközés esetén, még ha a hadiállapot fennállását közülük valamelyik nem is ismeri el.*” Ez lényegében azt jelenti, hogy nemzetközi fegyveres konfliktusról akkor van szó, ha az egyezményben részes fél fegyveres erőt alkalmaz egy másik féllel szemben, függetlenül attól, hogy volt-e tényleges hadüzenet a felek között. Tekintettel arra, hogy mind Oroszország, mind pedig Ukrajna részes félnek minősül, illetve, hogy a két állam hadereje között tényleges valós fegyveres összeütközés volt, egyértelműen kijelenthetjük, hogy az orosz-ukrán konfliktus nemzetközi fegyveres konfliktusként definiálható, ezért az ezekre vonatkozó nemzetközi szabályozás esetükben is irányadó.

⁴ Magyar fordításban napfény, tündöklő fény.

⁵ Az eredeti, angol elnevezés *thermobaric bomb*, amelynek alapja a görög *thermos* (hő) és *baros* (nyomás) szavak összekapcsolása.

ukrán katonai erőkre.⁶ Néhány nappal később, március 9. napján a fegyver bevetéséről szóló híreket hivatalosan is megerősítette az Ukrán Védelmi Minisztérium, amelyről – sajátos módon a Twitter közösségi oldalon – az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma számolt be.⁷

A vákuumbombákról azóta számos hír jelent meg, neves hírportálok foglalkoztak a bevetésükről szóló hírekkel. De mi is lényegében ez a fegyver? Mikor kezdték el alkalmazni és egyáltalán milyen mechanikai alapon működik? Mi a fegyver hatása, ami miatt többen is jogsértő mivoltját hangoztatják? Igaza van-e a jogvédő szervezeteknek, amelyek szerint az ilyen fegyverek bevetésével megszegik a humanitárius nemzetközi jog szabályait? Jelen tanulmányomban elsősorban ezekre a kérdésekre kívánok választ adni.

2. A termobárikus bombák rövid története és működési mechanizmusuk

2.1. A termobárikus bombák fejlesztésének történeti áttekintése

Bár a termobárikus muníciók alkalmazása széles körben csak a XX. század vége felé, pontosabban az 1980-as évektől terjedt el, azonban – ahogy sok más modern harcászati eszköznek – az elődjeiknek tekinthető fegyverek már az I. világháború harcmezőin jelen voltak. Ekkoriban még csak a különféle

⁶ Patricia ZENGERLE: Ukraine, rights groups say Russia used cluster & vacuum bombs. *Reuters*, 1 March 2022. (<https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-ambassador-us-says-russia-used-vacuum-bomb-monday-2022-02-28/>).

⁷ Ministry of Defence (@DefenceHQ). *Twitter*. (<https://twitter.com/DefenceHQ/status/1501621370614173701>).

egyszerű felépítésű gyújtóbombák módosításával próbálkoztak, amelyeket általában valamilyen lassú égésű anyaggal – például kátránnyal erősen átitatott szövetdarabokkal – töltöttek meg a kívánt meghosszabbított tartamú hatás elérése érdekében. A II. világháború utolsó napjaiban a náci Németország által megváltásként kezelt V-fegyver⁸ program egyik mellékvágányaként kísérelték meg a vákuumbombák tökéletesítését, amely program vezetője Mario Zippermayr osztrák fizikus volt.⁹ A háború végével és a német vereséggel azonban a fegyverkezési program is darabjaira hullott, azonban – annak ellenére, hogy más náci tudósokkal ellentétben Zippermayr sosem dolgozott a háborút követően sem a Szovjetunióknak, sem pedig az USA-nak – az osztrák tudós széles körben megosztotta a kutatásaival kapcsolatos tapasztalatait az öt más országból felkereső katonai vezetőkkel, kutatókkal.¹⁰

A háborút követően – felismerve a termobárikus bombák hatásmechanizmusában rejlő potenciált – más országok is gyors ütemben elkezdték kifejleszteni saját típusaikat a Zippermayr eredeti kutatásaiban lefektetett alapokra építve. Ilyen fegyver volt az USA által a vietnámi háborúban alkalmazott CBU-55 kazettás bomba,¹¹ ami

⁸ Németül V-waffen, teljes nevükön *Vergeltungswaffen*, amely magyarul megtorló fegyvert jelent.

⁹ Rainer KARLSCH: Großvaters Vakuumbombe. *Frankfurter Allgemeine* 24 September 2007. (<https://www.faz.net/aktuell/wissen/physik-mehr/die-vakuumbombe-ist-eine-deutsche-erfindung-1461621.html>).

¹⁰ Henry STEVENS: *Hitler's Supressed and Still Secret Weapons, Science and Technology*, Kempton, Illinois Adventures Unlimited Press, 2007. 100-114. o.

¹¹ Az USA sajátosan *Fuel Air Explosive* (FAE) névvel illette a termobárikus alapon működő fegyvert.

elsősorban propánnal működött.¹² A fegyver alkalmazása során nyert tapasztalatokat az USA felhasználta és további termobárikus alapon működő fegyvereket fejlesztett ki, valamint ezek komponenseit más, már hadrendbe állított fegyverek tökéletesítése során is használatba vette. Ennek következménye például az AGM-114N, az eredeti AGM-114 „Hellfire” föld-levegő rakéta egy továbbfejlesztett altípusa, amelynek működési mechanizmusa termobárikus alapon nyugszik.¹³

A CBU-55 vietnámi hadszíntéren történt bevetésére természetesen a Szovjetunió is felfigyelt és nem is kellett sokáig várni a szovjet termobárikus muníciók megjelenésére, amelyeket „saját” vietnámi háborújuk, az 1979-ben kezdődő szovjet-afgán konfliktus során alkalmaztak. A vákuumbombák sajátos működési mechanizmusa kiválóan hatékony volt az afgán barlangokban megbúvó mudzsahedinek ellen, a szovjet vezetés pedig – látva a fegyver bevetésének sikereit – további típusok kifejlesztésére adott parancsot.¹⁴ Ennek köszönhetően jött létre többek között a magnézium és izopropyl-nitrát felhasználásával működő RPO-A „Shmel” rakétavető, a TBG-

¹² International Mine Action Standards: Fuel Air Explosive (FAE) systems. Technical note 09.30./04. July 2013. (https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/MAS/documents/standards/TN_09.30_04_2001_FAE_V.10_Amd_1_01.pdf).

¹³ AGM-114N Metal Augmented Charge (MAC) Thermobaric Hellfire (<https://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/agm-114n.html>).

¹⁴ HUMAN RIGHTS WATCH: *Backgrounder on Russian Fuel Air Explosives ("Vacuum Bombs")*. February 2000. (<https://www.hrw.org/legacy/press/2000/02/chech0215b.html>).

7V termobárikus gránát, a GM-94 termobárikus gránátok kilövésére alkalmas gránátvető.¹⁵

Az 1980-as éveket követően létrehozott termobárikus bombák, illetve termobárikus alapokon működő muníciók alkalmazása gyors „népszerűsége” tett szert a 20. század további fegyveres konfliktusai során. A fegyverek bevetésre kerültek többek között az Öböl-háborúban, az Iraki-háborúban, az első és második Csecsen-háborúban, végül pedig az orosz-ukrán háborúban is.¹⁶

2.2. A termobárikus bomba működési mechanizmusa és az emberi szervezetre gyakorolt hatása

A termobárikus muníciók elterjedésének oka elsősorban azok sajátos hatásmechanizmusában keresendő. Amikor termobárikus fegyverről beszélünk, akkor valójában egy úgynevezett „kétlépcsős” eszközről van szó, amely két robbanó töltetből, valamint egy tárolóeszközből áll.¹⁷ A muníció alkalmazása során először egy aeroszol állagú anyag kerül szétosztásra egy viszonylag nagy területen, amelyhez általában egy úgynevezett első fázisú robbanóanyagot használnak, ami megnyitja az aeroszolt tartalmazó tárolót, utat engedve ezzel annak gyors szétterjedéséhez.¹⁸ Az aeroszol

¹⁵ Maxim POPENKER: *GM-94 grenade launcher (Russia)*. Modern Firearms. (<https://modernfirearms.net/en/grenade-launchers/russia-grenade-launchers/gm-94-eng/>).

¹⁶ Lester W. GRAU – Timothy SMITH: A 'Crushing' Victory: Fuel-Air Explosives and Grozny, *Marine Corps Gazette* 2000/8.

¹⁷ SZILVÁSSY László: Légibombák – Termobárikus (Aeroszol) Bomba. *Repüléstudományi Közlemények*, 2018/3. (http://www.repulstudomany.hu/folyoirat/2018_3/2018-3-01-0030-Szilvassy_Laszlo.pdf).

¹⁸ P. DEARDEN: New Blast Weapons. *Journal of the Royal Army Medical Corps*. 2001/1. 81. o.

alapja lehet akár valamilyen gáz, akár valamilyen cseppfolyós állagú anyag, vagy nagyon finom szemcséjű robbanóanyag, a gyakorlatban azonban általában etilén-oxidot vagy ammónium-nitrátot alkalmaznak.¹⁹ A szétterített aeroszol képes a legapróbb réseken keresztül is beszivárogni, így tökéletesen hatékony volt például a vietnámi hadszíntéren a földbe ástott bunkerek elleni alkalmazásra és ugyanígy alkalmas épületekbe, vagy páncélozott járművekbe történő bejutásra. Miután a kialakult „robbanóanyag felhő” kellő módon szétterjedt, a második fázisú robbanóanyaggal berobbantják, ami erőteljes lökéshullámot, hőt majd pedig vákuumot generál (innen származik a termobárikus fegyverek másik elnevezése), ami hatalmas erővel szívja el a közelében található oxigént.²⁰ Ennek következtében nem csak a robbanás által generált hő lesz sokkal nagyobb, mint egy hagyományos robbanószer esetében, de a működési idő is jelentősen elnyúlik. Ez, kiegészítve az oxigént elszívó vákuummal, hatékonyabb és nagyobb kár okozására képes, mit más eszközök.²¹

Általánosságban elmondható, hogy a termobárikus bombák elsősorban emberi célpontok ellen hatásosak, tekintettel a robbanás által generált lökéshullámra, hőre, illetve az ezeket követő vákuumnak az emberi szervezetre gyakorolt hatására.²² Amennyiben egy élő személy egy vákuumbomba

¹⁹ Thomas M. KLAPÖTKE: *Chemistry of High-Energy Materials*, München, De Gruyter, 2015. 260-272. o.

²⁰ Lester W. GRAU – Timothy SMITH: i. m. u.o.

²¹ Lemi TÜRKER: Thermobaric and enhanced blast explosives (TBX and EBX), *Defence Technology* 2016/6.

²² Megjegyzendő, hogy abban az esetben, ha a második fázis, vagyis a szétterjedt aeroszol felhő berobbantása valamilyen okból kifolyólag megghiúsul, a fegyver abban az esetben is alkalmas a célpont károsítására, hiszen az alapjául szolgáló üzemanyag általában rendkívül mérgező hatású az élő szervezetre.

Schubert Bálint
Robbanások a nemzetközi jog vákuumában?

célpontjává válik az első behatás, amely eléri a fegyver által generált lökeshullám, amelynek következtében károsodik – többek között – a szív- és érrendszer, a gyomor- és bélrendszer, a hallás, a légzőszervrendszer, valamint a központi idegrendszer is.²³ A lökeshullám hatására embólia alakulhat ki a szívben, illetve a koszorúerekben, beszakadhat a dobhártya. Súlyos sérüléseket okozhat, ha a lökeshullám az emberi testet szilárd testeknek (falak, föld) csapja, valamint, ha a lökeshullám hatására megsemmisülő építmények darabjai élő személyre zúdulnak, ezek zúzóadásokat, bevérzéseket és töréseket eredményezhetnek.²⁴ A kialakuló hőhullám – amely más robbanószerekhez képest elnyújtottabb és forróbb – test szerte súlyos égési sérüléseket okozhat, a begyulladó aeroszol a célpont tüdejébe jutva súlyosan károsíthatja azt. Végül, a kialakuló vákuum által generált szívóhatás károsíthatja a szemeket, a hallást, sőt egyes esetekben olyan erősségű is lehet, amely alkalmas arra, hogy az emberi tüdőt roncsolva

²³ A lökeshullámok súlyos agykárosodást (*traumatic brain injury - TBI*) okozhatnak, amelyek súlyosságuktól függően akár azonnali halálhoz is vezethetnek. A kis erősségű, azonban viszonylag rendszeres lökeshullámok is rendkívüli károkat okozhatnak az emberi agyban. Ennek a károsodásnak elsősorban a katonák, rendfenntartó szervek tagjai vannak kitéve (ugyanakkor az erőteljes kontaktsportokat űzők, mint például az amerikai focisták között is számos esetével találkozhatunk), elterjedését pedig jól mutatja, hogy az amerikai rendfenntartó szervek között általánosan elterjedt szleng kifejezés alakult ki a traumás agysérülésre, ez az ún. „breacher syndrome”. Továbbiakért a témában ld.: J. David CASSIDY – Linda J. CAROLL – Paul M. PELOSO – Jörgen BORG – Hans VON HOLST – Lena HOLM – Jess KRAUS – Victor G. CORONADO: Incidence, risk factors and prevention of mild traumatic brain injury: results of the WHO Collaborating Centre Task Force on mild traumatic brain injury, *Journal of Rehabilitation Medicine*. 2004/43.

²⁴ David ANDREW: Thermobaric munitions and their medical effects, *Australian Military Medicine*, 2003/1. 9-12. o.

lényegében kitejje azt a testből.²⁵ A robbanás centrumához közel állók szinte azonnal meghalnak, a távolabb lévők esetében azonban az eszmélet elvesztése nélkül súlyos és életveszélyes sérüléseket szenvednek el, amelyek a legtöbb esetben elnyújtott és fájdalmas halálhoz vezetnek. Sajnálatos és morbid tény, hogy az elnyújtott és fájdalmas halálhoz vezető sérülések okozása valójában növeli a vákuumbomba harctéri hatékonyságát, hiszen a sebesültek megfelelő ellátása súlyos terhet ró a célpont orvosi ellátási kapacitásaira, moráljára.

3. A termobárikus bombák jogi szabályozása

3.1. A termobárikus eszközök és a humanitárius nemzetközi jog

A termobárikus muníciók fentebb bemutatott hatásai kétségtelenül rendkívül vonzóvá teszi őket a fegyveres konfliktusok során történő alkalmazásuk mérlegelése során. Ugyanakkor, ahogy minden más fegyvernek, úgy ezeknek is meg kell felelnie a humanitárius nemzetközi jog szabályainak ahhoz, hogy bevetésükkel ne sértsék meg a nemzetközi jog szabályait. Lényegét tekintve a humanitárius nemzetközi jog (*jus in bello*) a háborúban, fegyveres konfliktusok jogát jelenti, amelynek célja a háborúk okozta szenvedés csökkentése, a szabályok nélküli, mindent felemészítő fegyveres konfliktusok elkerülése. A szenvedés csökkentése, a háború természetéből fakadó veszteségek csökkentése érdekében a nemzetközi közösség által létrehozott szabályok ezek, amelynek sajátos

²⁵ Toney W. BASKIN – John B. HOLCOMB: Bombs, Mines, Blast, Fragmentation, and Thermobaric Mechanisms of Injury., In: Adam J. BROOKS – Jon CLASPER – Mark MIDWINTER – Timothy J. HODGETTS – Peter F. MAHONEY (szerk.): *Ryan's Ballistic Trauma: A Practical Guidem*, London Springer, 2011. 45-56. o.

szabályrendszerét több nemzetközi egyezmény alkotja.²⁶ Tekintettel arra, hogy jelenleg nem létezik expliciten a termobárikus bombákra és muníciókra vonatkozó nemzetközi jogi egyezmény és reguláció, így ahhoz, hogy ezeknek a humanitárius nemzetközi jog szabályainak való megfelelését megvizsgálhassuk a fegyverekre általánosan vonatkozó rendelkezéseket kell alapul vennünk.

3.2. A Genfi és Hágai Egyezményeknek való megfelelés

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a humanitárius nemzetközi jog alapján minden fegyver alkalmazása vizsgálandó, a későbbiekben bemutatásra kerülő követelmények tehát minden fegyverre vonatkoznak. Az az alapvetés, amely az 1949. augusztus 12. napján kötött Genfi Egyezmények I. kiegészítő jegyzőkönyvének (továbbiakban: I. kiegészítő Jegyzőkönyv) 36. cikkében jelenik meg, miszerint *„valamely új fegyver, hadtechnikai eszköz, [...] kifejlesztése, bevezetése, illetve rendszeresítése során az érintett Magas Szerződő Fél köteles megállapítani, hogy annak alkalmazása nem esik-e minden, vagy bizonyos körülmények között a jelen Jegyzőkönyv, vagy a Magas Szerződő Felet kötelező valamely más nemzetközi jogi szabály tilalma alá.”*²⁷ Ennek megfelelően megállapíthatnánk tehát, hogy, még abban az esetben is, ha a termobárikus eszközökre nem vonatkozik kifejezett

²⁶ SCHUBERT Bálint: Az autonóm fegyverrendszerekkel szemben támasztott követelmények a humanitárius nemzetközi jog tükrében. *Honvédségi Szemle* 2022/3. 25. o.

²⁷ A háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. kiegészítő Jegyzőkönyve, (a továbbiakban I. kiegészítő Jegyzőkönyv) 36. cikk. Kihirdette: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről.

szabályozás, azoknak, illetve használatuknak kötelezően meg kell felelnie bizonyos alapvető nemzetközi szabályozásoknak, az őket kifejlesztő és alkalmazó feleknek pedig kötelezően vizsgálnia kell az IHL tükrében való legalitásukat. Ugyanakkor azt is meg kell állapítanunk, hogy ez egy szerződéses norma, amely magában foglalja annak a lehetőségét, hogy valamely termobárikus fegyvert bevető állam egyszerűen nem részes fele az I. kiegészítő Jegyzőkönyvnek. Megjegyzendő továbbá, hogy ahogy azt korábban jeleztem, a termobárikus fegyverek kifejlesztése már az 1977-ben elfogadott I. kiegészítő Jegyzőkönyv előtt megtörtént, így ebből a szempontból nem tekinthetők új fegyvernek. Ennek megfelelően az I. kiegészítő Jegyzőkönyv 36. cikke nem alkalmazható a termobárikus fegyverekre, azonban az összes fegyverre kötelezően alkalmazandó regulációkat segítségül hívhatjuk.

A vizsgálat első pontja, a háború okozta szenvedés csökkentése, mint cél elérésének egyik sarkalatos pontja, amely a megkülönböztetés elvében (rules of distinction) kristályosodik ki.²⁸ Az I. kiegészítő Jegyzőkönyv 48. cikke szerint *„a polgári lakosság és a polgári javak tiszteletben tartásának és védelmének biztosítása érdekében az összeütköző Feleknek mindenkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcosok, valamint a polgári javak és katonai célpontok között, és ennek folytán csak katonai célpontok ellen folytathatják harci tevékenységüket.”*

A fegyverek alkalmazása során tehát kötelező a különbségtétel a civil személyek és a kombattánsok²⁹ között,

²⁸ Jean-Marie HENCKAERTS – Louise DOSWALD-BECK: *Customary International Humanitarian Law*, New York, Cambridge University Press, 2005, 3-5. o.

²⁹ A kombattánsok fogalmát szintén az I. kiegészítő Jegyzőkönyv határozza meg, mégpedig annak 43. cikkének 2. bekezdése. Eszerint valamely

valamint, hasonlóan ehhez a polgári és katonai célpontok között. A támadások célpontjai ennek megfelelően kizárólag a kombattánsok, – vagy az ellenségeskedésben éppen közvetlenül résztvevő személyek – valamint katonai célpontok lehetnek.³⁰ Ugyanakkor amennyiben kétely áll fenn egy jószág (tárgy) polgári jellegével kapcsolatban úgy azt civilnek kell tekinteni, addig amíg a besorolás kétségtelenül meg nem állapítható.³¹ Emellett a humanitárius nemzetközi jog tiltja az olyan személyek elleni támadásokat, akik úgynevezett „*hors de combat*” állapotban vannak. Ahhoz, hogy valaki ilyen állapotba kerüljön és így a vele szembeni támadás jogszerűtlensége álljon fenn, a következő kritériumoknak kell megfelelnie:

1. a személy a szembenálló fél hatalmában (fogságában, illetve ellenőrzése alatt) van,
2. a személy egyértelműen kifejezésre juttatta megadásra irányuló szándékát
3. a személy a sebesülése, betegsége következtében önvédelemre képtelen és tartózkodik ellenséges cselekmények elkövetésétől.³²

A fentieket a termobárikus fegyverek tükrében vizsgálva a következő megállapításokat tehetjük: amennyiben egyértelműen megállapítható, hogy azon a területen, ahol a fegyver bevetése történik, kizárólag és megkülönböztethetően kombattánsok tartózkodnak, úgy a termobárikus fegyverek bevetése a megkülönböztetés elvének megfelel. Számos nézet

összeütköző fél fegyveres erőinek tagjai (az egészségügyi személyzet, valamint a lelkesek kivételével) kombattánsoknak minősülnek, akiknek joguk van közvetlenül részt venni az ellenségeskedésben.

³⁰ I. kiegészítő Jegyzőkönyv 48. cikk.

³¹ I. kiegészítő Jegyzőkönyv 50. cikk.

³² I. kiegészítő Jegyzőkönyv 41. cikk.

szerint azonban e fegyverek működési mechanizmusából fakadóan az általuk célzott terület nagy kiterjedésű,³³ alkalmazásuk során pedig nem lehetséges a célpontok szelektálása, megkülönböztetése.³⁴ A megállapítást ugyanakkor sok kritika övezi, amelyek szerint pusztán a termobárikus fegyverek működési mechanizmusát figyelembe véve jelenthető ki, hogy azok képtelenek lennének a megkülönböztetésre.³⁵

A vitától eltekintve az egyértelműen megállapítható, hogy kizárólag hatékony és alapos mérlegelési folyamatot követően lehetséges termobárikus fegyverek alkalmazásáról való döntés, amely mérlegelés sem jelent azonban kizárólagos biztosítékot arra vonatkozóan, hogy a bevetési területen nem tartózkodik civil személy, vagy személyek. Figyelembe véve

³³ HUMAN RIGHTS WATCH: Chechnya Conflict: Use of Vacuum Bombs by Russian Forces. (<https://www.hrw.org/news/2000/02/01/chechnya-conflict-use-vacuum-bombs-russian-forces>).

³⁴ CENTER FOR ARMS CONTROL AND NON-PROLIFERATION: Fact Sheet: Russia's Use of Thermobaric Weapons in Ukraine (<https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-russias-use-of-thermobaric-weapons-in-ukraine>).

³⁵ Nézőpontjukat elsősorban arra alapozzák, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság 1996-os, a nukleáris fegyverek legalitásával foglalkozó tanácsadó véleményében megállapította, hogy a nukleáris fegyverek nem minősülnek természetükből adódóan megkülönböztetésre képtelennek. A megállapítás alapján a nukleáris fegyvereket és a termobárikus bombákat egymás mellé állítva nem lehetséges kijelenteni, hogy utóbbiak természetükből adódóan megkülönböztetésre képtelenek lennének. További alapként hozzák fel a tanulmány során már említett I. kiegészítő Jegyzőkönyv 36. cikkét, amely alapján Szerződő Félként mind az USA, mind pedig Oroszország köteles volt az általuk fejlesztett és alkalmazott vákuum fegyverek vizsgálatára, amely vizsgálatok során nem került megállapításra ezek megkülönböztetésre képtelensége. Matt MONTAZZOLI: Are thermobaric weapons lawful? *Lieber Institute West Point*, 23 March 2022. (<https://lieber.westpoint.edu/are-thermobaric-weapons-lawful/>).

továbbá a modern harcszínterek sajátosságait, amelyekre jellemző a polgári és legitim célpontok keveredése – legyenek azok személyek, vagy javak (tárgyak) – a termobárikus fegyverek bevetéséről döntő személynek annak mérlegelése során meg kell megkülönböztetnie a polgári személyeket az ellenséges harcosoktól, fel kell mérnie, hogy a támadástól várható előnyök arányosak-e az esetlegesen okozott járulékos veszteségekkel, tartózkodnia kell a támadás elrendelésétől, ha képtelen egyértelműen megállapítani, hogy az adott célpont a civil kategóriába tartozik-e, és végül meg kell vizsgálnia, hogy az amúgy legitim célpont nincs-e „*hors de combat*” állapotban.

A vizsgálat második pontja az arányosság követelménye (*rule of proportionality*). A fegyveres konfliktusokban az imént bemutatott megkülönböztetés elvének ellenére – sajnálatos módon – szinte elkerülhetetlen, hogy a támadó szándékától akár teljesen függetlenül polgári személyek és javak is megsebesüljenek, vagy meg is semmisüljenek. A humanitárius nemzetközi jog felismerve ennek elkerülhetetlenségét, megalkotta az arányosság követelményét, amely azt jelenti, hogy a katonai célpontok támadása során a polgári személyeknek okozott elkerülhetetlen sérülések, a polgári javak elkerülhetetlen károsodása, illetve az esetleges polgári életveszteség nem lehet aránytalan a támadással elérni kívánt közvetlen katonai előnnyel szemben.³⁶ A „járulékos veszteség” kérdésköre jelentősen áthatja az arányosság követelményét hiszen ha megvizsgáljuk, akkor lényegében a szabályozás kimondja, hogy a katonai célpont támadása során előfordulhat polgári személyek vagy javak megsemmisülése is. Ez lényegében arra való reakció, hogy legyen bármilyen pontos is a legitim célpont elleni támadás, az a fegyveres összecsapások, valamint a hadszínterek jellege

³⁶ I. kiegészítő Jegyzőkönyv 51. cikk 5) b).

miatt nem biztosíték arra, hogy a polgári lakosságot ne érje sérelem.

A termobárikus fegyverek esetében az arányosság követelményének betartása jelentős korlátokat szab azok alkalmazását tekintve. Egy sok változóval rendelkező modern hadszíntéren ugyanis az arányosság követelményének betartása is sokkal nehezebbé válik. Ha áttekintjük a tanulmány során említett helyszíneket és összecsapásokat, amelyek esetében termobárikus fegyverek bevetésére került sor, kirajzolódik a hadszíntér és az arányosság követelményének szoros kapcsolata. A vietnámi és afgán színtereken történt összecsapások során ezeket a fegyvereket elsősorban olyan egyértelműen kombattánsok által elfoglalt célpontok ellen alkalmazták, amelyek önmagukban nehezen megközelíthető, civil infrastruktúrától és objektumoktól elkülönítve, elzártan helyezkedtek el. Ezáltal a fegyverek alkalmazása során az arányosság követelményének való megfelelés is egyszerűbb megítélés alá esett, hiszen ha ezeken a területeken akadt is civil személy, annak károsodása, vagy halála és a támadással elérni kívánt közvetlen katonai előny (az ellenséges harcosok, célpontok megsemmisítése) közötti arányosság nem borult fel.

Ugyanakkor a hadszíntér változásával a szükséges arányosság fennállása veszélybe kerül. A bevezetőben említett orosz-ukrán konfliktus során ugyanis az összecsapások jelentős része falvak, kis- és nagyvárosok épületei, határai között zajlik.³⁷ A városi környezet civilek és civil javak jelenlétét feltételezi, amelyek között ugyanakkor ellenséges harcosok helyezkednek el. Így, bár a megkülönböztetés elvét betartva katonai célpontok ellen támadásokat lehet indítani, ugyanakkor

³⁷ Margarita KONAIEV: Russia's Urban Warfare Predictably Struggles. *Foreign Policy*, 4 April 2022. (<https://foreignpolicy.com/2022/04/04/russia-ukraine-urban-warfare-kyiv-mariupol>).

az arányosság elvének betartása rendkívül kényes kérdéssé válhat, hiszen nagy esély van arra, hogy az ellenséges célpont megsemmisítésével együtt olyan mennyiségű és mértékű civil veszteség is keletkezik, amely felborítja az arányosság követelményét, ezáltal pedig megsérti a humanitárius nemzetközi jog szabályait.³⁸ A helyzetet pedig tovább bonyolítja a termobárikus fegyverek működési mechanizmusa. Annak érdekében tehát, hogy a termobárikus fegyverek alkalmazása az említett elvnek megfelelően kizárólag egyszerű, kis változókkal operáló hadszíntéren, valamint egyszerű megítélésű szituációkban történő bevetése biztosítja az elvárt egyszerűséget.

A következő vizsgálandó szempont szervesen kapcsolódik az eddig felsorolt követelményekhez. Az óvintézkedések (*rule of precautions in attack*) követelménye sarokköve a termobárikus fegyverek nemzetközi humanitárius jog szempontjából történő megítélésének. A követelmény lényege, hogy a támadás tervezése, illetve annak végrehajtása során is folyamatosan gondoskodni kell a polgári lakosság, a polgári személyek és a polgári javak kíméletének biztosításáról. A támadó fél köteles minden lehetséges módon meggyőződni arról, hogy a támadás célpontja nem polgári személy vagy polgári javak körébe tartozik, és hogy az legitim katonai célpont-e. Továbbá a támadás eszközét és módját úgy kell megválasztani, hogy elkerüljék, de legalábbis csökkentsék az esetleges áldozatok és sebesültek számát a polgári személyek körében, csökkentsék az okozott szenvedést a kombattánsok körében, továbbá tartózkodniuk kell olyan

³⁸ Eirini GIORGOU: *Explosive Weapons with wide area effects: a deadly choice in populated areas*. ICRC, Geneva, January 2022. 26. o. (<https://www.icrc.org/en/event/explosive-weapons-wide-area-effects-deadly-choice-populated-areas>).

támadás indításától, amely polgári lakosság körében az elért előnyhöz képest aránytalanul nagy sérelmeket okozna.³⁹

Az óvintézkedések követelményének vizsgálata során beszélnünk kell a szükségtelen szenvedés okozásának tilalmáról, elsősorban annak a különböző egyezményekben megjelenő szövegezéséről.⁴⁰ A szükségtelen szenvedés tilalma az 1899. évi II. Hágai Egyezmény 23. cikkének e) pontjában a következőképp került megszövegezésre: „*Besides the prohibitions provided by special Conventions, it is especially prohibited [...] To employ arms, projectiles, or material of a nature to cause superfluous injury.*” Az 1907. évi IV. Hágai Egyezmény aztán a 23. cikket a következőképpen módosította: „*In addition to the prohibitions provided by special Conventions, it is especially forbidden [...] To employ arms, projectiles, or material calculated to cause unnecessary suffering;*” Végül aztán az 1980. évi Egyes Hagyományos Fegyverek Alkalmazásáról Szóló Egyezmény (amelyről a későbbiekben még szót ejtek) visszatér az 1899. évi II. Hágai Egyezmény szövegezéséhez és ismét az „of a nature to cause” fordulathoz, amelyet az I. kiegészítő Jegyzőkönyv 35. cikke is tartalmaz. A magyar fordításokból teljesen kimaradó aprónak tűnő módosítások valójában nagy teret engednek a nemzetközi jogban amúgy is jelen lévő rugalmas szabályok feszegetésének. Ugyanis ha megvizsgáljuk a „weapons of a nature to cause unnecessary suffering” és a „weapons calculated to cause unnecessary suffering” fordulatok teljesen eltérő

³⁹ I. kiegészítő Jegyzőkönyv 57. cikk.

⁴⁰ Fontos megjegyezni, hogy az egyezmények magyar fordítása során lényeges „egyszerűsítés” történt, ami okán a magyar nyelvű szövegből hiányzik az a fordulat, amely alapján a termobárikus fegyvereknek a szükségtelen szenvedés tilalma alapján történő megítélése lehetséges. Ezért ennek bemutatása során az angol nyelvű szöveget fogom használni.

Schubert Bálint
Robbanások a nemzetközi jog vákuumában?

értelmezéseket engednek.⁴¹ Az „*of a nature*” fordulat esetében a fegyver természetéből fakadóan történik meg a súlyos szenvedés okozása, míg a „*calculated to*” esetében megjelenik egyfajta számítás, tervezés amely alapján feltehető a súlyos szenvedés okozása. Utóbbi „kiskaput” legjobban az érzékelteti, hogy az USA véleménye szerint a „*calculated to*” standard egyértelműbb kifejezése a kormányok azon szándékának, hogy a fegyverek által okozott sérülés minden távoli lehetőségének figyelembe vétele helyett azok tervezésére és a tervezett célra összpontosítsanak.⁴² A kijelentést szem előtt tartva megállapítható, hogy bár a termobárikus fegyverek rendkívül súlyos, nagy szenvedéssel járó sérüléseket okoznak, azonban jogi szempontból nem feltételezhető esetükben a katonailag szükségesnél nagyobb szenvedés okozása.⁴³

A fenti állásponttól, valamint annak kritikájától eltávolodva, anélkül, hogy azokról véleményt alkotnánk, azt kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy mivel már a támadás tervezése során is szükséges a fenti szempontoknak való

⁴¹ J. Matthew AESI: The Jus in Bello of White Phosphorus: Getting the Law Correct. *Lawfare Blog*, 26 November 2019 (<https://www.lawfareblog.com/jus-bello-white-phosphorus-getting-law-correct>).

⁴² United States of America, Department of Defense: Law of War Manual. 358. o. (<https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD%20Law%20of%20War%20Manual%20-%20June%202015%20Updated%20Dec%202016.pdf?ver=2016-12-13-172036-190>).

⁴³ Ez a logikai levezetés és megállapítás is remekül mutatja, hogy ahogy a nemzetközi jog egészére, úgy a nemzetközi humanitárius jogra is jellemző az államok „ügyeskedése” a szavakba, szófordulatokba való kapaszkodás, az egyezmények szövegeinek szándékosan kétértelmű, homályos megfogalmazása, amelyek a szabályok elferdítésébe, kiüresítésébe torkollhatnak.

megfelelés szem előtt tartása, ezért egy termobárikus fegyver alkalmazásával végrehajtott támadás már a tervezési fázis során is rendkívüli körülményt követel meg azoktól akik a fegyver bevetéséről döntenek. Amennyiben ezek a személyek mindent elkövetnek a tervezés során az óvintézkedések teljesítése érdekében, még mindig fennáll az a követelmény, miszerint azoknak a támadás során is eleget kell tenni.

3.3. Az Egyes Hagyományos Fegyverek Alkalmazásáról Szóló Egyezménynek és a Vegyifegyver Tilalmi Egyezménynek való megfelelés

A termobárikus fegyverek IHL tükrében való legalitásának vizsgálata során a Genfi és Hágai Egyezmények mellett felvetődik két másik egyezmény vizsgálatának szükségessége is. A mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló, Genfben, 1980. október 15. napján kelt egyezmény III. Jegyzőkönyve (a továbbiakban az angol rövidítés szerint: CCW III.)⁴⁴ az úgynevezett gyújtófegyverekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. A CCW III. 1. cikkének 1. pontja a gyújtófegyverek fogalmát úgy határozza meg, mint *„minden olyan fegyver vagy lőszer, amelynek elsődleges rendeltetése, hogy a célpontra juttatott anyag kémiai reakciója által*

⁴⁴ Az egyezmény angol nyelvű szövege elérhető itt: <https://genevas3.unoda.org/static-unoda-site/pages/templates/the-convention-on-certain-conventional-weapons/PROTOCOL%2BIII.pdf>. Hazánkban kihirdette: 1984. évi 2. törvényerejű rendelet a „Mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről.

keletkezett láng hatás, hő hatás, vagy ezek együttes hatása útján tárgyakat meggyújtson vagy személyeknek égési sérüléseket okozzon.” Az 1. cikk 1. pontjának a) alpontja példálózó felsorolásban kijelenti, hogy a gyújtófegyverek készülhetnek gyújtótettek, tüzéségi-aknavető löszerek, rakéták, gránátok, bombák formájában. A fenti megfogalmazások alapján egyértelműen megállapíthatnánk, hogy a termobárikus fegyverek a CCW III. alá tartoznak, így az abban foglalt rendelkezések is vonatkoznak rájuk. Ugyanakkor a CCW III. 1. cikk 1. pontjának b) alpontja kijelenti, hogy nem tartoznak a gyújtófegyverek körébe „az olyan löszerek, amelyeknek esetlegesen gyújtóhatásuk is lehet [...] az olyan löszerek, amelyeknek áttörő, robbanó vagy repeszhatása járulékos gyújtóhatással párosul, [...] amelyekben a gyújtóhatás nem sajátosan személyeknek történő égési sérülés okozására, hanem olyan katonai célpontok elleni alkalmazásra irányul, mint például páncélozott járművek, repülőeszközök, berendezések vagy létesítmények.”

A gyújtófegyverek körének ilyen mértékű korlátozása már felveti annak a kérdését, hogy a termobárikus eszközök valóban a CCW III. alá tartoznak-e? Ha a korábban leírt működési mechanizmus alapján megvizsgáljuk, a vákuumbombák alkalmazása során kémiai reakció megy végbe, azonban ezeknek az eszközöknek nem elsődleges rendeltetése a láng hatás, hő hatás útján történő meggyújtás vagy égési sérülések okozása. Ehelyett elsődleges rendeltetésük a lökeshullám és nyomás létrehozása, amelyek létrehozásának a hő- és láng hatás pusztán a leghatékonyabb módja. A fegyver által okozott gyújtóhatás pusztán járulékos így a CCW III. 1. cikk 1. pontjának b) alpontja alá tartozik, ezáltal pedig nem esik az egyezmény hatálya alá.

Szintén vizsgálatra érdemes a 1993. évi, a Vegyifegyverek Kifejlesztésének, Gyártásának, Felhalmozásának és Használatának Tilalmáról, valamint Megsemmisítéséről Szóló Egyezmény (a továbbiakban azt angol rövidítést használva: CWC).⁴⁵ A CWC szerint minden az egyezményben részes fél vállalja, hogy *„soha semmilyen körülmények között sem fejleszt ki, gyárt, [...] halmoz fel, [...] használ vegyifegyvert.”*⁴⁶ Az egyezmény a vegyi fegyverek fogalmát úgy határozza meg, mint *„mérgező vegyületek és prekursoraik, [...] lőszer és eszközök, amelyeket kifejezetten halál vagy más ártalom okozására szánnak a [...] mérgező vegyületek mérgező tulajdonságai útján, amelyek az ilyen lőszer vagy eszköz alkalmazásának eredményeképpen szabadulnak fel.”*⁴⁷ Mérgező vegyületként kerül definiálásra *„Bármely vegyület, amely az életfolyamatokra gyakorolt kémiai hatása útján embernél vagy állatnál képes halált, vagy ideiglenes cselekvésképtelenséget vagy tartós ártalmat okozni.”*⁴⁸

Ahogy az a termobárikus fegyverek működési mechanizmusának bemutatása során is említettem, az első fokozatban szétterített aeroszol önmagában is mérgező lehet élő egyed számára. Erre tekintettel alappal vitatható, hogy a mérgező felhő levegőbe és kis terekbe való szétszóródása miatt

⁴⁵ Az egyezmény szövege angol nyelven elérhető: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=9D3CCA7B40638EF5C12563F6005F63C5>. Hazánkban kihirdette: 1997. évi CIV. törvény a vegyifegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban, 1993. január 13-án aláírt egyezmény kihirdetéséről.

⁴⁶ CWC. 1. cikk. 1. pont a) és b) alpont.

⁴⁷ CWC. 2. cikk 1. pont.

⁴⁸ CWC. 2. cikk 2. pont.

a termobárikus fegyvereknek van valamilyen kémiai hatása is, még akkor is, ha ez nem elsődleges funkciója. E következtetés azonban téves lenne, mégpedig a vegyifegyver definíciója alapján, amely rögzíti, hogy a kémiai elemnek szorosan kapcsolódnia kell a halál vagy más sérülés okozásához. Mivel a termobárikus fegyverek elsődleges „célja” nem vegyi alapú, hanem inkább lökeshullám és nyomás felszabadítása, amelyet a vákuum útján érnek el, a termobárikus fegyverek nem sorolhatóak a CWC által tiltott fegyverek közé.⁴⁹

4. Konklúzió

A humanitárius nemzetközi jog fent bemutatott rendelkezései alapján egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a termobárikus fegyverekkel szemben jelenleg nem áll fenn a nemzetközi jog szabályai szerinti tilalom. Azt is le kell szögeznünk ugyanakkor, hogy bár egyértelmű tiltás nem vonatkozik rájuk, bevetésük során számos követelménynek kell eleget tenni ahhoz, hogy alkalmazásuk módja ne váljon jogellenessé.⁵⁰ Említést kell tennünk továbbá a velük szemben fennálló negatív álláspontokról is,⁵¹ amelyek erősen szorgalmazzák a

⁴⁹ Sam BIDEN: War In a Vacuum – The complex legality of Russia’s TOS-1A weapon systems. *Human Security Centre*. 2 April 2022, (<http://www.hscentre.org/global-governance/war-vacuum-complex-legality-russias-tos-1a-weapon-systems>).

⁵⁰ Tovább árnyalja a képet, hogy ez lényegében bármely fegyverről kijelenthető, amelyet a világ hadseregei alkalmaznak.

⁵¹ HUMAN RIGHTS WATCH: Explosive Weapons Devastating for Civilians. (<https://www.hrw.org/news/2020/02/06/explosive-weapons-devastating-civilians>).

rájuk vonatkozó szabályozások létrejöttét, sőt e szabályozások útján történő tiltásukat is.⁵²

A humanitárius nemzetközi jogot alakító írott joganyagok, a nemzetközi egyezmények ugyanakkor a nemzetközi közösség tagjai, elsősorban az államok akaratától függően jönnek létre, az államok saját maguk döntenek el, hogy ezeket elfogadva alávetik magukat az azokban található korlátozásoknak. A nemzetközi jog sajátosságainak köszönhetően a legtöbb esetben az államok foggal-körömmel küzdenek az ellen, hogy egyezmények útján saját jogukat korlátozzák, illetve amennyiben az ilyen egyezmények részeseivé is válnak, abban az esetben is törekednek ezek megszövegezése során az olyan rendelkezések kialakítására, amelyek tág mozgásteret, „feszítható” szabályokat biztosítanak számukra. Ez alapján tehát kétségtelen, hogy addig, amíg az államok – akár saját állampolgáraik, akár a nemzetközi közösség többi tagja által kifejtett nyomás okán – nem döntenek úgy, hogy készek a termobárikus fegyverek alkalmazásának szabályait kodifikálni és ezáltal az ilyen fegyverekre vonatkozó rendelkezéseket létrehozni, addig a vákuumbombák nem lesznek a humanitárius nemzetközi jog által *ipso facto* tiltott fegyverek. Ugyanakkor kisebb vigaszt nyújthat a tény, hogy ezek a fegyverek így sem vonhatóak ki teljes mértékben az IHL szabályai alól, hiszen alkalmazásuk során szükséges a fent bemutatott követelményeknek való teljes megfelelés. Ez azonban közel sem jelenti azt, hogy ezek a követelmények a gyakorlatban is betartásra fognak kerülni.

⁵² Denise CHOW: What are vacuum bombs? Concerns grow about Russia's thermobaric weapons. *NBC News*, 2 March 2022, (<https://www.nbcnews.com/science/science-news/vacuum-bombs-thermobaric-russia-ukraine-rcna18127>).

Jelenleg tehát a termobárikus fegyverek egyfajta sajátos területen – ha úgy tetszik kisebb vákuumban – helyezkednek el a humanitárius nemzetközi jog berkein belül.

Tárkány Edina

A Nemzetközi Büntetőbíróságról és az orosz-ukrán háborúról

1. Bevezetés

Végig tekintve a XX. és a XXI. század nemzetközi büntetőjogának a történetén, a legnagyobb eredmény egyértelműen a Nemzetközi Büntetőbíróság (a továbbiakban: ICC) létrehozása. A nemzetközi konfliktusok felelőseinek, és a háborús bűnök elkövetőinek megbüntetése nem csupán a represszáliát szolgálja, hanem a prevenciót is. Az államok elemi érdeke, hogy a biztonságuknak és a szuverenitásuknak érvényt tudjanak szerezni, és adott esetben a potenciálisan agresszív állam tartózkodjon az esetleges jogsértéstől.

A Római Statútum (továbbiakban Statútum) 2002. július 1-i hatályba lépése fontos mérföldkő volt, hiszen ettől a dátumtól kezdve lehetett elszámoltatni a háborús bűntettek elkövetőit. Azonban a Statútum nemzetközi szerződés mivoltából fakadóan bizonyos korlátokkal is rendelkezik. Például fő szabály szerint, harmadik állam terhére nem állapíthat meg kötelezettséget, annak beleegyezése nélkül¹. Ez alól a szabály alól természetesen van kivétel, azonban az orosz-ukrán háború vonatkozásában több kérdés is felvetődik. Ha mindkét állam aláírta ugyan a Statútumot², de nem ratifikálta, akkor hivatkozhat-e bármelyik fél a joghatóság hiányára egy eljárás lefolytatása során? A joghatóság megállapításáról szóló eljárás gátja lesz-e annak az eljárásnak, melynek célja a

¹ PESCI Marco: A Római Statútum rendelkezései harmadik államok vonatkozásában. Külügyi Műhely, 2019/1. Szám, 44. o.

² Oroszország 2016 novemberében visszavonta az aláírását. – a szerz.

büntetőjogi felelősségre vonás? Az ENSZ Biztonsági Tanácsa vajon politikai, gazdasági okokból vagy a béke megteremtése céljából késlelteti-e az ICC eljárását, ahogy tette azt Szudán esetében? Meddig húzódhat az előzetes vizsgálati szakasz, és meddig fog várni az ICC a nemzeti hatóságok cselekvésére? És a nemzetközi közösségre milyen hatást gyakorol, ha egy esetleg évtizedekig elhúzódó eljárás végére pont kerül? Valóban elégtétel lesz-e a sértetteknek, a sértett államnak, és a többi államnak, ha ilyen hosszú idő után megtörténik a felelősségre vonás? Az ICC korábbi gyakorlatát tekintve, az elhúzódó eljárásokkal valóban be tudja teljesíteni a Bíróság az eredeti rendeltetését?

2. Az ICC életre hívásának előzményei

A II. világháború és az azt követő nürnbergi perek megmutatták, hogy a nemzetközi közösségnek szoros együttműködésre van szüksége a közjog minden területén. A nemzetközi büntetőjog azonban továbbra is elhanyagolt terület maradt, aminek az oka abban keresendő, hogy az állami szuverenitás egyik legfontosabb eleme a büntető tevékenység állami kézben tartása³. Ebből következően az államok nem sürgették egy felettük álló büntető hatalom létrehozását. Az évtizedek során az ENSZ keretein belül került sor különböző büntető fórumok felállítására⁴, ezek azonban mindig csak egy-egy fegyveres konfliktust voltak hivatottak rendezni, általános

³ CASSESE, Antonio: *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2008, 20. o. Doi azonosító: <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2008.00116.4.x>

⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 1993., International Criminal Tribunal for Rwanda, 1994., Special Court for Sierra Leone, 2000.

joghatósággal nem rendelkeztek, így aztán az államok közötti kapcsolatok szabályozására sem voltak alkalmasak.

A Nürnbergi és a Távol-keleti Katonai Törvényszék a háborús és emberiség elleni bűncselekmények elkövetőinek a felelősségre vonásának vonatkozásában jelentős előrelépésnek számítottak⁵, és megnyitották az utat afelé, hogy a nemzetközi közösség megfogalmazhassa azokat az alapelveket, amelyek később a Római Statútumban manifesztálódhattak.

Az eseti törvényszékek létrehozása mellett többé-kevésbé folyamatosan terítéken volt az ENSZ Közgyűlése előtt egy állandó bíróság létrehozásának a szükségessége. Egy olyan bíróság alapítása szerepelt a tervek között, amely kiegészítő, illetve támogató szerepet tölt be olyan országok igazságszolgáltatásával együttműködve, amelyek önállóan nem képesek megküzdeni a terrorizmussal, vagy a kábítószer-kereskedelemmel⁶.

1992-ben a Nemzetközi Jogi Bizottság előterjesztett egy jelentést, amely egy állandó nemzetközi büntetőbíróság alapokmány tervezetének a szövegét is tartalmazta⁷. Az ENSZ Közgyűlése (továbbiakban Közgyűlés) egyetértett a jelentéssel, és többszöri szövegmódosítást követően 1995-ben felállított egy Előkészítő Bizottságot, amelynek feladata a szöveg véglegesítése volt. 1998 áprilisában az Előkészítő Bizottság befejezte a munkát, és egy Rómában megtartott diplomáciai

⁵ JENEY Petra: *Szemelvények a Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék joggyakorlatából*. Nemzetközi Jogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2002., 843. o.

⁶ VARGA Miklós: A Nemzetközi Büntetőbíróság és az ENSZ Biztonsági Tanácsának kapcsolata. *Nemzet és Biztonság*, 2009/11, 38. o.

⁷ TÖZSÉR Gábor: *A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) létrehozatala, joghatósága és működésének eredményei*. Szakdolgozat, Miskolci Egyetem, 2016., 20. o.

konferencia résztvevői elé tudta terjeszteni a dokumentum tervezetet.

Az 1994-től 1998-ig terjedő időszak alatt sikerült a nemzetközi közösségnek egységes akaratot megfogalmaznia a nemzetközi büntetőjog szabályozásának vonatkozásában, így 1998 júliusában megnyílhatott végre aláírásra a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma⁸. A kodifikálásban 148 állam vett részt, amelyből 120 támogatta a végső szövegezést. A Római Statútum eredményeként létrejött az első Nemzetközi Büntetőbíróság⁹.

3. A Római Statútum

Az ICC-t létrehozó Római Statútum 2002. július 1-én lépett hatályba, és mostanra már 123 részes állama van: 33 afrikai, 19 ázsiai, 18 kelet-európai, 28 a latin-amerikai és a karibi térségben, és 25 nyugat-európai, valamint egyéb állam¹⁰. Ukrajna 2007. január 29-én a Nemzetközi Büntetőbíróság vonatkozásában a következő nyilatkozatot tette: *"A megállapodás 23. cikkével összhangban Ukrajna kijelenti, hogy Ukrajna területén Ukrajna állampolgárai és más, Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező személyek csak az e cikkben*

⁸ DANILENKO, Gennady M.: *The Statue of the International Criminal Court and Third States*. Michigan Journal of International Law, 2000/21, 445. o., <https://repository.law.umich.edu/mjil/vol21/iss3/3/>

⁹ ROACH, Steven C.: *How political is the ICC? Pressing Challenges and Need for Diplomatic Efficacy*, Global Governance 2013/19., 507. o., <https://jstor.org/stable/24526391>

¹⁰ [The States Parties to the Rome Statute | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://asp.icc-cpi.int/states-parties), <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>

*meghatározott kiváltságokat és mentességeket élvezik."*¹¹ Később - 2014-ben, a Krím-félsziget Oroszország általi annektálásakor – Ukrajna kifejezetten elfogadta az ICC joghatóságát, majd 2015 őszén megerősítette azt, ezzel is elősegítve a területén történtek Főügyész általi vizsgálatát. Oroszország 2002-ben aláírta a Statútumot, de 2016-ban visszavonta azt¹².

A Statútum preambulumban hangsúlyozásra kerül, hogy az ICC nem helyettesíti a nemzeti büntető joghatóságot, hanem csupán kiegészíti azt. Mivel kiegészítő funkciót tölt be, a belső jogot több ponton érinti, ezért a kihirdetés nem elegendő, be is kell építeni a nemzeti jogba¹³.

Az első fejezetben rögzítve lett, hogy az ICC önálló jogi személyiséggel rendelkezik, valamint azt is, hogy az ENSZ-szel ugyan szoros a kapcsolata, de mégsem annak alárendelt szervezet.¹⁴ A második fejezet meghatározza a büntetendő nemzetközi bűncselekményeket, úgy, mint népirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények és az agresszió büntette¹⁵.

11

[UNTC](https://www.un.org/Depts/undersecretary-general-legal-counsel/),

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-13&chapter=18&clang=_en

¹² HILLEBRECHT, Courtney: *An international court is investigating possible war crimes in Ukraine. What does that mean, exactly?* The Washington Post, 2022. Március 21.

<https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/21/ukraine-russia-icc-investigation/>

¹³ WIENER A. Imre: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságáról. *Magyar jog*, 2001/8. 457. o.

¹⁴ *Római Statútum* 1., 2., és 4. cikk

¹⁵ *Római Statútum* 5. cikk

Ezt a felsorolást követi a deliktumok további felosztása, valamint a feltételek meghatározása az agresszió vonatkozásában¹⁶.

Két dokumentumról is rendelkezik a Statútum. Ezek a Bűncselekmények Tényállási Elemei, valamint az Eljárási és Bizonyítási Szabályok. Előbbi a bíróság jogértelmezési gyakorlatát segíti és nem kötelező érvényű, hanem pusztán iránymutatásul szolgál, míg az utóbbi a procedúra részletes szabályait tartalmazza.

A Bíróság a Statútumon és a fent említett két dokumentumon kívül egyebekben a nemzetközi jog alapelveire, nemzetközi egyezményekre, és a korábbi döntéseire támaszkodik.

A Statútum hatálya csak és kizárólag a hatálybalépése után elkövetett bűntettekre¹⁷, a joghatósága pedig csak a részes államokra terjed ki. Amennyiben az adott állam nem része a Statútumnak, úgy külön nyilatkozatban kell deklarálnia, hogy a Bíróság rendelkezik joghatósággal az adott ügyben.

4. Az ICC működése

A Bíróság 18 bíróból áll, akiket a részes államok delegálnak, és a Közgyűlés választ kilenc évre. A bírák függetlenek, a pozíciójukkal összeférhetetlen tevékenységet nem folytathatnak, és nem vehetnek részt olyan ügy elbírálásában, amelyben pártatlanságuk megkérdőjelezhető. Ha mégis ilyen helyzet áll elő, akkor az Elnökség a bírót saját kérésére mentesítheti vagy a Főügyész, illetve a Védelem kérelmére kizárhatja az eljárásból.

¹⁶ TŐZSÉR: i.m. 32. o.

¹⁷ TŐZSÉR: i.m. 23. o.

Az ICC-nek hat hivatalos nyelve van (angol, arab, francia, kínai, orosz és spanyol), de munkanyelvként csak az angolt és a franciát használják¹⁸.

4.1. Az ICC szervezete

A Bíróság négy különböző szervezetre tagozódik, melyek a következők: Elnökség, a három kollégium (Fellebbviteli Kollégium, Elsőfokú Kollégium, valamint a Tárgyalás-előkészítő Kollégium), a Főügyészség és a Hivatal.

A Főügyészség megvizsgál minden megalapozott információt, amely a Bíróság joghatóságába tartozó deliktumokra vonatkozik, vagy azzal összefüggésbe hozható, lefolytatja a nyomozást, valamint vádképviselőt lát el. A jelenleg regnáló elnök Karim A. A. Khan.

A Hivatal biztosítja a Bíróság adminisztratív háttérét. Az ICC szervezetéhez tartozik továbbá az Áldozatok Képviselőtének Hivatala, valamint a Védelem Képviselőtének Hivatala. Mindkét szerv a Hivatalhoz tartozik adminisztratív vonatkozásban, azonban a tevékenységüket független szervként végzik.

4.2. Az ICC eljárási rendje

Az eljárás megindítására háromféle módon kerülhet sor¹⁹:

- a. A Részes Állam a saját ügyét terjeszti a Főügyész elé. Így tette ezt a Kongói Demokratikus

¹⁸ [About the Court | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/about/the-court),
<https://www.icc-cpi.int/about/the-court>

¹⁹ *Római Statútum* 13. cikk

köztársaság, Mali, Uganda és a Közép-afrikai Köztársaság²⁰.

b. Az ENSZ BT utalja az ügyet a Főügyész elé. Mindezidáig erre két esetben volt példa – Szudán és Líbia esetében. Egyik állam sem részes Állam²¹.

c. Az eljárást a Főügyész indítja meg. Kenya és Grúzia esetében ilyen módon indult meg a vizsgálat²².

A Statútum rendelkezik arról is, hogy csak helyzeteket utalhatnak a Főügyész elé, konkrét ügyeket nem. Az előterjesztőnek meg kell jelölnie a lényeges körülményeket, a rendelkezésre álló bizonyítékokat és a kérelmet, hogy a Főügyész vizsgálja ki a helyzetet annak eldöntésére, hogy egy vagy több személy ellen kell vádat emelni²³.

A Főügyészség tevékenysége három fő részre osztható: az előzetes vizsgálati, a nyomozati és a vádképviseleti szakasz²⁴.

Az előzetes vizsgálati szakasz az információgyűjtést szolgálja, hogy a Főügyésznek rendelkezésére álljon minden információ ahhoz, amit a Statútum megkíván a nyomozás elindításához: fennáll-e az anyagi jogi, a személyi, időbeli és területi joghatóság, a nemzeti hatóságok folytatnak-e nyomozást, az ügyben történt-e vádemelés, illetve a nyomozás megindítása jogos érdeket szolgál-e²⁵. Az eljárás során a Bíróság végig

²⁰ Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, <https://www.icc-cpi.int/darfur/abd-al-rahman>

²¹ Al-Werfalli, <https://www.icc-cpi.int/libya/al-werfalli>

²² Bett, <https://www.icc-cpi.int/kenya/bett>

²³ *Római Statútum* 14. cikk

²⁴ STUART, James: A háborús bűncselekmények és a nemzetközi igazságszolgáltatás. Előadás, IAP XXI. Világkonferenciája, Dublin, 2016. Az előadást ismertetője magyar nyelven megjelent: *Ügyészek Lapja*, 2019/4-5, Készítette: dr. Tankó Bojána

²⁵ *Római Statútum* 18. cikk

kíséri az állam által folytatott büntetőeljárásokat, ezért az előzetes vizsgálati szakasz akár évekig is eltarthat.

A nyomozási szakasz nehézségeiért és elhúzódásáért több tényező felel. Elsősorban meg kell érteni a történelmi, politikai, szociális, nyelvi összefüggéseket²⁶, mert ez már önmagában segítheti a megbízható bizonyítékok összegyűjtését. Másodsorban át kell tudni törni azt a falat, amelyet az államok együttműködésének a hiánya emel a nyomozás elé. Végül, de nem utolsósorban a vizsgált területen biztonságos körülményeket kell tudni teremteni a sikeres nyomozáshoz, a tanúk felkutatásához és biztonságba helyezéséhez.

5. Az ICC korábbi eljárása - Dárfúr

A korábbi eljárások között több szempontból is hivatkozási pont Szudán, Dárfúr régiója. Egyrészt van egy harmadik, kulcsszerepet betöltő szereplő az ügyben – ez Szudán esetében Kína, míg az orosz-ukrán konfliktus esetén – mint később láthatjuk, az USA. Másrészt komoly regionális hatása volt az eseményeknek, Afrikában Csád vonatkozásában, míg napjainkban egész Európában. Harmadrészt pedig ez volt az az ügy, ahol az ENSZ BT határozata akadályozta az ICC eljárásának a lefolytatását, hiszen az Afrikai Unióval egyetértésben arra az álláspontra jutottak, hogy politikai egyezségekkel könnyebben meg tudják teremteni a békét, mintha a büntetőjogi felelősségre vonásra tolódna a hangsúly, és tovább folynának az értelmetlen vérengzések. Párhuzamot állítva a jelenlegi helyzettel, jogosan merülhet fel mindenkiben a kérdés, hogy vajon most a gazdasági-politikai tényezők fogják előbb tárgyalóasztalhoz ültetni a feleket és tűzszünetet,

²⁶ SUART, James im.

majd békét hozni a szenvedőknek vagy pedig az agresszorok mielőbbi megbüntetése fontosabb lesz annál, hogy az Európában kialakult gazdasági problémák mielőbb megoldódjanak és a háború ne szedjen további közvetlen vagy közvetett áldozatot?

Dárfúr régió Szudán nyugati részén fekszik, a Szudán-Csád-Közép-afrikai Köztársaság hármashatárnál. A lakosság muszlim, többségében fekete afrikaiakkal. A törzsi konfliktusok mellett jelentős feszültséget keltettek az aszályok, valamint a meggyőződés, hogy a területen élők nem részesednek kellőképpen a Szudánban, és a régióban kitermelt olajból, amely 50%-nak felvásárlója Kína volt. A helyzet fokozatosan eszkalálódott, és 2003-ban több lázadó csoport megtámadott különböző kormányzati épületeket²⁷. Válaszul a szudáni kormány katonai hadjáratot indított Dárfúrban. A lázadók és a kormány erői is folyamatos atrocitásoknak tették ki a civil lakosságot: fosztogatás, kivégzések, szexuális erőszak, kínzás. A vérengzések átnyúltak a határon, és Csád lakosait is támadták.

Az ENSZ BT az ICC hatáskörébe utalta az ügyet (hiszen Szudán nem része a Statútumnak) és a Főügyész meg is indította a nyomozást, de a politika közbeszólt. Mire az eljárás a tárgyalás előkészítő szakaszba ért, már 23000 fős létszámú ENSZ békemisszió volt Szudánban.

A véres harcok évekig elhúzódtak, míg 2008-ban végül kiadták az elfogatóparancsot Omar Hassan Al-Bashir ellen. A

²⁷ *Háttérfeljegyzés a politikai és emberi jogi helyzetről Szudánban és Dárfúrban*. Brüsszel, 2007. [BACKGROUND NOTES ON SUDAN AND DARFUR](http://www.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/696/696365/696365hu.pdf) (europa.eu), https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/696/696365/696365hu.pdf

vád: népirtás, emberiség elleni bűncselekmények és háborús bűncselekmények volt.

Az Afrikai Unió, az Arab Liga és az Iszlám Konferencia Szervezete felháborodását fejezte ki, és az ENSZ BT-nél lobbizott, hogy az ICC eljárását függessze fel 12 hónapra. Attól tartottak ugyanis, hogy ha Al-Bashirt letartóztatják, akkor megállnak a béketárgyalások, és a polgárháború továbbra is ezrével szedi az áldozatait. A béke ugyan megkötött, de Al-Bashir letartóztatására 2019-ig várni kellett.

6. Az orosz-ukrán konfliktus

Az Oroszország és Ukrajna közötti folyamatos feszültség eredete sokkal összetettebb annál, minthogy a jelen írás keretei között megfelelően be lehessen mutatni. A Kijevi Nagyfejedelemség alapításának története nem minden kétséget kizáróan alátámasztott, és ugyan a történészek többsége elfogadja azt a nézetet, hogy az első uralkodó Rurik-dinasztia a skandináv vikingek rusz törzséhez (másnéven varégok) tartozott, azonban jelentős azon történészek száma, akik úgy vélik, hogy a dinasztia a területen élő szláv törzsből került ki²⁸. A mélyen gyökerező történelmi és kulturális súrlódások miatti feszültség - korántsem meglepő módon, ebben a paradigmaváltó időszakban – egy háborúban testesült meg. Merő konspiráció lenne arról folytatni a diskurzust, hogy melyik félnek mit kellett volna másképpen lépnie ahhoz, hogy ez elkerülhető legyen. Így nem marad más, mint a tények – a lehetőségekhez mérten - objektíven megismerhetővé tétele,

²⁸ MARK, J. Joshua: Kievan Rus. *World History Encyclopedia*, 2018. december 3., https://www.worldhistory.org/Kievan_Rus/

hogyan a jelen eseményeiről ne azt mondja az utókor, hogy „a történelmet a győztesek írják”.

6.1. Előzmények

Ha eltekintünk a fent leírt első uralkodó dinasztia származásáról folytatott vitától, azt biztosan ki lehet jelteni, hogy 988-as alapításakor a Kijevi Nagyfejedelemség, a Kijevi Rusz a mai Ukrajnát, Fehéroroszországot, és Oroszország nyugati részét foglalta magában. A XI. században a mongolok elfoglalták egy jelentős részét, és ezt követően a Moszkvai Nagyfejedelemség vette át a központi irányítást a fejedelemségek között. A XVIII. századra kiépült – moszkvai központtal - az Orosz Birodalom, ami a korábban leigázott fejedelemségeit fokozatosan „visszacsatolta”. 1783-ban az Orosz Birodalom elfoglalta a Krími Kánságot, felszámolta az ott lévő tatár államot, és egészen a Szovjetunió megalakulásáig orosz terület lett. 1954-ben az Ukrajn tagköztársasághoz csatolták, és 2014-ig oda is tartozott, mígnem Oroszország annektálta a félszigetet.

2014 februárjában orosz katonai egységek kerültek bevetésre a Krím-félsziget fővárosában, Szimferopolban. A katonák - orosz párti fegyveresek támogatásával – elfoglaltak több stratégiai objektumot, állami épületet és három repülőteret. A hivatalos orosz indokolás szerint, Oroszországnak joga van beavatkozni a szomszédos, szuverén államokban, ha az ott élő orosz lakosság biztonságának az érdeke ezt kívánja²⁹.

2014. március 6-án, legitimitással nem rendelkező krími hatóságok kérelmezték Oroszországtól az Oroszországi

²⁹ Az Európai Parlament 2014. március 13-i állásfoglalása az Ukrajna elleni orosz invázióról (2014/2627(RSP))

Föderációhoz való csatlakozást, és március 16-ára népszavazást írtak ki. Három hónap alatt a donecki és luhanszki területeket ellenőrzésük alá vonták szeparatista csapatok, és így a két szakadár állam és a félsziget között kiépülhetett a közvetlen kapcsolat. A változó erőfölénnyel járó harcok aztán a frontvonal megmerevedéséhez vezettek, és szeptemberben a felek Minszkben megkötötték az első tűzszünetet³⁰. Mivel ezután még folytatódtak a harcok, szükségessé vált egy újabb tűzszüneti megállapodás, amelyet 2015. február 5-én írtak alá³¹. Innentől kezdve a nemzetközi közösség befagyott konfliktusként kezelte a krími annexiót³², bár a harcok időről időre fellángoltak a felek között.

2015-től kezdődően Oroszország információs hadviseléssel, gazdasági és politikai nyomásgyakorlással több ízben is befolyásolni próbálta az ukrajnai belső eseményeket. Petro Porosenko, akkori ukrán elnök, több ízben is úgy nyilatkozott, hogy Oroszország Ukrajna elleni háborúra készül³³.

2017. december 21-én Donald Trump, az USA akkor regnáló elnöke jóváhagyta, hogy Ukrajnába szállítsanak az USA-ból Barrett M107A1 típusú mesterlövészpuskákat, löszert, valamint FGM-148 Javelin típusú irányított páncéltörőrakéta-rendszert³⁴. Marija Zaharova, Oroszország

³⁰ PADÁNYI – TOMOLYA: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan 2. rész, *Hadtudomány*, 2017/3.-4., 30. o.

³¹ *Minszk II. Egyezmény*

³² TÁLAS Péter: Három évvel az ukrajnai hatalomátvétel után. *Nemzet és biztonság*, 2017/1., 64. o.

³³ TÁLAS: im. 64. o.

³⁴ LUHN, Alec: *Donald Trump approves deal for US to sell sniper rifles to Ukraine, angering Russia*. Telegraph, 2018. március 3., <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/12/21/donald-trump-approves-deal-us-sell-sniper-rifles-ukraine-angering/>

akkori külügyi szóvivője nyilatkozatában rögtön elítélte a megállapodást, és azzal vádolta az USA-t, hogy meggondolatlan katonai lépéseket sugalmazhat Ukrajnának³⁵. Az orosz külügyminiszter, Grigorij Karaszin azonban nem volt ennyire visszafogott. Ő kijelentette, hogy az amerikaiak beavatkoznak Ukrajna belső konfliktusába³⁶. Konkrét válaszlépésekről ugyan nem beszéltek az orosz vezetők, szóvivők, azonban több nyilatkozatban is egyértelművé tették, hogy Oroszország elleni provokációnak tartják a fegyverszállítást.

Az USA fegyverszállítása megosztotta a katonai és politikai szakértőket. Katonai szempontból nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a fegyverkezésnek, hiszen az ukrán haderő bevallottan nem volt alkalmas arra, hogy felborítsa a status quo-t a térségben³⁷. Annál nagyobb volt a lépés politikai jelentősége. Az orosz reakciók visszafogottsága ellenére a szakértők hangot adtak abbéli aggodalmuknak, hogy a szállítmányok megindulása lendületet adhat azoknak az országoknak, amelyek még nem juttattak fegyvereket Ukrajnába, vagy ösztönzőleg hathatnak azokra, akik már korábban is szállítottak – úgy, mint Kanada vagy Bulgária.

Putyin 2018. március 1-én, évértékelő beszédében bejelentett több új fegyvert is, amelyeket az amerikai rakétarendszer gyenge pontjainak a kihasználására specializáltak³⁸. Két nappal az amerikai fegyverszállítási megállapodás bejelentését követően a Gazprom nyilvánosságra

³⁵ RÁCZ András: Amerikai fegyverszállítások Ukrajnának: várható katonai és politikai hatások. *Nemzet és Biztonság*, 2018/1. Szám, 69.o.

³⁶ RÁCZ: i.m., 70.o.

³⁷ RÁCZ: i.m. 72.o.

³⁸ MCFARQUHAR – SANGER: Putin's "Invincible missile" is aimed at US vulnerabilities, *The New York Times*, 2018. március 3.

hozta a döntését, miszerint felbontják az Ukrajnával kötött gázszállítási szerződést³⁹.

Hal Brands, a John Hopkins Egyetem történész professzora egy 2022 májusában írt cikkében rámutatott, hogy a rivális ország háborús ellenségének a támogatása a hidegháborús időktől kezdve megszokott stratégia az USA és Oroszország esetében⁴⁰. A koreai és a vietnámi háborúban a Szovjetunió pénzzel és fegyverrel támogatta az USA ellenfeleit, míg a tálibok harcát részben az USA finanszírozta a szovjetek ellen. Ez a támogatás természetesen nemcsak a háború idejére szólt, hanem az azt megelőző, feszültséggel terhelt időszakokra is. A 2014 és 2022 közötti időszakban Oroszország finansziális, fegyveres és hírszerzési támogatást nyújtott a Doneck és Luhanszk területén harcoló szakadároknak⁴¹, 2021 augusztusa óta az USA által küldött fegyverszállítmány hivatalosan segítségnyújtásként érkezik az országba⁴².

6.2. Amit biztosan tud a világ...

2022. február 24-én Oroszország katonai csapatai előzetes figyelmeztetés nélkül megtámadták Ukrajnát. Az első napokban az orosz csapatok katonai célpontokat támadtak,

³⁹ N/A, Deutsche Welle: *Russia's Gazprom to Terminate Gas Contract With Ukraine*, 2018. március 03., <https://www.dw.com/en/russias-gazprom-to-terminate-gas-contracts-with-ukraine/a-42814931>

⁴⁰ BRANDS, Hal: *Russia is right: The U.S. is waging a proxy war in Ukraine*, Bloomberg, 2022. május 10., *Russia-Ukraine War: Putin's Right That U.S. Is Waging a Proxy War* - Bloomberg

⁴¹ MÉSZÁROS Tamás: *Tényleg Amerika harcol Oroszországgal Ukrajnában?*, g7.hu, 2022. október 30., [Tényleg Amerika harcol Oroszországgal Ukrajnában? | G7 - Gazdasági sztorik érthetően](#)

⁴² N/A növekedés.hu: *Újabb hatalmas fegyverszállítmányt küld Ukrajnába az USA*, 2022. december 10., [Újabb hatalmas fegyverszállítmányt küld Ukrajnába az USA \(novekedes.hu\)](#)

majd a széleskörű médiafigyelemnek köszönhetően elérték a világot a hírek, miszerint az orosz katonai erők polgári személyek és intézmények ellen is válogatás nélkül hajtanak végre támadásokat.

2022. április 3-án az ukrán hadsereg egy hónap után visszaszerezte a fennhatóságot Bucsa városa felett. Ekkor fedezték fel a polgári lakosok holttesteit, akik közül számtalan hátrakötött kézzel hevert az utcán – újabb bizonyítékot szolgáltatva az orosz hadsereg és megbízottjaik által elkövetett kivégzésekről. Azóta több, korábban megszállt városban – pl.: Ivankiv, Irpiny, stb. - is felfedeztek tömegsírokat.

Az ukrán főügyész a háború első hónapjaiban több ezer vizsgálatot indított, és mindeddig több, mint száz gyanúsítottat sikerült azonosítania háborús bűncselekmények miatt.

A háború kezdete óta körülbelül 6 millió ukrán hagyta el az országot, és a Human Rights Watch jelentése szerint legalább 7,7 millió ukrán vált belső menekültté. Az ukrán parlament ember jogi biztosa jelentése rámutat arra is, hogy 400 000-re tehető azon lakosok száma, akiket Ukrajnából erőszakkal deportáltak.

Szintén a Human Rights Watch⁴³ beszámolója alapján tudható, hogy az orosz csapatok légicsapásokat mértek több kórházra, lakóépületekre, valamint felgyújtották azokat a falvakat, farmokat és mezőgazdasági területeket, ahonnan tovább indultak.

Fotókkal és videófelvételekkel alátámasztott beszámolók állnak rendelkezésre a túlélőktől arról, hogy a katonák szexuális erőszakot alkalmaznak a kínzás egyik formájaként vallomások kikényszerítésére, és az ellenállás megtörésére.

⁴³ Reports about Russia-Ukraine War, <https://www.hrw.org/tag/russia-ukraine-war?promo=tag>

Az újságok, híroldalak hatásvadász cikkei, valamint a jelenleg is zajló kiber hadviselés megnehezíti az információk kiszűrését, de a civil szervezetek, a Vöröskereszt, a nemzetközi emberi jogi szervezetek együttműködése nagyban segíti a hatóságok munkáját.

Az ukrán bíróságok eddig már számos orosz katonát ítélték el háborús bűncselekmények elkövetése miatt, de az ICC és az ENSZ vizsgálóbizottságának a munkája még folyamatban van.

7. Az ICC és az ENSZ BT eddigi tevékenysége

Az ICC önálló jogi személyiséggel rendelkező nemzetközi szervezet, de a legszorosabb kapcsolata a BT-vel van. Mindkét szervezet törekszik a hatékony együttműködésre és tiszteletben tartja a másik fél alapokmányát⁴⁴, azonban fontos kiemelni, hogy bár mindkettőnek a béke megteremtése és fenntartása a célja, bizonyos esetekben ellentét feszülhet közöttük. Az ICC egy igazságszolgáltatási funkciót betöltő szervezet, aminek a tagjai függetlenek. Az ENSZ BT egy politikai testület, amely más megközelítésből és más szempontok alapján kezd bele a munkába. A béke megteremtéséhez vezető rögzös úton az ENSZ BT-nek meg van a lehetősége arra, hogy akadályozza az ICC eljárását. Az ENSZ BT 12 hónapra felfüggesztheti a Bíróság eljárását egy adott ügyben. A határozatot akár többször meg is hosszabbíthatja⁴⁵, ha úgy látja jónak, hogy az ICC eljárása gátja a politikai kiegyezésnek, és a békekötéshez az amnesztián

⁴⁴ VARGA Miklós: A Nemzetközi Büntetőbíróság és az ENSZ Biztonsági Tanácsának kapcsolata. *Nemzet és Biztonság*, 2009/11., 34. o.

⁴⁵ VARGA Miklós: im. 36. o.

keresztül vezet az út ⁴⁶. Ám a jelenlegi helyzetben meglehetősen árnyalja a képet az, hogy Oroszország a BT tagja, így az érdemi fellépést megvétózhatja.

7.1. ENSZ BT

A fentiek miatt az ENSZ BT eddigi tevékenysége érthető okokból kimerült abban, hogy elítélte az Oroszországi Föderáció támadását Ukrajna ellen. Mindazonáltal az ENSZ Ember Jogi Tanácsa 2022. március 4-én megszavazta egy nemzetközi vizsgálóbizottság létrehozását, amelynek az a rendeltetése, hogy Ukrajna orosz megszállásával összefüggésben az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog megsértését vizsgálja.

A nyomozás megindult, és 2022. július 25-én a következő frissítést tette közzé az EJT:

- 5237 civil vesztette életét a támadások során
- 7035 civil sérült meg.

A vizsgálóbizottság elnöke, Erik Mose 2022. szeptemberében a következőt nyilatkozta : "az általunk összegyűjtött bizonyítékok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy Ukrajnában háborús bűnöket követtek el... Megdöbbentő volt számunkra a kivégzések nagy száma azokon a területeken, amelyeket felkerestünk. A bizottság jelenleg 16 városban és településen vizsgálja az ilyen haláleseteket. Hiteles állításokat kaptunk még számos kivégzésről, amelyeket tovább

⁴⁶ Varga ennek kapcsán megemlíti Jack Snyder és Leslie Vinjamuri *Midwife for peace* című cikkét, amelyben leírják, hogy 1989 óta amnesztiával zárult a háborúk kétharmada, Macedóniát és Dél-Afrikát említve példaként (Varga: im. 35. o.). Mindazonáltal Sierra Leonében az amnesztia kihirdetését követően új polgárháború tört ki, amikor az állampolgárok számára nyilvánvalóvá vált, hogy nem kerül sor a bűnösök felelősségre vonására. – a szerz.

dokumentálunk." A Kreml szóvivője, Dmitrij Peszkov visszautasította a feltételezést, hogy orosz katonák követtek el háborús bűncselekményeket, és állítja, hogy bizonyítékokkal is alá tudják támasztani az állításukat.

A vizsgálóbizottság október 18-án tette közzé az első jelentését, amelyben megállapítja, hogy a feltárt bűncselekmények túlnyomó részéért az orosz hadsereg a felelős, és két esetben az ukrán hadsereg felelőssége került megállapításra. Az elkövetett bűncselekmények között van a kínzás, kivégzés, deportálás, tiltott lőszer használata és nemi erőszak. A jelentés továbbá kifejti, hogy a fegyveres támadások civil célpontokra irányultak (pl.: iskola, kórház, stb.), illetve a civil lakosságot olyan módon veszélyeztették, hogy a katonai főhadiszállásokat polgári létesítményekbe költöztette.

7.2. ICC

2022. február 28-án a Főügyész jelezte⁴⁷, hogy előzetes vizsgálatot fog kezdeményezni az ukrainai események miatt. Március 2-án az ICC meg is indította az eljárást, mert "nagyon határozottan látja, hogy valóban elkövettek büntetőjogi felelősség alá eső cselekményeket"⁴⁸. A Főügyész Hivatala elindított egy portált, ami a bizonyítékok és a tanúvallomások beszerzését hivatott megkönnyíteni. Bárki, akinek érdemi információja vagy bizonyítéka van az Ukrajnában törtétekkel kapcsolatban, ezen a platformon bejelentést tehet⁴⁹.

⁴⁷ Ukraine | International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

⁴⁸ A hágai bíróság ügyésze szerint már elkövettek háborús bűnöket, Jogászvilág, 2022. április 13.

<https://jogaszvilag.hu/napi/a-hagai-birosag-ugyesze-szerint-is-elkovettek-mar-haborus-bunoket/>

⁴⁹ [Ukraine | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/ukraine), <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

2022 áprilisában az ICC Főügyésze a lengyel igazságügyi miniszter, Zbigniew Ziobro társaságában látogatást tett a lengyel-ukrán határon, Medyka térségében létesített befogadóközpontban. Az ott tartózkodást követő sajtóértekezleten Karim Khan elmondta, hogy a háború február 24-i kitörése után, 48 órán belül 41 állam fordult az ICC-hez egy nyomozás mielőbbi elindítását kérve⁵⁰. Ziobro rávilágított, hogy a lengyel hatóságok támogatják az ICC nyomozását, és ennek keretein belül már akkor több, mint 300 tanúvallomás gyűlt össze, és számos fénykép- és filmfelvétel állt rendelkezésre. Ez a támogatás nem egy ad hoc vizsgálat eredménye, hanem annak a nyomozócsoportnak a munkája, melynek létrehozását 2022. március 25-én jelentette be közösen Lengyelország, Litvánia és Ukrajna. Az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökség (Eurojust) támogatásával a nyomozócsoport megkezdte a munkát, amelynek már nagyon korán sikerült a fent említett bizonyítékokat beszereznie.

8. Mit hoz a jövő?

A négy genfi egyezménynek, valamint az I. Kiegészítő jegyzőkönyvnek Ukrajna is és Oroszország is részes állama, míg a Statútumnak nem. Mindkét ország aláírta, de nem ratifikálta az alapokmányt, míg később Oroszország visszavonta az aláírását⁵¹. Ukrajna azonban kétszer is elfogadta

⁵⁰ N/A Jogászvilág: *A hágai bíróság ügyésze szerint már elkövettek háborús bűnöket*, 2022. április 13.
<https://jogaszvilag.hu/napi/a-hagai-birosag-ugyesze-szerint-is-elkovettek-mar-haborus-bunokat/>

⁵¹ HILLEBRECHT, Courtney: *An international court is investigating possible war crimes in Ukraine. What does that mean, exactly?* The Washington

az ICC joghatóságát⁵² a területén vélhetően elkövetett, a Statútum hatálya alá tartozó bűntettek tekintetében. Ezek alapján komoly esély van rá, hogy Oroszország az ICC joghatóságának a hiányára hivatkozzon az eljárás alatt. Mivel azonban a genfi egyezményeknek mindkét ország részes fele, ezért a háborús bűncselekmények vonatkozásában fennáll a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége.

Az Európai Parlament plenáris ülésén, 2022 májusában, Brüsszelben elfogadtak egy állásfoglalást⁵³, amelyben megállapításra került, hogy az ICC-nek az agresszió bűntette tekintetében nem áll fenn a joghatósága a Statútum ratifikálásának elmaradása miatt, ezért felhívja a nemzetközi közösséget egy különleges törvényszék létrehozására, amely kivizsgálja az orosz hadsereg és szövetségesei által elkövetett agressziós bűntetteket, majd lefolytatja a büntetőeljárást. Továbbá felhívja a tagállamokat, hogy adjanak meg minden segítséget, mind a Főügyészi Hivatalnak, mind az ENSZ Ember Jogi Tanácsának a hatékony és sikeres eljárás lefolytatásának érdekében. Ehhez az EP is támogatást nyújt,

Post, 2022. március 21.
<https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/21/ukraine-russia-icc-investigation/>

⁵² Először 2014 áprilisában a Krím-félsziget annektálásakor, majd 2015 szeptemberében, hogy a Főügyész a 2014 előtt történetekre is kiterjeszthesse az előzetes vizsgálatot. – a szerz.

⁵³ Az Európai Parlament 2022. május 19-i állásfoglalása az Ukrajnában elkövetett háborús bűncselekmények büntetlensége elleni küzdelemről (2022/2655(RSP)), Brüsszel

hiszen a 2018/1727-as⁵⁴ korábbi rendeletre tekintettel kiadtak egy jogalkotási állásfoglalást⁵⁵.

Karim Kahn a megválasztásakor elismerte az ICC irányában korábban megfogalmazott kritikákat, miszerint túl lassú az ügymenet, és rengeteg pénzt emésztenek fel az elhúzódó eljárások. Felismerte, hogy változtatni kell, és ennek szellemében megígérte, hogy minden lehetséges módon azon lesz, hogy 2030-ig, míg hivatalban van, az eljárások lefolytatása gördülékenyebb, gyorsabb legyen. Megfogalmazta azt az elképzelését is, hogy a nemzetközi együttműködés fejlesztésével, valamint a nemzeti hatóságok bevonásával teszi eredményesebbé a hivatala munkáját⁵⁶.

A Főügyész 2022. július 14-én tartott sajtótájékoztatóján⁵⁷ ismételten hangsúlyozta, hogy a jelenleg is folyó nyomozás minél előbbi eredményes lezárásához elengedhetetlen a nemzeti hatóságok, a nemzetközi és civil

⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1727 rendelete (2018. November 14.) az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust) és a 2002/187/IB tanácsi határozat felváltásáról és hatályon kívül helyezéséről (HL L 295., 2018.11.21., 138. o.)

⁵⁵ Az Európai Parlament 2022. Május 19-i jogalkotási állásfoglalása az (EU) 2018/1727 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a népi társadalom elleni emberiség elleni bűncselekményekkel és a háborús bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyítékok Eurojustnál történő gyűjtése, megőrzése és elemzése tekintetében történő módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról (COM(2022)0187-C9-0155/2022-2022/0130(COD))

⁵⁶ BAILLIE, Lauren: *Will the Ukraine war renew global commitments to the International Criminal Court?*, 2022. április 28.

<https://www.usip.org/publications/2022/04/will-ukraine-war-renew-global-commitments-international-criminal-court>

⁵⁷ <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-upon-conclusion-ukraine-accountability-conference>

szervezetek, valamint az ICC közötti összehangolt munka, a különböző eljárások hatékony koordinációja.

A jelenlegi Főügyész és a nemzetközi közösség együttműködéséből kifolyólag az előzetes vizsgálati szakasz már meg is indult, és a bizonyítékok gyűjtése is sokkal gyorsabb, mint az ICC korábbi eljárásaiban. Az államfői immunitás kérdésköre viszont minden ügy kapcsán felmerül a nemzetközi büntetőjogban, mint a háborús bűnösök felelősségre vonásának sarkalatos pontja. A ruandai és a jugoszláv ad hoc törvényszékek alapokmányukban rögzítették az államfők esetében a hivatalos rang irrelevanciáját⁵⁸, így lehetett felelősségre vonni Jean Kambandát és Slobodan Milosevicet. A Statútum hatályba lépéséig nem volt olyan nemzetközi egyezmény, amely szabályozná ezt a kérdést. A 27. cikk kimondja, hogy: „a hivatalos minőség figyelmen kívül hagyására alapozott büntetőeljárás indítható a hivatali idejét töltő személlyel szemben is.”⁵⁹ Az állam közreműködésére is szükség van ilyen esetben, de mi történik akkor, ha az állam nem részes fele a Statútumnak? Vajon akkor hajlandó együttműködni és kiadni az államfőt? Dárfúr esetében a z ICC megállapította, hogy a szudáni elnök Omar Hassan Ahmad al-Bashir felelősségre vonható akkor is, ha nem egy részes állam államfője⁶⁰. Az indokolást a Statútum Preambulumára és a 27. cikkre alapozta, és kiadta az elfogatóparancsot az államfő ellen. Évekig tartó bujkálást követően sikerült csak 2019-ben az ICC elé állítani Al-Bashirt.

⁵⁸ PAPP Nikolett: Az államfők nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonásának mai keretei., *Debreceni Jogi Műhely*, 2016. 3-4. szám, 5. o.

⁵⁹ *Római Statútum* 27. cikk

⁶⁰ Decision on the Prosecution’s Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 2009. március 4., 42.-43. o.

Az államfők, vezetők éveken át történő rejtőzködése készletre megállásra sok esetben az ICC eljárását. Ha Oroszországban a jelenlegi berendezkedés megmarad, akkor szinte biztosra vehető, hogy az állam nem fog együttműködni az ICC-vel, és nem adja ki Putyint. Ha azonban változik a hatalom összetétele, és a Kreml-be egy más vezetés kerül, akkor sokkal inkább elképzelhető az, hogy a letartóztatás megtörténik.

MŰHELY

Balogh András József

Magyar-olasz nézetkülönbség a kegyeleti együttműködésben, avagy a Monte Grappa hadisírajairól hiányzik a magyar nemzeti lobogó

Szokták mondani, hogy a hadisírok a béke igazi nagykövetei.

Immáron 104 éve, hogy befejeződött az I. világháború, és 4 éve, hogy annak centenáriumi megemlékező időszaka lezárult. Számos megemlékezés, hadisír és emlékmű felújításának lehetünk tanúi. A magyar kormány 2016-ban határozta el, hogy támogatja a magyarországi települések hadisírok felújítását. A vonatkozó Korm. határozat¹ előterjesztésének részletes indoklásába annak írásakor beleírtam, hogy „A bármilyen nemzetiségű hősi halottak iránti tiszteletből fakadó erkölcsi okokból (...) adódóan ezek teljes körű rendbetétele indokolt, tekintet nélkül az egységes temetési helyszínen nyugvók származási országára, nemzetiségére”. Magyarország tehát maximálisan eleget tett mind a jó erkölcsből, mind a nemzetközi jogból fakadó kötelezettségének. Elvárhatjuk ennek megfelelően, hogy külföldön nyugvó magyar katonáink hadisírajait azonos gondossággal ápolják.

Olaszországban a Monte Grappán található I. világháborús emlékműnél minden ott járt magyar embernek feltűnhet(ett), hogy a K.u.K. hadisíroknál kizárólag Ausztria

¹ A Magyarországon fellelhető I. világháborús hadisírok rendbehozatalához szükséges költségvetési eszközök biztosításáról szóló 1551/2016. (X. 13.) Korm. határozat.

zászlója van kitéve. A Magyar Honvédség képviselője² már 2016. évben kezdeményezte is a magyar nemzeti lobogó kihelyezését, melyet az olasz fél elutasított azzal, hogy ez esetben minden monarchiabeli utódállam, nevesül Szlovákia, Szlovénia, Horvátország, Csehország de akár még Szerbia és Románia nemzeti színeit is ki kellene helyezni.

Meglátásom szerint Magyarország kérésének nem csak jogalapja volt meg, hanem egyenesen az olasz fél általi, magyar zászló kihelyezési kötelezettsége is kimutatható. Összefoglalva: az olasz hadisírgondozók mulasztásos jogsértésben voltak. Ezért örvendetes, hogy 2022. tavaszára végül számos egyeztetés, közöttük az alább bemutatott érvelés gyümölcsként végre elkészült a magyar zászlóoszlop is, melynek ünnepélyes, hivatalos felavatását részben az év eleji COVID-járvány, majd 2022-ben a túl lassan olvadó hó, végül a magyar kormány választásokat követő újjáalakulása³ halasztatott el.

Az olasz fél érvelése magyar szemszögből természetesen nem volt elfogadható, melyet már 2017-ben jogtörténeti (1) és nemzetközi jogi (2) érvekkel támasztotta alá, melyeket az olasz fél is megkapott.

1. Jogtörténet

Magyarországról, mint önálló szuverén államról Kr.u. 1000-tól beszélhetünk. 1526-ban I. Ferdinánd megválasztásával Magyarország hivatalosan perszonáluniós kapcsolatba került a Habsburg Birodalommal. Bár Magyarország jelentős

² 2016-ban dr. Orosz Zoltán altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese.

³ Az olasz fél részéről egyik opcionálisan javasolt időpont pont 2022. május vége volt.

területeket vesztett a mohácsi vereség utáni évtizedekben, de ezeket sikerült a pozsareváci békével visszaszerezni⁴. A magyar (történeti) alkotmányt két alkalommal próbálták meg a Habsburgok hatályon kívül helyezni és Magyarország szuverenitását megszüntetni. Először II. József 1780 és 1790 között, a második alkalommal Ferenc József 1849 és 1867 között. Mindkét eset után a magyar alkotmányt és szuverenitást visszaállították⁵.

1867-ben a Habsburg-házzal való kiegyezését követően az Osztrák-Magyar Monarchia mint két szuverén állam dualista konstrukciójának egyik tagjaként ismételten önálló államisággal rendelkezett.

Az 1867. évi I. törvénycikk⁶ a Habsburg uralkodót, mint Magyarország királyát iktatta be, tehát a szuverén 1867-től már nem Ausztria és az örökös tartományok császára.

Az 1867. évi VIII. törvénycikk a függetlenedő Magyarország áprilisi törvényére, „*a független magyar felelős ministerium alakításáról*” szóló 1848. évi III. törvénycikkre hivatkozik vissza (módosítva azt), ezzel fogadva el az önálló magyar közigazgatást és belpolitikát is.

Az 1867. évi XII. törvénycikk⁷ szabályozza a két – immár önálló – állam egymáshoz való viszonyát. E törvény értelmében Magyarország 1867-től ismét önálló állam (pl. saját

⁴ Még akkor is, ha kétségtelen, hogy a Bánátot és a katonai határőrvidéket egyébként alkotmányellenes módon egy ideig közvetlenül Bécsből irányították.

⁵ Lásd: 1790. évi X. és XII. illetve 1867. évi XII. tc.-ek.

⁶ Főlséges I. Ferencz József úr Magyarország és Társországai királyává avattatik és koronáztatik.

⁷ „A magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról”.

zászlóval), ám az uralkodó közös: a Habsburg uralkodó Ausztria császára és egyben a Magyar Királyság királya. Ékes példa erre e törvény 7. §-a, mely szerint „(...) közös ugyan az uralkodó, a mennyiben Magyarország koronája is ugyanazon fejedelmet illeti, a ki a többi országokban is uralkodik; de még ez nem teszi szükségessé, hogy a fejedelem udvartartásának költségei közösen állapitassanak meg.” E törvény 8-15. § -ai meghatározza, hogy a két önálló állam az uralkodó személyén túl összeköti a külügyét és hadügyét (illetve a kizárólag ezekre vonatkozó költségekre vonatkozó pénzügyét, „De a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését s az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás föltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, ugyszintén a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedéseket, az eddigi törvények alapján, mind a törvényhozás, mind a kormányzati körében, az ország magának tartja fen⁸”).

Az állam önállóságának további bizonyítéka a 17. §, mely szerint „Magyarország minden egyéb államköltségét, a magyar felelős ministerium előterjesztésére, az országgyűlés alkotmányos uton fogja elhatározni; azokat, mint általában minden adót, a magyar ministerium, minden idegen befolyás teljes kizárásával, saját felelőssége alatt veti ki, szedi be és kezeli.”

A véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk⁹ hozza létre a K.u.K mellett az önálló Honvédséget¹⁰. A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk 1. §-a szerint honvédség a fegyveres erőnek kiegészítő része.

8 1867. évi XII. tc. 12. §.

9 2. §-a „a fegyveres erő alkatrészei”-ről.

¹⁰ „A fegyveres erőt képezik: a hadsereg, hadi tengerészet, honvédség és népfelkelés”.

Nem hadijogi vonatkozású, hanem közjog-történeti további írvem szerint a magyar államiság önállóságának ugyancsak bizonyítéka „a magyar büntetőtvénycikk a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk” (az ún. „Csemegi Kódex”), mely Magyarország, mint *önálló független állam* büntető-hatalmának bizonyítéka. A bűncselekménnyé nyilvánítás lehetősége ugyanis mindig a szabályalkotó kezében van¹¹, mely eleve szuverenitást feltételez. Azaz a szuverenitás egyik alapkérdése a büntetőhatalom megléte¹².

Jellinek által még a XIX században meghatározott, így az I. világháború idején is ismert háromkomponensű államfogalom egyik eleme – a terület és lakosság mellett – az önálló kormányzat¹³. Azaz a döntő az, hogy a kormányzati hatalomgyakorlás önálló és tényleges legyen. Tény, hogy a korabeli nemzetközi közösség az Osztrák-Magyar Monarchiát tekintette nemzetközi jogalanyak¹⁴, de ez csak a közös külpolitikából eredt. Magyarország ennek ellenére Ausztriától különálló királyság volt, amit remekül szemléltet pl. egy nemzetközi választott bírósági eljárás is Magyarország és az akkori Ausztria (ma Lengyelország) határainak pontosításáról egy tátrai tengerszem ürügyén. Mondhatjuk, hogy ha az Osztrák-

¹¹ vö.: Mezey Barna (szerk.): Magyar Jогtörténet 218. oldal, Osiris, 1996.

¹² Ide nem illő érdekesség, hogy egyes teóriák szerint éppen azért nem létezik maga a „nemzetközi közjog”, mert – jogi és nem erőpolitikai értelemben – nem léteik a nemzetközi viszonylatban felső kikényszerítő hatalom.

¹³ Kovács Péter: Nemzetközi közjog, Osiris, 2006; 165. oldal

¹⁴ uo., 168. oldal

Magyar Monarchia okán Magyarországot Olaszország nem ismeri el 1914-1918 között, úgy Ausztriát sem ismerhetné el...

1867-től az 1848-as ún. áprilisi törvények – némi pontosítással – ismét hatályba léptek. Ennek megfelelően a „nemzeti színről és ország czimeréről szóló 1848. évi XXI. törvénycikk” is, mely szerint „*a nemzeti szín, és ország czimere ősi jogaiba visszaállítatik*” és „*ennélfogva a háromszínű rózsá polgári jelképen újra felvételvé, (...)*” Ezen rendelkezés ugyancsak alátámasztja, hogy 1914-ben nem a magyar „nemzet”, hanem a magyar „állam” vett részt az első világháborúban.

Magyarország az 1914-1918 között zajlott I. világháborúban önálló államként vett részt. Magyarország önálló kormánnyal, minisztériumokkal és önálló parlamenttel (országgyűléssel) valamint saját nemzeti lobogóval rendelkezett. Az Osztrák-Magyar Monarchia magyar elnevezése helytálló, hiszen egy dualista államalakulatról beszélünk. Az olasz „birodalomra” utaló elnevezés önmagában félreértésre adhat okot (*Impero austro-ungarico*), hiszen ezen államalakulat egyik fele volt császárság, másik önálló állam meg a Magyar Királyság (mi sem szemlélteti jobban mindezt, mint pont a közös haderő elnevezése: a K.u.K., azaz a „*kaiserlich und königlich*” jelző).

2. Nemzetközi jog

A nemzetközi jog jelen esetben az ún. magyar-olasz hadisírgondozó megállapodásban, az. I. és III. Genfi Egyezményekben és az ún. trianoni békeszerződésben ölt testet.

Az magyar-olasz kormányközi, hadisírokról szóló bilaterális megállapodás¹⁵ Preambuluma kellő támpontot ad, egyben már önmagában is cáfolja a magyar zászló kihelyezésének negligálására vonatkozó olasz álláspontot. A Preambulum szerint ugyanis a Szerződő Felek *„attól az elvtől vezérelve, hogy a katonáknak (...) akik az I. és II. világháborúban, (...) életüket vesztették, joguk van méltó sírhelyre, amelynek kialakítását és gondozását megfelelő módon kell biztosítani (...)”*. Amennyiben a magyar és olasz kormányok, mint szerződő felek jelen írás bevezetőjében ismertetett olasz álláspontot képviselték volna, úgy nem lett volna szükséges az I. világháborúra vonatkozó kitétel.

Az ún. Genfi Egyezmények a következőket határozzák meg:

a) A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (I. Genfi Egyezmény) 17. Cikke értelmében az összeütköző Felek ügyelnek arra, hogy a halottakat tisztességesen temessék el; hacsak lehetséges, annak a vallásnak szertartása szerint, amelyhez tartoztak; hogy sírjaik tiszteletben tartassanak; hacsak lehetséges az elhunytak nemzetisége szerint csoportosíttassanak; megfelelően karban tartassanak és úgy legyenek megjelölve, hogy azokat mindenkor meg lehessen találni.

b) A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (III. Genfi Egyezmény) 120. Cikke közel azonos előírást tartalmaz.

¹⁵ A Magyar Köztársaság Kormánya és az Olasz Köztársaság Kormánya között a világháborúkban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, Rómában, 2003. szeptember 9-én aláírt Megállapodás, melyet az annak kihirdetéséről szóló kihirdetéséről szóló 77/2004. (IV. 16.) Korm. rendelet hirdetett ki.

c) Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (1977. június 8.) 34. Cikk 1. pontja szerint az ellenségeskedések miatt fogságba került és ezalatt elhalálozott személyek, továbbá az olyan személyek maradványait, akik nem az elhalálozás helye szerinti ország állampolgárai, tiszteletben kell tartani (...), karbantartani és megjelölni.

A Párizs környéki békeszerződések:

A Monte Grappán elhelyezett (kizárólag osztrák) zászló kapcsán az olasz fél egyik érve az I. világháborút lezáró olasz-osztrák ún. saint-germaini békeszerződés. Az olasz álláspont szerint ugyanis teljesítik a nemzetközi kötelezettségüket, melyet az Osztrák-Magyar Monarchia jogutódjával, Ausztriával szemben vállaltak. A saint-germaini békeszerződés az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések rendszerének részeként létrejött békeszerződés, melyet egyfelől Ausztria (mint az Osztrák–Magyar Monarchia egyik, de nem kizárólagos!) utódállama, másfelől a háborúban győztes antant államai (Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) írtak alá a franciaországi Saint-Germain-en-Laye-ben, 1919. szeptember 10-én.

A saint-germaini békeszerződésre való olasz fél általi hivatkozás Magyarország esetében inadekvát. Esetünkben az olasz-magyar viszonyt is rendező multilaterális szerződésként nem ez utóbbit, hanem a trianoni szerződést, annak 155. cikkét kell figyelembe venni.

Megjegyzendő, hogy a trianoni szerződés Preambuluma szerint „a volt Osztrák-Magyar Monarchia ma már nem áll fenn és helyébe Magyarországon magyar nemzeti Kormány lépett”. Ezen kitétel eleve egy jogutódlás elismerést vélelmez.

A trianoni békeszerződés, mely egy háborút lezáró klasszikus nemzetközi jogi szerződés, 1921-ben lett törvénnyel kihirdetve¹⁶. E multilaterális szerződés alanyaiból egyik Magyarország, másik Olaszország. A szerződés VI. Rész, II. Cím (Sírhelyek) 155-156. pontjai a következőket rögzítik:

„155. Cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok és a Magyar Kormány gondoskodnak arról, hogy a területeiken eltemetett katonák és tengerészek sírhelyei tiszteletben és jókarban tartassanak.(...)

156. Cikk. A különböző hadviselt Államok fogságban elhunyt hadifoglyainak, polgári internáltjainak és egyéb állampolgárainak sírhelyei a jelen Szerződés 155. Cikkének rendelkezései értelmében megfelelően jókarban tartandók. (...)”

Alapvető érvelési zavar, hogy az olasz fél nem helytálló (magyar helyett osztrák) békeszerződésre hivatkozik. Mind a Genfi Egyezmények elvei, mind a Magyarország szempontjából releváns trianoni békeszerződés is a magyar kérés jogalapját támasztják alá. A 2004. évi magyar-olasz hadisírgondozó egyezmény mindezek túl kifejezetten utal az I. világháborúra, mint szerződés tárgyára.

¹⁶ az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről szóló 1921. évi XXXIII. törvény cikk

3. Összegzés

Bár a Magyar Királyság 1918-ban egy magyar többségű, de kétség kívül soknemzetiségű állam volt, az állam maga saját címerrel, zászlóval, parlamenttel és közigazgatással rendelkező egységes, önálló entitás volt. Megjegyzendő, hogy Ausztria is erős arányú nemzeti (cseh, szlovén, lengyel) kisebbségekkel rendelkezett, mégis egy államnak tekintjük. Az Osztrák-Magyar Monarchia nem egy Habsburg császár alatti „nemzetiségek hazája”, hanem két jogi és történelmi értelemben vett, közjogilag körülhatárolt államalakulat: az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság *egyfajta* – ha nem is klasszikus – perszónaluniója volt.

Magyarország és az Olasz Köztársaság közös hadisírgondozó tevékenységét több nemzetközi szerződés is garantálja, melyekben mindkét félnek nemcsak joga, hanem kötelezettsége is van.

Magyarország, mint állam, 1914-ben már hosszú évtizedek óta a piros-fehér-zöld trikolorát használta, így a nemzetközi megállapodások tekintetében hősi sírjaink felett – a Monarchia egyik, trianoni szerződésben is elismert jogutódjaként – jogosan tartott igényt a magyar zászló megjelenítésére. Ezen igény jogi értelemben nem vethetné fel a Monarchia összes volt nemzeti kisebbségének igényét saját lobogó kihelyezésére.

Mindezek alapján határozottan állítható, hogy az olasz fél – a Monte Grappa I. világháborús hadisírgyjainál a magyar zászló ki nem tételére vonatkozó – érvelése minden jogi alapot nélkülözött, s Magyarország nemzeti lobogójának helye van a Monte Grappa emlékhelyén.

Fontos, hogy magyar hősi halottakat végső nyugalomukban ne fOSSzanak meg saját nemzetüktől, hivatalos

állami lobogójuktól, mely alatt estek el. Örömteli tehát, hogy több évnyi egyeztetés után végre elkészült a magyar zászló oszlopa is, mely az olasz fél bölcsességének és a magyar álláspont elismerésének a jele.

Gondolatsoromat azzal kezdtem, hogy a hadisírok a béke igazi nagykövetei. Fontos, hogy a lelki megbékélésben, a végső nyugalom biztosításában azok is maradjanak.

Szerzőink

Dr. Balogh András József ezredes, a Honvéd Vezérkar jogi főnöke, az MKJHT elnökségi tagja

Dr. Görbe Boldizsár önk. tart. főhadnagy, MH Szentendrei Helyőrségtámogató Parancsnokság, az MKJHT tagja

Dr. Kis Kelemen Bence egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, az MKJHT tagja

Dr. Tárkány Edina a Magyar Kriminológiai Társaság tagja, Veszprém Vármegyei Kormányhivatal (Földhivatali Főosztály)

Dr. Schubert Bálint ügyészégi fogalmazó Szekszárdi Járási Ügyészség

Kiss Mátyás egyetemi hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, az MKJHT tagja

Szerzői útmutató

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle magyar nyelven beküldött, az e folyóiratot kiadó Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság által művelt tudományos vagy szakmai területhez kapcsolódó – az alábbi formai követelményekhez illeszkedő – kéziratokat (tanulmányokat, recenziókat) fogad be.

Általános feltételek

A kéziratok terjedelme tudományos közlemény esetében legalább 20.000 karakter (fél ív) lehet, és nem haladhatja meg a 80.000 karaktert (2 ív). Könyvismertetés vagy tudományos értékű hozzászólás nem haladhatja meg a 20.000 karaktert.

A kézirat megküldésekor a szerző kilétét úgy kell feltüntetni, ahogyan azt a szerző a folyóiratban megjelentetni szeretné.

A fő szöveget, a címet, a fejezetcímek és az alcímek times new roman betűtípussal és 12-es betűmérettel kérjük formázni. A fő szöveg esetében kérjük a szimpla sorközt és a sorkizárt beállítást alkalmazni. A címet, a fejezetcímet, alfejezet címet követően kérjük kizárólag egy sorköz (enter leütése) szerepeljen. Kerülni kell a behúzásokat, tabulátorokat, térközöket és egyéb formázásokat.

Kiemelések a szövegben és lábjegyzetben kizárólag dőlt betűvel lehetségeseket, kérjük kerülni a ritkítás, az aláhúzás, a vastag betű stb. használatát.

A táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, a forrást hivatkozva, képaláírással ellátva kell feltüntetni. Táblázatok esetében kérjük, hogy a maximális méret egy B5-ös oldalt ne haladja meg.

A szöveg tagolása decimális számozással jelölt fejezetcímekkel (például 1.), illetve alcímekkel lehetséges (például: 1. 1.1.). Kérjük az automatikus számozás mellőzését. Maximális háromszintű tagolást (például: 3.4.1.) kérünk alkalmazni.

Felsorolások esetében elsődlegesen decimális jelölést alkalmazunk, ahol kérjük szintén a maximális három szint betartását.

Hivatkozások

A hivatkozásokat lábjegyzetben kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetében pontosvevő használatával. A lábjegyzetbe a fő szövegben idézett vagy ott felhasznált forrásokat kell hivatkozni. Kérjük kerülni a végjegyzetet vagy a szövegben történő hivatkozást. A lábjegyzetben egy műre történő első hivatkozás esetében az összes bibliográfiai adatot fel kell tüntetni. A későbbi hivatkozások esetén elég az i. m. használata (pl. MEZEY: i. m. 23. o.). Ha ugyanazon szerzőtől több művet is idézünk akkor az i. m. után zárójelben tüntessük fel a művek kiadási évét (pl. MEZEY: i. m. (2003) 23. o.). Ugyanazon szerzőtől, azonos évben megjelent műveinek ismételt idézése esetén abc jelölést kérjük alkalmazni a hivatkozás sorrendjében (pl. Mezey: i. m. (2003a) 23. o.). Lábjegyzet esetében fontos hangsúlyozni, hogy az minden esetben mondatnak minősül, így mindig nagybetűvel kezdődik és ponttal zárul. Sem a szövegben sem, a lábjegyzetben nem kell feltüntetni az idézett mű szerzőjének titulását (vagyis a dr. rövidítést sem).

Hivatkozások módszerei

a) könyvek

FERDINANDY (KISKAPITÁLIS) Gejza: *A magyar alkotmány történelmi fejlődése*, Budapest, Franklin-Társulat magyar irod. intézet és nyomda, 1906. 45. o.

b) gyűjteményes művek

Hans KELSEN: *Ki legyen az alkotmány öre?*, In: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2003. 289-332. o.

c) folyóiratcikkek

PATYI András: Hatáskör és eljárás a magyar közigazgatási bíráskodás történeti modelljében, *Magyar Közigazgatás*, 2001/11. 655–667. o.

d) elektronikus források

PAÁL VINCE (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848-1989* (<http://mtmi.hu/>).

e) jogszabályok

A független magyar felelős ministerium alakításáról szóló 1848. évi III. törvénycikk.

f) országgyűlési napló és irományok

Pulszky Ágost a közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslatot megvitató bizottság képviselőházi előadója ismertette a bizottság álláspontját a képviselőház előtt, *Képviselőházi napló*, 1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11.–június 30., 624. ülésnap.

Lukács László miniszterelnök indokolása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslatához, *Képviselőházi irományok*, 1910. XXII. kötet, 633. számú iromány.

Szerkesztőség a formai kritériumoktól eltérő kéziratokat visszaküldi a szerzőnek javítás céljából.